

52/1
184/2

ISSN 0134 3452

040363740
600300003

ქართული

1984

5

652/1
1984/2

ქოჩოსი

ისტორიულ-მხატვრული და
სოციალ-ეკონომიკური
შურნალი

საქართველოს მშვიდობა კავშირისა
და აჭარის განვითარების
ორგანო

გამოცემის 26-ე წელი

5

1984

1 კომპიუტერი
მომხმარებელი

რაც მშვენიერი ზღვა გვაცდეს, აჭარა,
რაც მომავალი, ძვირფასი შედეგი...
ქალაქი — ჩვენი ქვეყნის თანაზრთა
აღმოსავლეთით და დასავლეთით.

გათუხი

აჭარის უზრუნველ-გაყვანების გამომცემლობა

პოეზია, პროზა

ნანა გვარიშვილი	3 ლექსები
რევაზ ოსტაიშვილი	5 ჩემი ღუმილი შენი განაჩენია, (რომანის ფრაგმენტები)
შოთა ზოიძე	16 ლექსები
ჭემალ ჩხეიძე	21 ქარბორბალა (მოთხრობა)
ვახტანგ ღლონტი	23 ლექსები
ჭემალ ხოფერია	30 ლურჯი ცის ნავერი (მოთხრობა, დასასრული)
სულიკო დიასამიძე	39 ახალგაზრდობა (ლექსი)
ბაბო ხვედელიძე	40 ლექსები
ნიკოლოზ ალელიშვილი	44 მერცხლების დაბრუნება (ლექსი)
ლევან ანანიძე	45 ლექსები

ნარკვევი

ალექსანდრე პაქსაძე	42 ტყე შეუთხანე შეილებსა...
--------------------	-----------------------------

გამარჯვების 40 წლისთავისათვის

დავით აბუსერიძე	46 ხომალდი და ადამიანი
მერაბ დონდოლაძე	48 ომგადახდილი ქალის ამბავი
ალექსანდრე ანანიძე	50 მამის სურათთან (ლექსი)

ვენატე ნინოშვილის დაბადების 125 წლისთავი

იოსებ მეგრელიძე	51 „ღვაწლი ამოდ არ ჩაივლის“ (დასასრული)
-----------------	---

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

მიხეილ მაზარაძე	61 ზურაბ კაკაბაძე
ასმათ გელაძე	67 საინტერესო მოთხრობა

წერილები

დავით ხაზუტაიშვილი, ამირან	70 არქეოლოგიური ავღუეა-ძიებანი ახალმშენებლობათა მოედნებზე
ვახიძე სერგო გოგიტიძე	80 აღზრდა — უპირველესი საზრუნავი
ზურაბ კომახიძე	84 ტბელის ენა
მაია ბარამიძე	87 ჩვენი საერთო საქმე
გულდერი დიასამიძე	91 „ოტელოს“ პირველი ქართული თარგმანის გამო
ცინთლა ქელიძე	93 გასულ ორ თვეში

გარეკანის 1-ლ გვერდზე — ბათუმი. სკვერი ლენინის პროსპექტზე, მხატვარი ა. ლომაძე.

ტექნიკური ხელმძღვანელი შ. დარჩია.

გვარამაძის სახელით

1950 წელს სტოკჰოლმში ფრედერიკ ჟოლიო კიურიმ პირველმა
მოაწერა ნელი მოწოდებას ატომური იარაღის გამოყენების წი-
ნააღმდეგ

სიკეთის მარცვალს თესდა გონება,
წამი შეჩერდა უეტრად მაშინ,
როცა სიცოცხლე შთაინთქა ალში
ყუმბარის ფერფლად ხიროსიმაში...
როცა სულდგმული შთაინთქა ცეცხლში,
შეძრწუნდა მაშინ გონების ღმერთი,
ახლაც ჩამოსდის კეთროვან მიწას
ულმობელ ბომბის მწვანე ნაღვენით...
მაგრამ ადანთო აზრი ზომალდმა,
ცაში აჭრილმა ზღაპრულმა გემმა,
ცაში ავიდა პირველი კაცი
და დედამიწის სუნთქვა აგემა.
თან ახლდა მიწის კერიის ალი
გვიან გამომცხვარ ოცნების კვერში,
გონების ღმერთი თვით იქცა ღმერთად
ცისარტყელების ზეიმის ფერში.

კუბის სალვადორ ალიენდეს სახელით უნივერსიტეტში

თავისუფლებისათვის დაცემული მებრძოლნი, სიკვდილის შემდე-
გაც არ ძალუძთ თქვენი დაძლევა და ჩემი ხალხის გამარჯვების
ნათელი რწმენა საყოველთაო სიხარულის ჰიმნად იქცევა

პაბლო ნერუდა

მოედინება ახალგაზრდობა,
ლოყა უბრწყინავს ყვავილებს ფერადს,
და ალიენდეს გულივით ანთია
ცოდნის სამჭედლოს გიზგიზა კერა.

17708

აქ დღენიადაგ თესავენ სიბრძნეს
დიდი მოძღვრების უტყუარ თესლით,
სამშობლოს უზრდის მედგარ თაობებს
ჩილეს პრეზიდენტის უკვდავი ფესვი.

დიდება შრომას!

სოციალისტური შრომის გმირს ნათელა ჩელებამეს, რომელმაც
პიონერულ ასაკში დაიმსახურა ეს წოდება

ყელსახვევიანი ბავშვთა ლაშქარის
გმირულ ბრძოლებზე ისევ მღერიან,
შენს სახელოვან შრომით ამაყობს
ჩვენი გმირული პიონერია.
თოლიის ფრთებში ათრთოლებს აფრა
მაგნოლიების უთეთრეს ყვავილს,
ჩვენს რესპუბლიკას ამკობს, აზარებს
ჩაის დოვლათის მადლი და ხვავი.
ბუჩქებზე ელავს უნაზეს ვარდად,
ჭიქაში ბრწყინავს უტკბილეს მაჭარად,
დიდება ჩვენს ქალებს, დიდება შრომას,
სულ დღეგრძელობდეს ჩვენი აჭარა!

3 0 6 0...

უზბეკეთის სახალხო პოეტ ქალს ზულფიას.

შენს სამარყანდის უძველეს მიწას
უნდა უწმინდეს ფიქრით ვეახლო,
ბამბის ფოთლებში ჩავმალო სევდა
ნადირას ცვრიან ლექსების ახლოს...
ვიცი, შენი ცის მხურვალე მიწა
აღარ ახურავს მის ლექსებს ჩაჩქანს,
ვიცი, მთრთოლვარე სიმების კვნესა
ყინულოვან ჭის წვეთებში ჩარჩა...
ლაჟვარდის ფერით მოჰყვება წყაროს,
ვარდისფერ სხივად ადგება თავთავს
და უზბეკეთის ბამბის თეთრ ველებს
მგზნებარე ლექსის სტრიქონით ართავს.

ჩვენი დუმილი შენი განაჩენია

მაგრამ მე უფრო აღარ ვუგდედი. ახლა უკვე სხვაგან ვიყავი, სხვაგან ქროდა ჩემი ფიქრები. ჩემს თავზე გული მომდიოდა, საქმე რომ გავიჩინე და ზაბაბალა ავითქნე. მე და მარიკას ყველა შიშის თვლით გვიყურებდა. იოლად ვერავის ვარწმუნებდით, რომ სატანო კოლონიის „ნორჩი პიონერის“ ასაგებად შესაძლებელი იქნებოდა არ მოუწევდა. ზოგიერთი ბიჭის საქციელი მთლად მაგიჟებდა: თავი უარამან უნთელად რომ მოჰქონდა, გავანდობდით თუ არა საიდუმლოს, უცებ მშინაშია ხდებოდა. ისე, ჩვენში დარჩეს და, რომ დავუფიქრებდით, აღარც მიკვირდა და აღარც მწყინდა. უტანსაცემლობა იმდენი არაფერია, რამდენადც უფულობა. უტანსაცემლობაც და უქმელობაც უფულობას მოსდევს. ხალხი არაფერს იშურებდა, წელზე ფეხს იდგამდა, ცალკე ომში, ფრონტზე რომ გზავნიდა, ცალკე ქალაქის მუშებისა და მშრომელებისათვის აგროვებდა სიმინდს და სხვა სასურსათო პროდუქტს. ჰოდა, რა გასაკვირი იყო, ბავშვი, რომელსაც ერთი ნაჭერი ჭადი ოცნებად ჰქონდა ქცეული, უნდობლად მოკიდებოდა ჩვენს მიერ შეთავაზებულ საშიშ საქმეს.

სუფსის პირას ერთი გუთურელი ბიჭი ძროხას აბალახებდა. ისე იყო გართული დაუფლოს დასაჭერი კალიების ძებნაში, არც კი გაუგია, როგორ წავადექით თავზე.

ბავშვი თავი რომ ასწია და შემოგვხვდა, მაშინვე ვიცანი. ეს ის ბიჭი იყო, წისკვილში სიმინდი რომ მიმიქონდა და კუკურას უთხრა, კაი ორფეხა ვირი ჩანსო, ჩემზე.

— გამარჯობა შენი, კოწია! — ვუთხარი მე. კარვად ვიცოდი გენიოსა რომ ერქვა, მაგრამ ასე ვამჯობინე საქმისთვის.

— კოწია ვარ მე? — მოჰყუტა თვალები ბავშვი.

— გენიოსა ამდენ ხანს იყავი.

— ამდენ ხანს?

— ჰო. აწი გეყოფა და მართლა გენიოსი უნდა იყო. ყველაფერს თავისი დასასრული აქვს.

ჩემს წინ, ბალახში, კალია ჩახტა. დავაჭარე და გენიოსას გავუწოდე. გენიოსამ გაბრწყინებული თვალებით ჩამომართვა და მითხრა, ომმა ჩიტება და კალიებიც გაწყვიტაო.

— ჰო, მართლა, — ვთქვი მე, — რას შვრება შენი „ორფეხა ვირი“, გენიოსა? ამას ჩემზე ვუთხნებოდი.

გენიოსა შეკრთა. უცებ მარიკას თვალი შეავლო და ყურებამდე გაწითლდა. — ნუ სულელლობ, ბავშვობაში ყველაფერი ხდება. — აწრიალდა გენიოსა.

— მაგი ორი თვის წინ არ იყო? ან რის გრცხვენია? — ვკითხე მე.

— ყველაფრის გახსენება არ ღირს. რასან მუდამ სიცილის და სიმღერის ხასიათზე ვიყავი, ყველას სულელი ვგონებ. მაშინ არაფრის დარდი არ მქონდა.

— კი მაგრამ, ახლა რისი დარდი გაქვს, გენიოსა?

— ერთი კვირის წინ კივლი არ გავიგონია?

— ერთი კვირის წინ? — იკითხა მარიკამ ჩუმაღ და თითები ტუჩებთან მეც ჩავფიქრად.

— ზო, ერთი კვირის წინ. ეგერ, იქით, იმ ისლით დახურული პატარა მხრიდან არ გსმენიათ ერთი კვირის წინ კივილი?

— კი მომესმა. მე მომესმა კივილი. — თქვა გაფითრებულმა მარიკამ.

— იმ დღეს მამაჩემის დაღუპვის ცნობა მოვიდა.

— რას ამბობ, გენიოსა! — დავიბენი მე, — სად იბრძოდა?

— ჭერჩში. — ჩააშტერდა მიწას გენიოსა.

ჩვენ კარგა ხანს ვლუმდიოთ. არც კი ვიცოდით, რით უნდა გვენუგეშებინა ეს უცებ დადარდიანებული, აღრე მხიარულზე მხიარული ბიჭი. ლაპარაკის დაწყება გვიჭირდა.

— რა იცო, იქნებ არც დაღუპულა. — თქვა ბოლოს მარიკამ.

— ზო, ვთქვი მე, — რამდენი ცნობაც მოდის, იმდენი კაცი რომ დაიღუპოს, დავიღუბეთ და ისაა. ასალო ნაბეიშვილის ბიჭზე ცნობა რომ მოვიდა, ერთი კვირის თავზე თვითონ ჩამოვიდა შინ. შორიასლო ყუმბარა აფეთქებია, მიწაში დამარხულა და მესამე დღეს უნახავთ. ამისთანა რამე რამდენი ხდება... ერთი კაცი შინ რომ ჩამოვიდა, ცნობა მერე მოვიდა, დაიღუპაო... კალიები რად გინდა, ლუოს იქერ?

— ზო, ფილიპე სიმონიშვილი ერთ თეთრგულა ლუოში ერთ წველა ყველს მამლევს.

— აგი ძროხა ვისია? — გაუკვირდა მარიკას, — რა ჭრელია! — თითქოს ახლა დაინახა პირველად. — რა ლამაზია. შენია?

— არა, ასლანა ბოლქვაძის ძროხაა.

— ასლანა ჭარში არაა?

— კი, კატუშა ბიცოლამ გამომატანა. მის ბიქს დღეს არ სცალია, დეპუტატებს ლექსი უნდა წაუკითხოხო.

— ლექსი? — ვთქვი მე.

— ზო, — თქვა გენიოსამ.

— არ იცნობ? — მკითხა მარიკამ.

— არა. კაი ბიჭია?

— კი. დიდი, შეშინებული თვალები აქვს, რალაცნაირი, ნალვლიანი, ჭკვიანი თვალები.

— მისი ჭკვიანი თვალები რად მინდა, თვითონ თუა ჭკვიანი?

— „ვეფხისტყაოსანი“ ზეპირად იცის. — თქვა მოწონებით გენიოსამ.

— რახან ასეა, — ვთქვი მე და მარიკას გადავხედე, — ის ნამდვილად მოგვეჩამა რება.

— იქნებ მეც შემიძლია მოხმარება? — ეწყინა გენიოსას.

— შენ თუ გგონია, დიდი საქმეა გასაკეთებელი. უბრალოდ, ხელის მოწერაა საჭირო და მეტი არაფერი. — ვთქვი მე.

— ხელის მოწერა და, ვინმე თუ გკითხავს, მართლა შეიტანე ეს ფული თუ არაო, კიო, უნდა უთხრა. — დაამატა ჩემს ნათქვამს მარიკამ.

გენიოსამ ექვის თვალთ გადმოგვხედა. მერე უცებ ქვაზე შეხტა, რალაც მედიდური იერი მიიღო, თვალები მოგვიჭუტა და მკაცრად გვითხრა:

— გაპამჟულებას თუ მიპირებთ, სჯობს ახლავე მოუსვით აქედან. საყვავისტყელში გუთურლებს თავის დღეში ვერ გაპამჟულებენ. თქვენს ტერიტორიაზე რომ ვარ გამოსული, მაგის იმედი არ დაიჭიროთ. ისე გაგიშვებთ აქედან, რომ შინ პატრონმა ვერ გიცნოს!

გენიოსას თვალები ნაკვერჩხლებივით აენთო, მაგრამ გარეგნულად მშვილად გამო-

იყურებოდა. მარიკას გაუკვირდა ლიფსიტა გენიოსას ამხელა გამბედაობა. თქვით, ახლა რა გინდათო. — თქვა გენიოსამ.

— სატანკო კოლონა „ნორჩი პიონერის“ გაგიგონია?

— გაგიგონია.

— ამ კოლონის ასაგებად ფულს რომ აგროვებენ, იცი?

— ვიცი.

— ზოდა, ჩვენ, აგერ, გვაქვს სია. — ვთქვი მე და სია ამოვიღე. მარიკამ საწერ-კალამი მომწოდა. — რა გვარი ხარ?

— გიორგაძე.

— რა გქვია?

— გენიოსა ჰქვია, ბიჭო. — შემახსენა მარიკამ სიცილით.

— ნუ იცინი, — უთხრა მარიკას გენიოსამ, — სწორს შეკითხება. მე გენიოსა არ მქვია. ეს სახელი ბიჭებმა შემარქვეს. კოწია მქვია.

— რა გითხრა, იცი? — ჩემს შერქმეულ სახელს ნუ მიაცივდები ახლა. იგი ალაღ-ბედზე დაგიძახე. თუ მამის სული რამედ გიღირს, გვითხარი შენი ნამდვილი სახელი და გვარი.

გენიოსა-კოწიამ ახლა უკვე სხვა თვლით შემომხედა.

— მაწაშენს რა ჰქვია? — ვკითხე მე.

— სულიკო ერქვა.

— თვლებში გეტყობა, გვატყუებ, სხვის სახელზე და გვარზე გინდა შეგვატანიო ეს ფული.

— კარგი, ყველაფერს გეტყვით. მამაჩემს შალვა ერქვა, მე გაიოზა მქვია და ჟღენტი ვარ.

— აბა დედა დაიფიცე.

— მაგაზე თავს ნუ აიტკივებთ. დედა არ მყავს. სულ პატარა ვიყავი, რომ გარდა-მეცვალა, ლანდალ მახსოვს.

— გაიოზ შალვას ძე ჟღენტმა, — დავიწყე მე წერა, — სატანკო კოლონის „ნორჩი პიონერის“ ასაგებ ფონდში ჩასარიცხად შემოიტანა სამას ორმოცდაათი მანეთი. — ვთქვი და ავხედე.

უცებ გაიოზამ ტუჩები წააბზუა, წარბები შუბლზე აიტანა და გაბმით დაუსტვინა.

— ზღაპარია! — თქვა ბოლოს, — ამდენს ვერ შევძლებ, ტყუილია. დღეში ცხრა დაუო რომ დავუჭირო რაფიელ სიმონიშვილს, მაინც ვერ შევძლებ.

— ჩვენ შენი ფული არ გვინდა, — უთხრა მარიკამ.

— აბა რა გინდათ?

— ხელის მოწერა.

— მე წელან გითხარით, თუ ჩემი გაპამპულება გაქვთ გუნებაში, აქედან მოუსვით-მეოქი და მოუსვით აქედან!

— რატომ?

— თქვენ ეშმაკები ჩემი გამოზრდილია. მაგას ვინ ჰკამს! აფერისტებითაა ახლა სავსე ქვეყანა! თქვენ გინდათ, ჩემი ხელწერა იმაზე, რომ მე, გაიოზა შალვას ძე ჟღენტმა, სატანკო კოლონის „ნორჩი პიონერის“ ასაგებ ფონდში ჩასარიცხად შევიტანე სამას ორმოცდაათი მანეთიო, არა?

— კი, ასეა. — ვუპასუხე ჯე. — რაა მერე ამაში ცუდი?

— არაფერი. პირიქედ, გადასარეგია. მარა გადასარეგია თქვენთვის. ჩემთვის — ცუდი. თქვენ მერე აღგებით, შეიტანთ მაგ სიას სასამართლოში და განაცხადებთ: გაიოზ შალვას ძე ჟღენტმა ხელი მოაწერა სატანკო კოლონის ასაგებ ფონდში შესატან

სამასობამოცდათ მანეთზე, მაგრამ არ შემოიტანაო... აბა, მოუსვით ახლა აქედან ბაყა-
ყური! — ჩამოხტა ქვიდან გაიოზა.

გაიოზა
გაიოზა

— გეჟურება, რას ამბობს? — შემომხედა მარიკამ.

— გენიოსა-კოწია-გაიოზა, — ვთქვი მე, — ნუ გლახობ, თვარა ბაღმინჯოსავით
მიგასრისავ მაგ ქვაზე. თუ გინდა გაუწიო ფრონტის დახმარება, მოაწერე ხელი ამ თან-
ხაზე და მერე კრინტი არ დაძრა, ფუფილი არ შენითანიაო. ხომ გასსოვს, რამხელა ტომა-
რა მედლო ამას წინათ მხარზე?

— დიდი ტომარა გედო, კვესია, მარა ნუ იზამ მაგას. — შემეხვეწა გაიოზა. — მე
რის ფუფილის მშოვნელი ვარ. გაწყდება ბეზიანიმი წელში.

— არ გინდა, კვესია, რას ეხვეწები? — გამომღლიტა ხელიდან სია მარიკამ, — ბი-
ჭები და გოგონები რამ წაიღო, ამ მშიშარას რომ შემოუჩნდეს? აბაღანოს ძროხა, იჭი-
როს კალიები, ღაფოები და იუოს თავისთვის, წამოდი!

გვეგონა, გაიოზა გამოგვეკიდებოდა, შეგვაჩერებდა და ხვეწნას დაგვიწყებდა,
ხელს მოვაწერო, მაგრამ ამის ნაცვლად გაიოზა, წამოვედით თუ არა ქვაზე შეტბა და
ხმამალა, სიცილით გადმოგვძახა:

— ჰეი, აფერისტებო, ჩაგივარდათ კოვზი ნაცარში!

მაგრამ საღამოს, გაიოზამ ოცამდე ბიჭი და გოგო მოიყვანა. პირველი, ვინც ხე-
ლი მოაწერა, ის დიდრონთვალემა ბიჭი იყო, იმ დღეს ლექსი რომ უნდა წაეკითხა
დემუტატებისათვის, ხოლო ერთ კვირაში, ჩემსა და მარიკას გარდა შვიდი თუ რვა
ჭაუფი დადიოდა და ახალ-ახალი სიები მოჭკონდათ. ჩვენი თანხა თითქმის ამოწურუ-
ლი იყო, რომ ვანიჩქას წერილი მივიღე. აი, რას მწერდა იგი:

„გამარჯობა, კვესია!

რას შვრები, ბიჭო, ხომ ხარ მაგრად? იმის საქმე როგორაა, მე და შენ რომ ვი-
ციტ? იმედი მაქვს, შენებურად დატრიალდებოდი. არ გაგეცინოს, ბიჭო, ამ წერილს
ბათუმიდან რომ გწერ. ონოფრეს რომ ასელებდით, კარტოფილს თლიდა მახარაძეშვიო,
სწორედ კარტოფილის თლის მეტს არაფერს მაკეთებინებენ. არ იფიქრო, ზღვაში ვი-
ყო, გეშვ, მეზღვაურად. ჩემისთანა ჭიამკვდარა მეზღვაური ვის უნდა? ხმელეთზე
ვარ, ბიჭო. ჭერ თოფი თვალად არ მინახავს. არ გაგიკვირდეს, წერილს შენ რომ გწერ.
აბა, სხვას ვის მივწერო? ვინ მყავს? ხანდახან გადდი ჩემსას, კვესია, ძროხა არ ჩავი-
დეს ეზოში. ყურძენი მოკრიფე, ღვინო დააყენე, სიმინდი მოტეხე და ყველაფერი შენ
გქონდეს. პო, მართლა, ვენახში თეთრი ბამბის ხაპები იქნება ახლა მწიფე. ყველას ნუ
შეჭამ, ერთი ცალი, შენ რომ გაიმეტებ, ჩემთვის შეინახე..

წერილი მომწერე, ერთი სული მაქვს, როდის გავიგებ, რა ჰქენი იმ საქმის...

კარგად იყავი, კვესია! მოკითხვა გადაეცი ღედაშენს, მარიკას, ონოფრეს, მოკლედ,
ვისაც ვიცნობ ყველას.

გწერს შენი ვანიჩქა მასწავლებელი“.

წერილი რამდენჯერმე გადავიკითხე და სულ ბოლოს მივხვდი, რომ თვალემა
ცრემლით მქონდა სახე.

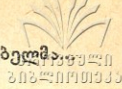
— რა გატირებს? — მკითხა მარიკამ.

— ვანიჩქა მასწავლებლის წერილი მივიღე.

— მაჩვენე.

მარიკამ წერილი ჩაიკითხა და სუნთქვას მოუხშირა.

— რაა, ბიჭო, მერე აქ, სატირალი? — თქვა და გაღიმება სცადა, მაგრამ, უცებ,
დაასლოცინა, ყელში მომდგარი ცრემლის გადაჟღაპვა ვერ მოასწრო და სიცილ-ტირი-
ლი აუფარდა. — რაა, ბიჭო, აქ სატირალი? — მერე შეეშალა და „რაა, ბიჭო, აქ სა-
ტირალის ნაცვლად, „რაა, ბიჭო, აქ სასაცილოო“, იძახდა თან მჯილისხელა კურცხ-
ლებს აღვარდვარებდა. — გასსოვს? — თქვა მან.

— მახსოვს. — ვთქვი მე და დავამატე, — შენ გახსოვს?

— კი, შენ ის გახსოვს? ერთხელ რომ... ერთხელ რომ ვანიჩქა მასწავლებელმა...

— მახსოვს.

მერე, ვინ იცის, რამდენი „გახსოვს-მახსოვს“ ვთქვით.

ქარმა წამოუბერა. მარიკას შუბლზე თამაშებულ თმას მივაჩერდი. მერე თითქმის დაბლა ჩამოვუწვი. მან ცხვირზე საჩვენებელი თითი მომაჭირა და, არ თქვა არაფერი, მითხრა.

— შენ ჩემს სულში ყვავილივით ხარ ამოსული, მარიკა, იცი? — მაინც ვთქვი.

— შენ კი — ქარივით.

— ქარი არ ვარგა. ყვავილს წყალს თუ დაუსწამ — დიდხანს იცოცნლებს.

— გაჩუმდი...

— სიყვარულს უყვარს ღუმელი, ხომ?

— ჰო, სიყვარულს ყვარებია ღუმელი.

— მე კი მინდა ვიყვირო, ვიყვირო კი არა, გავიქცე, სულმოუთქმელად ავირბინო ნაკოშვარზე, გადმოვხედო ჩემს გამწარბულ სოფელს, ჩემს ქიანჭველებივით მოფუხფუხს ხალხს და, მიუხედავად იმისა, რომ დღეს მთელი მსოფლიოში ომის ხანძარი მძვინვარებს, მიუხედავად იმისა, რომ თუნდაც ახლა, აი ამ წუთში, მე და შენ რომ აგერ ვლაპარაკობთ, იქ თოფი გავარდა, ვიღაცას ტყვია გულში მოხვდა, ვაი, დედაო, დიძაბა და დეცა; მიუხედავად იმისა, რომ მთელი სოფელი წელიწადში ორჯერ იდგამს და ნაღობი ჭადის, პურისა და ხაჭაპურის ნაცვლად მოხარშულ მსხალს, უმ, ჭყინტ სიმინდს, იაფოფხს და ზოგი იმასაც ვერ ჰამს, მინდა ვიყვირო, რომ მე მაინც ბედნიერი ვარ... ბედნიერი ვარ, გესმის? რატომ ხარ ბედნიერიო, არ მკითხავს ვინმე?

მარიკა გაოცებული შემომცქეროდა.

— გადავამლაშე, ხომ? — ვკითხე ბოლოს.

— არაფერიც არ გადავიამლაშებია. ყველაფერი მართალია. — ისე მიბასუხა, სახეზე ერთი ნაკვთიც არ შეტოვებია.

— აბა, რაზე ფიქრობ?

— არაფერზე.

— კი ვიცი მე, რაზე ფიქრობ შენ.

— არაფერზე არ ვფიქრობ, კვესია.

— შენ მე კი არ გიყვარვარ, გეცოდები.

— რას ამბობ, კვესია, არ გრცხვენია?

— ამ ბოლოს, რატომღაც ფულის ჩაბარების თაობაზე ხმას არ იღებ. მე თუ ლაპარაკი დავიწყე, სიტყვას ბანზე მიგდებ, თვალეები სადღაც ეშმაკებში გავირბის.

— მეშინია და იმიტომ.

— იქნებ თეცაც გატეხე? — ავენთე მე. — ვინ იცის, იქნებ გაეცო კიდე ჩვენი საიდუმლო?!

— რას სულელობ, ბიჭო, შენ!

მარიკას უაზრო სიცილი აუტყდა. თავი უკან გადაიგდო და ისე კარკაცებდა, ვიფიქრე ხომ არ გაგიჟდა-მეთქი.

უსცებ, ზურგს უკნიდან ხმა შემომესმა:

— კვესიას გაუმარჯოს!..

მარიკა მაშინვე ქვასავით დადუმდა. მე უკან მივიხედე. რამდენიმე ფეხის ნაბიჯზე ფაშია, ჭიგარო და კეშა იდგნენ, ჩვენი სოფლის „აცვენილი ბიჭები“. ფაშია, როგორც უფროსი, შუაში იდგა, ოდნავ წინ წამოწეული.

მე სალამზე არ მიბასუნნია. მოსულეებს მხოლოდ ზურგი შევაქციე უხმოდ, მარიკას მკვდრის ფერი დადებოდა.

— წადი შინ. — ვუთხარი მარიკას დაბალი ხმით,

— უნც წამოდი.

— მე ჯერ არ მცალია. ამ ბოლოს, რატომღაც, ამით აღარც მე მოვწონვარ.

— აბა, მე მარტო არ წავალ.

— ნუ ჯიუტობ. შენ ვერაფერს მომეხმარები.

— მოდის. — წაიჭრჩულა მარიკამ და თვალით მანიშნა, ფაშია ზურგიდან გაიხლოვდებო. არ გავნძრეულვარ. წათელილი ბალახების შრიალზე ვატყობდი ფაშიას მოახლოებას. მზის ჩრდილმა ფაშიას ლანდი გველივით გააცოცა ჩემს გვერდით, მეშინიას ხის ტანზე გადაატარა და თავით აკოფის ნათხარ მიწას მიაჯახა; ფაშიას ჩრდილმა მარცხენა ხელი ასწია და მის გვერდით მდგარ ჩემს უთავო ჩრდილს მხარზე ხელი დაადო.

— კვესია, მე შენთან საქმე მაქვს.

— მე არ მაქვს შენთან საქმე.

— შენ არ გაქვს, ვიცი, მაგრამ მე მაქვს.

— რა გინდა?

— წამოდი ჩემთან და გეტყვი.

— აქ მითხარი.

— მარიკასთან არ მინდა გითხრა.

— მარიკა წავა.

— მე არსადაც არ წავალ! — თქვა მარიკამ.

— წახვალ! — შეეყვირე მე. — ახლავე წახვალ. ხომ არ გგონია, შენი დარჩენით რამეში წამადგები? ესენი სამ-სამად, ოთხ-ოთხად და საერთოდ, ჭგუფჭგუფად იმისათვის დადიან, რომ ცალ-ცალკე სუყველანი მშიშარები არიან. უფრო მეტიც, ლაჩრები. ერთად უოფნის დროს კი ცდილობენ ერთმანეთს დაუმტკიცონ თავიანთი გამბედაობა, რასაც მხოლოდ ერთმანეთის იმედით ბედავენ.

— ჩვენ შენთან საჩუბრად არ მოვსულვართ, ფრიტა. ტყვილა ნუ მოგდის გული. არც განგებ მოგვიძებნისხარ, რომ იცოდე. უბრალოდ დაგინახეთ, რალა გაგახსენდა და გვინდა გკითხოთ. ახლა მობრუნდი და ხელი ჩამოშორეთ.

— კაი ხანია არ გინახივარ?

— კაი ხანია.

— მე კი, — მოვბრუნდი, ხელი ჩამოვართვი და ვუბასუხე, — კაი ხანია ძაღლის კულისთვის ხელი არ შემვივლია.

ფაშიას ხმა არ ამოუღია. ჩაყლაპა. სხვა დროს, ყბის ძვლების ჩამოღებას შეეცდებოდა. ალბათ, რალაც მეტად სერიოზული საქმე ჰქონდა. ამასობაში ჭიგარო და კეშაც მოვიდნენ. საერთო სალაში თქვეს. მაშინვე მივხვდი, ეს ისე, ცალყბად, ზერეჟედ და მშრალად იყო ნათქვამი, რომ ამით მხოლოდ თავიანთი ავაჯაკობის გარეგნულად შენიღბვას ცდილობდნენ, თითქოს, ნახეთ, რა პატიოსნები ვართო. მე კვლავ არაფერი ვუბასუხე. მარიკა კი თოფნაკრავივით შებრუნდა და შინისკენ გაიქცა.

— რა გინდათ?

— გაიგებ.

— შორს თუ მიწევს წამოსვლა, ნება მომეცით, საგზალი წამოვიღო.

— ფეხსაც არ მოვიცვლით აქედან.

— მაშინ თქვით. მარიკა უკვე წავიდა.

— ეკურკურები, არა? — მკითხა ფაშიამ. — პირი არ დაგწვას.

— მაგი არაა შენი საქმე. თქვი, რა გინდა.

— გავიგეთ, სატანკო კოლონის „ნორჩი პიონერის“ ასაგები ფონდისთვის ფულს აგროვებდო.

— ვაგროვებ. რა გინდათ მერე? იქნებ პიონერები გგონიათ ისევ თავი და ფულის დადება გინდათ? თუ ასეა, სატანკო კოლონა „პარტოველი კოლმეურნი“ ბოზს და იქ, კოლმეურნეობაში შეიტანეთ თქვენი ჭარბი ფული, როგორც სკოლიდან გარიცხულებმა. თუმცა, როგორც ვიცი, თქვენ არც კოლწევრები ბრძანდებით.

— მბრძანებლურ კილოს თავი დაანებე და ახლა რა ქენი, იცი? — მითხრა ფაშიამ, მხარზე ხელი გადასხვია, მეორე ხელი წინ გაიშვირა და დაიწყო, — მიდი მეძინიას ხესთან, მეძინიას წიდან, წისქვილის მწიკრით გადართვით ოცდაცხრა ფეხის ნაბიჯი. ეს ოცდაცხრა ფეხის ნაბიჯი მიგიყვანს ეკლის ხესთან, და იქ, თხმელის ბუჩქებში რომ ქვა დევს, გადააბრუნე.

გულმა საშინელი რეჩხი მიყო. იმ ქვის ქვეშ მქონდა სწორედ ის ფული დამალული, რომელიც ხვალ, გაკვეთილების შემდეგ, ბანკში უნდა შემეტანა. წამით საშინელმა დაბნეულობამ შემოიპყრო. მაგრამ იმ ერთწამში იმდენი რამ გავიფიქრე, რასაც, ალბათ, დაწვარებულ გულზე, მთელ დღეს ვერ გაიფიქრებს კაცი. ფულის დამალვის ადგილი მე და მარიკას გარდა კაციშვილმა არ იცოდა, და, ამ შემთხვევაში, მარიკაზე უფრო ჩემს თავში შემეპარა ეჭვი, ხომ არ გავისულელე თავი და სადმე ხომ არ წამოვაცრანტლე-მეთქი.

— ჰე, გიცილით, — შემასენა ჯიგარომ. — ოცდაცხრა ნაბიჯი! ზუსტად ვერ გიტყვი, შეიძლება ოცდაათი, ან ოცდარვა იყოს.

— ჭკუის კოლოფებო, — შევძახე მე, — რაღა საჭიროა ოცდარვა, ოცდაცხრა. ოცდაათი, ან ორმოცდაათი ფეხის ნაბიჯი, როცა ვიცი, მისასვლელი ვარ ეკლის ხესთან?

— ჰოდა, მიდი პირდაპირ. — თქვა კეშამ.

— არა, მაინც რატომ უნდა გადავაბრუნო, ჩემი ძალის მოხიჩვია გინდათ? ქვა არც ისე დიდია, რომ ვერ მოვერიო.

— არა, ჩვენ შენი ძალა სულ არ გვანტერესებს. ვიცით რა ჭიამკვდარაც ხარ.

— გველია ქვის ქვეშ?

— არა.

— ნიძლავი გაქვთ წაგებული?

— არა. — ისევ მიპასუხა კეშამ. მე მის, დაობებული პურივით ახალ წაფერთხილ საულვაშეს დავაკვირდ.

— აბა, რა ეშმაკი გინდათ! — ვიყვირე ბოლოს, — სულ ერთი არაა, ის ქვა გადაბრუნებული იქნება, გადმობრუნებული, პირჩაღმა, თუ პირაღმა?

— ბევრს ნუ ლაპარაკობ. — შემაწყვეტინა სიტყვა კეშამ, — თქვი, რატომ წევს ჭოლორიამ ამ ქვასთან და რატომ არ გვიშვებს სიახლოვეს?

— ჭოლორია? — გამიკვირდა.

— ჰო, ჭოლორია. გადაუხვევ თუ არა ქვისკენ, მაშინვე საშინელ ღრენას ატებს. შენ გეცოდინება, რაშია საქმე.

— რა ვიცი ახლა მე, რამდენი შტერი ძაღლია, რატომ წევს სადღაც, მინდორში?!

— შტერი შენ ხარ! — მიპასუხა კეშამ.

— ჭოლორიას ვიცნობთ. — თქვა ჯიგარომ, — ასე რომ, ჭოლორია ტყვილა არასოდეს არ იწუხებს თავს.

— თქვენ რატომ არ მიდინართ?

— არ გვიშვებს.

— მე რა, წითელი კვერცხი ვარ, აბა?

— შენი ძმაკაცია და მიგიშვებს.

— მართალი ხართ. კია ძმაკაცი. მაგის არ მრცხენია, რადგან თქვენ სამივეს გგონიათ მაგი ჭკუითაც და მეგობრობითაც, მარა მე იქ არ მივალ.

— რატომ, მაგალითად? — ამომდო საჩვენებელი თითი ნიკაში ფაშამ.
ჭოლორის პირად საქმეებში არ ვერევი. ვოქი მე და ფაშას ხელი მოვშორე.

— ერთი კეცი ჭადი შევკაპმეთ მაგ უპატრონოს! — გადაულაპა მკილისხელა ნერ-
წყვი ჭიგარომ.

— თქვენც აღეკით და წადით თქვენს გზაზე. რას ერევით ძაღლის საქმეში?

— თავს ნუ ისუღელებ. ჩვენ ყველაფერი ვიცით.

— მაინც რა იცით? — ამიკანკალდა ხმა.

— ის, — თქვა ჭიგარომ და ახლა იმან ამომდო ნიკაში თითი, — რომ შენ სატა-
ნკო კოლონის „ნორჩი პიონერის“ ასაგებ ფონდში შესატანი ფული იმ ქვის ქვეშ გაქვს
დამალული...

მე უაზრო სიცილი ავტახე.

— ნუ იკრიბები! — ჩამავლო საყელოში ხელი ფაშამ და თვალი თვალში გამი-
ყარა. — ახლავე მიდი, შე მახინჯო მამაძაღლო, თორემ შენს მოხრჩობას ბევრი არა-
ფერი უნდა!

— ხელი გამიშვი! — გავუძლიანდი მე.

ფაშამ მარჯვენა თავისუფალი ხელი სახეში მთხლიშა. ჭიგარო და კეშა უკნიდან
მეცნენ და ხელები გამიკავეს. მე წიხლის ამორტყმა მაინც მოვასწარი, წამოდგა და ახ-
ლა კბილებში მატაკა მუშტი. მე უცებ, მარცხნივ მდგომ კეშას მივუბრუნდი, ხელს
რომ მიჭერდა და სახეში მივაფურთხე. კეშამ მიშვა თუ არა ხელი, მარჯვნივ მდგომ
ჭიგაროს მუშტი ყბაში მოვუქნიე. ჭიგარო პირუკუ გადავარდა. კეშა ამ დროს ჩემგან
ზურგით შებრუნებული იდგა და სახეს მაჭით იმშრალებდა. ამასობაში ფაშამ, მოუ-
ლოდნელად მომაკერა და ჰაერში ავტრიალდი. ეტუობა, კარგა ზანს ვეგდე უგონოდ
რადგან თვალი რომ გავახილე, გაქანებული ჩხუბის მოწმე ვავხდი. ერთხანს ვიფიქრე,
ნამდვილად ამოთხარეს ფული და ახლა გაუოფავე ხოცავენ ერთმანეთს-მეთქი. ჭერ კი-
ხერი ჭაში ჩავარდნილი ბატივით დავავარძელე. ვერაფერი გავარჩიე. საგნები ორად,
სამად, ცხრად შეჩვენებოდა. მერე ვცადე ძალა მომეკრიბა, ხელებზე დაყრდნობით
სიწირით წამოვჭექი, თავი წყლიდან ამოხული ძაღლივით გავიბერტყე და ისევ ვცადე
გამეგრევი, რა ხდებოდა ჩემს ირგვლივ.

საგნები თავთავის ადგილზე რომ დალაგდა, თვალწინ საოცარი სურათი გადამეშა-
ლა: საიდანღაც გაჩენილ გუთურელ გაიოზას ფაშა მეძინას ხესთან მიეგდო, ზედ მიე-
ყუდებინა და ისე მადიანად ურტყამდა, მზერა ვერ მოვწყვიტე. მინიკვდილებულ ფა-
შას წინააღმდეგობის გაწევის თავი აღარ ჰქონდა. გაიოზას ყოველ დარტყმაზე თავი
მკერდზე უფარდებოდა. გაიოზა მუხლებში ჩაეცვას და წაქცევას არ აცლიდა. ხელს
დაავლებდა, ფეხზე დააყენებდა, ხეზე წელშიგაწყვეტილ თოჯინასავით ხელახლა მია-
ყუდებდა და ისევ მოუნაცვლუნდა. გაიოზას ჩხუბმა გამაოცა. აი, თურმე, რატომ მა-
ფრთხილებდა იმ დღეს, ისე გაგიშვებთ აქედან, რომ შინ პატრონმა ვერ გიცნოთო. მე
კი „კოწია“ დავუძახე. კაი „კოწიას“ მაჩვენებდა, რომ ეკადრებინა!

მარიკას შინიდან მამამისის თოფი მოეტანა, სანგარში ჩამხტარიყო, იქიდან ჭიგა-
როსთვის ებრძანებინა ხელები მაღლა ასწიეო, და იდგა ჭიგარო ასე, გერმანელ ტყვე-
სავით ხელგაწეული.

კეშა ქვის გვერდით ეგდო, წყლიდან ამოგდებულ კალმახივით, გულაღმა. თავ-
ზე ჭოლორია დადგომოდა და კეშას თითის განმრევასეც უღრენდა.

თავი რომ წამოვწიე, პირველად ჭოლორიამ დამინახა და სიხარულისაგან კულის ქი-
ცინი აუტყდა.

— მაღადეც ჭოლორია! არ გაუშვა მაგი ძუნკალი, თუ ხარ ბიჭი, მოვალ ახლა,
ჩამოვუღებ ყბის ძვლებს და მივცემ ხელში. არა, თუ გინდა, შენ მოგცემ იმ ძვლებს.

უკან მოხედვაც ვერ მოვასწარი, რომ უცებ ჯოდორიას საზარელი კივილი გაისმა.

— მოკალი, შე გათახსირებულო? — დავიძახე მე და წამოვხტი. ახლა მერე რა ეგდო გულადმა მიწაზე და ფეხებს უმწეოდ ასავსავებდა, მკერდიდან სისხლის შადრევანი მოასხამდა. კეშა, რომელსაც ხელში სისხლიანი დანა ეჭირა, თავბრუსხვევით გარბოდა თავდაღმართში. გულში რაღაც ჩამწყდა და ყრუ ტკივილი ვიგრძენი.

— მომეცი მაგი თოფი აგერ! მოვკლავ მაგ მათხოვარს! — ავადლიტე ხელიდან თოფი მარიკას, გაქცეულ კეშას დავუმიწენე, გამოვუშაღე ჯერ ერთი, მერე მეორე ფეხი, მაგრამ არც ერთი არ გავარდა.

— ცარიელია მაგი თოფი, — თქვა მარიკამ წყნარად და გამიღიმა. მარიკას სიმშვიდემ გამაოცა. ძაღლი საცროდავად წკავწკავებდა, მარიკას კი თითქოს არაფერი ესმოდა.

უკან მოვიხედე. ჭიგარო არსად იყო. ისევ მარიკას მივუბრუნდი.

— ჭურში ზიხარ? — ჩავძახე მარიკას. — კეშამ ჯოდორია მოკლა, დაურუფდი? დაბრმავდი?

— ჯოდორია მოკლა? ვინ?

მარიკა პირველი მივარდა გასოლიკებულ ძაღლთან. შეველივით გარბოდა, თავზე მსუბუქად ახტებოდა ქვეს, ბუჩქებს, ოღროჩოღროებს. ჯოდორიასთან რომ მივიდა, ჩაიშულა, თავზე ხელი დაადო.

— რას შერბე, ჯოდორია, ჯოდორია, კვდები? — დავძახე მარიკამ და ძაღლს ყურებში ჩააფრინდა, შეანჯღრია, მერე მე ამოხსენა. თვალები ცრემლით აევსო. — კვდები, კეხისა, ვუშველოთ რამე!

ჯოდორიკ ალარ წკავწკავებდა. არც სუნთქავდა, უკვე სული დაეღია. ახლა მხოლოდ ძარღვები უთრთოდა. ხანდახან წინა ფეხს გაიქნევდა. მარიკას კი ისევ ცოცხალი ეგონა.

— ღმერთო, რა საცოდავად იყურება! — იძახდა მარიკა.

— ჩემმა მტერმა გამოიხედა, მაგი რომ იყურება, — ვთქვი მე. — მკვლარია უკვე პირდაპირ გულში გაუყრია იმ ბინძურს დანა.

— ძაღლი მაგი ყოფილა. — თქვა გაიოზამ. იგი მაჭებს ისრებს.

— გმირულად მოკვდა, — ვთქვი მე და ცრემლი ჩუმად გადავყლაპე.

ჯოდორია უკვე უსულოდ ეგდო, კბილებდაკრეჭილი, გვერდზე ენაგადმოგდებული.

რამდენიმე წუთში, ფულის ნამყოფ მიწაში ჯოდორია დავმარხეთ და ზემოდან ის ქვა დავადეთ, რომელსაც ასე პატიოსნად იცავდა.

ერთი საათის შემდეგ მე, მარიკა, გაიოზა და ისიდორე მასწავლებელი, რომელსაც მონად გადავექეცით იმისათვის, რომ წაგვეოლოდა, სახელმწიფო ბანკში ვიყავით. ისიდორემ არ იცოდა, რა ხდებოდა და ხან ერთს შოგვაჩერდებოდა, ხან მეორეს.

— გთხოვთ ჩარიცხოთ სატანკო კოლონის „ნორჩი პიონერის“ ფონდში 500.000 მანეთი — ვთქვი მე და მაგიდაზე დავყარე.

— რამდენიო?! იკითხა ნანკის მმართველმა და თვალები შუბლზე აუვიდა. ჩემს ამოლილავებულ თვალს და დახეტილ ცხვირ-პირს რომ შეხედა, მთლად გაშტერდა.

— 500.000 მანეთი. — გავუმეორე მე. ბანკის მმართველმა ახლა ისიდორე მასწავლებელს ახედა, მერე მზერა მარიკაზე გადაიტანა. სულ ბოლოს გაიოზა ელენტის დაასო წვრილი თვალები.

— კი მაგრამ, საიდან თქვენ, ზადნეზო, ამდენი თანხა?

— ჩარიცხე შენ, რომ გეუბნებიან! — წყნარად, სავრამ მკაცრი, მბრძანებლური კილოთი ვუთხარი მე.

ისიდორე მასწავლებელს მაგიდაზე თითების კაკუნი აუტყდა.

— ვის შემოაქვს ფული? — იკითხა ბანკის მმართველმა, რომელსაც მოლოდინში უბა მოეწერა.

— პიონერებს. — თქვა მშვიდად მარიკამ.

— პირადად? — ისევ იკითხა ბანკის მმართველმა და ახლა ხელები აუცანცანდა.

— რა პირადად?

— აქ ათას შვიდასზე მეტი კაცია სიაში. ყველა ხომ არ მოაწერს ხელს? ფულის შეტანაზე ვილაცამ ხომ უნდა მოაწეროს ნელი?

— საქართველოს შეაქვს ეს ფული.

— საქართველოს? საქართველოს კი, მაგრამ, კერძოდ?

— მე მოვაწერ, — ვთქვი მე, — რაწა ასეა საქირო.

ბანკის მმართველმა ტუჩები ააბწუა და წერა უხიტყვოდ განაგრძო. მერე ფული მოლოდინთან ერთად შეაწოწა, ყაღბი ხომ არ არისო, დათვალა, ქვითარი გაგვიტრა და თითქოს თავისთვის ელაპარაკებო, თქვა:

— მდაა! ამ საქმეს რაცხა კაი სუნი არ უდის, მდაა!.. ხომ იცით, ფულს რომ უკან ვეღარ გაიტანო?

— ვიცით. — უბასუხა ყოყმანით ისიდორე მასწავლებელმა ბანკის მმართველს. დაემშვიდობა და მე მომბრუნდა, — წავედი!

ფეხს არც მარიკა იცვლიდა ადგილიდან და არც მე. ისიდორე მასწავლებელმა, რომელიც უკვე დერეფანში იდგა, ბანკის მმართველის კაბინეტის კარებში ისევ შემოჰყო თავი, გაკვირვების ნიშნად სათვალე მალა აიწია, დაგვაცქერდა და წამოიძახა:

— რა გქირთ, ბაღნებო? — ფულის უკან დაბრუნება ხომ არ გინდათ?

მე უბიდან მეორე შეკვრა ამოვიღე და ბანკის მმართველის მაგიდაზე დავდე.

— ეს თანხა თავდაცვის ფონდში ჩარიცხე. ეს ობლიგაციებიც...

— ბიჭო, შენ, კაცი ხარ თუ ბანკი? — მკითხა ბანკის მმართველმა.

— შენ ფული მიიღე, ბანკი ვარ თუ შემნახველი სალარო, მაგი არაა შენი საქმე! — უკმუნად მივახალე მე.

— აგაშენათ ღმერთმა! — თქვა შეშინებულმა ბანკის მმართველმა, როცა ის ფული და ობლიგაციებიც გადათვალა. — ესეც ჯოღორია ცხოძის სახელით ჩავრიცხო?

— არა. — ვუბასუხე მე — საქართველოს მასწავლებლებისა და კოლწევრების სახელით.

— აგაშენა, ბიძია, ღმერთმა! ამით-ოცი, რამდენი ტანკი გაკეთდება?..

რაიონიდან ჩვენს სოფელამდე ორი კილომეტრი გზა ისე გავიარეთ, ჩვენი კლასის დაშრიგებულს ისიდორე თოლორდავან ხმა არ ამოუღია. გადასახვევთან რომ მივედი, გასწე გამიყვანა და მითხრა:

— ვილაცა რომ გაგიძარცვათ, ეს ცხადია, მარა მე რას შემართლებოდი, ამ შარში რომ გამხვიე? ამხელა ძალდი და მამაძალდი რანაირად მიგიღო, ბატონო, ხვალ მე შენ კომკავშირში? რანაირად მოგცე რეკომენდაცია? სად ჯანდაბაში გქონდა, ბიჭო, ამდენი ფული და ობლიგაცია? თუმცა, ერთი მაგლისკენ და ერთი თხისკენო, რომაა ნათქვამი, ისიც გასათვალისწინებელია. სხვა შენს ადგილზე სხვანაირად მოიქცეოდა, მარა გამართლებს შენ, როგორც ქუჩის, ვითომ აგი საქველმოქმედო ამბავი? მე მგონი, არ გამართლებს და ნუ მოხვალ, ბიძიკო, ხვალ შენ საერთოდ სკოლაში. იზამ ამას? თუ არ იზამ, მაშინ მე არ მოვალ, ბატონო, სკოლაში. თავს ვერ გავიპუსტიაკებ აგი ქალარა კაცი, ორი შენი ნწის მასწავლებლობის სტაჟი მაქვს მე. ხოდა, ახლა შენი გულისთვის წავიდე ციხეში, ბიჭო? ციხეს ვინ მამაძალდი ჩივის, ციხიბრის დამატოვებიანებენ უკან, ბატონო, ციხიბრს.

— დროა გამოსვლად გარეთ, ისიდორე მანწავლებლო, გაახილო თვალი და გაიგო, რა ხდება ქვეყანაზე.

— ვის უბედავ, შე დამთხვეულო! — გადმოიქაჩა თვალები ისიდორემ. — დღესვე გიჩივლებ! დაგიკერ! ციხეში ამოგაღობ! ყველაფერს სიტყვა-სიტყვით ჩამოგაუაჭინენ, ვის რამდენი მოპარე!

— მილიცია რად გინდა, ყველაფერს ჩემით გეტყვი: ობლიგაციები მაშაჩემს, ხოლო ფული მაქიმელა ცხოიძეს მოვპარე.

— მაქიმელას?

— ჰო, მაქიმელას, შენს ძმაცაც, წადი ახლა და გინდ რაიკოში მიჩივლე, გინდ მილიციაში, სადაც გინდა!

შინ გულდამძიმებული მივედი. დედაჩემს^{* * *} რომ არაფერი შეემჩნია, წიგნებს ვეცე. ჩემი შინ მისვლა დედაჩემს არ გაუგია. უკვე სადილობის დრო იყო. სამზადიდან ახალგაშობიერებული ჭადის სუნი მეცა. მხოლოდ ახლა ვიგრძენი, რომ მშობლი. რატომღაც დედაჩემთან მისვლა მომინდა. რამ მომაფიქრა, არც კი ვიცე, მაგრამ გადავწყვიტე: მივალ, კალთაში თავს ჩავუდებ, თვალებს დავხუჭავ, როგორც ამას ბავშვობაში ვაკეთებდი და ვებტყვი, ზღაპარი მომიყვები-მეთქი, მაგრამ თავი შევიკავე. პირველად მხოლოდ ახლა მივხვდი, რომ დედის სიხსლოვის უკმარობას განვიცდიდი. დედისაც და მამისაც. მდგმურივით მუდამ ცალკე ვიყავი. მე ჩემი ცხოვრება მქონდა, დედაჩემს თავისი, მაშაჩემს კიდევ თავისი.

გული დამწყდა, რომ ბავშვობისდროინდელ მიძინებულ წადილს, რომელმაც ახლა მთელი სიცხადით გაიღვიძა ვერ ავისრულებდი.

— მაინტელო! — გაისმა ამ დროს ქიშურთან ხმა.

ფარდა გავწიე და ფანჯარაში გავიხედე. თუმცა განედვა რად მინდოდა, ხმაზე ვიცანი, ჩვენი სოფლის ფოსტალიონი იყო, კაპიტო.

— მობრძანდი! გასძახა სამზადიდან გამოსულმა მკლავებდაკაპიწებულმა დედაჩემმა. — კაპიტო ხარ? მობრძანდი, კაპიტო.

— მაღარიჩი შენზეა, კეკელიძის ქალო!

— წერილია ხომ?

— კი, წერილია.

— საიდან იწერება, თუ იცი?

კაპიტომ ჩანთა დიდი მოწინებით გადმოიღო მხრიდან, შიგ ცხვირი ჩაჰყო და მანამ არ ამოულა, სანამ დედაჩემი ჭაქის არყითა და თხილით არ დაადგა თავზე.

თვალები დავხუჭე. სულ არ მაინტერესებდა ფოსტალიონის გაცვეთილი სადღეგრძელო. თვალი რომ გავახილე, ისევ გავწიე ფარდა. დედაჩემი საყვითლია მსხლის ძირში იდგა, წერილს კითხულობდა და სახე იმ საყვითლია მსხალს მიუგავდა. ორჯერ წაიკითხა წერილი. მესამეჯერ რომ გადმოაბრუნა ფურცელი, აივანზე გავედი. კარები განგებ გავაჯანუნე. დედაჩემმა წერილი მაშინვე უბეში ჩაიკუჭა. არაყს, თხილიან თეშუს და ჭიქას ხელი დაავლო და სახლისკენ წამოვიდა. სახელადწილმა მიმინოსავით ჩამიქროლა, მაგრამ სირცხვილისაგან ფეხები უკან რჩებოდა. ეს პირველი არ იყო და არ გამკვირვებია. დედაჩემი უკვე მესამე წერილს მიმაღავდა.

— მოდი, შვილო, კეისია, საჭმელი, ჭამე, — დამიძახა რამდენიმე წუთის შემდეგ.

(გაგრძელება იქნება)

ჰგავს სერაფიტას, — ასულს ზევახის
შენი ლამაზი სახის პროფილი,
რომლის სადარი სიზმრად მინახავს,
რომლითაც ცხადში ვარ კმაყოფილი.
შენ გაიელვე თუ ცა გაიხსნა,
შენი პერანგის გულისპირივით,
გამოგიწოდა ხელი მაისმა
და ენძელეებმა მორთეს ტირილი.
სიყვარულს ჩემსას ჰქვია ზაფხული,
სიყვარულს შენსას ჰქვია აპრილი,
ცეცხლი ჩემს გულში შემონახული,
შენს ლამაზ თვალებს უხმოდ დავპირდი.
იმგვარად ბრწყინავს შენი საყურე,
შენი სიცილი ისე იღვრება,
ბედნიერი ვარ შენი მსახური,
შენით არასდროს არ დავიღლები.
შენ დამანახე ცა საღამური
და არ ჩაქრება ასე მგონია,
შენი პირველი კოცნის აღმური
და სიყვარულის ალეგორია.
სერაფიტას გავს, — ასულს ზევახის,
შენი ლამაზი სახის პროფილი,
რომლის სადარი სიზმრად მინახავს,
რომლითაც ცხადში ვარ კმაყოფილი.

დიდი სულეზი

იყო სტრავენსკი, არის რიხტერი,
ღღეს მოგონებად იქცა მრავალი.
რისი თქმა მინდა, ალბათ, მიხვდებით.
ჟამი სწრაფია და წარმავალი.
აინშტაინიც იქცა წარსულად,
გუდიაშვილიც იქცა წარსულად,
გალაქტიონიც იქცა წარსულად

და გაგარინის გზებიც დასრულდა.
წუთისოფელი ბეწვის ხიდია,
ბევრის მომსწრე და ბევრის მნახველი.
დიდი სულები ცაში მიდიან,
მიწაზე რჩება დიდი სახელი.

ილია ჭავჭავაძე

შუბლდასერილი დიდი მამული,
შუბლდასერილი დიდი ილია.
ილიას შუბლი და წიწამური
ქართველთა მწარე გაკვეთილია.
შუბლდასერილი დიდი წარსული,
წარსულისაგან შობილი აწმყო.
ღვთის ნება-სურვილს უხმოდ ვასრულებ
და ძველთან დაფნის გვირგვინებს ვაწყობ.
კურთხეულ იყო მაღალი ღმერთის,
აღებათ, რჩეული თუ იყო მისი,
საქართველოში ის არის ერთი
ყველაზე დიდი გვირგვინის ღირსი.
ჩვენ მისი სიბრძნით სად არ გვივლია,
იყო მამულის ღამის მთეველი,
საქართველოა თავად ილია
და ივერია — საკურთხეველი.

მე შენ გენდობი, რადგანაც გიცნობ,
ვიცი, რომ შენაც აქ გეგულები,
მინდა მოვიდე და შემოგვიცო
ულალატობა და ერთგულება.
პატარავდება ზოგი საგანი,
თითქოს დავშორდი უცებ ძმა-ბიჭებს.
მინდა გაგიღო გულის საკანი,
თავისუფლება რომ მოგანიჭო.
შენ ჩიტი ხარ და უნდა იფრინო,
შენ ხარ დილა და უნდა ანათო,
შენ ცერზე გიზის ჩემი მიმინო,
რომელიც გულთან ერთად წამართვი.
ესეც ბეღია და უფრო მეტი...

კ. მარქსის ს.ს. საქ.
სახელმწიფო ბიბლიოთეკა
17

თითქოს დახატა ერთად გოგენმა —
შენი ნათელი და ნათლის სვეტი,
შენი ღუმილი და გაოგნება.
მე ვაღებ კარებს და შინ შემომყავს
შენი აწრდილი და ერთად ვწევართ,
აღერსი შია შენს ფერმკრთალ ლოყებს,
შენს დამფრთხალ თვალებს — ნდობა და
რწმენა.

მე ვაღებ კარებს, რადგანაც გიცნობ,
შენმა სურვილმა აღარ დამტოვა,
უკანასკნელად მსურს შემოგფიცო
ერთგულება და უღალატობა.

ვიძი, გიყვარვარ

აღიარება თუ უარყოფა? —
ეს ორი ცნება მაშინ სხვა იყო,
წუთი, რომელმაც შენთან მამყოფა,
წამი, რომელმაც შენგან გამრიყა.
ახლა სხვა სიტყვა უნდა გავრითმო,
რადგან საკუთარ თავთან ვკამათობ,
სიტყვა, რომელმაც გული გავითხო,
კოცნა, რომელმაც უმაღლესად
გვიან გამოიწვია და მომეკლინე,
მე ვიცი, ქალი მაინც ქალია,
ვიცი, გიყვარვარ და ყოველივე
ჩემი ცისფერი სისხლის ბრალია.
ყოველთვის იმედს ვტოვებდი შენთან,
ვით მეფის კარზე ტოვებდნენ მძევალს.
შენ საკამათო ბევრი გაქვს ღმერთთან,
მეც, რადგან მეც ზომ ადამის მე ვარ.
მე ვიცი, შენ ხარ ღამაში ევა,
წილად მხვდა შენი სამოთხის ვაშლი,
და თუკი ცოდვის მიზეზი მე ვარ,
თქვი, უცოდველი ვინ არის მაშინ?!
შენ ახლაც ჩემზე საუბრობ ვნებით,
ფიქრით მოდიხარ ძალიან ახლოს,
აქრობ სინათლეს, იხდი და წვები,
რომ ბედნიერი სიზმარი ნახო.

ვიდრემდე ჩემი ზარი დარეკავს,
მწუხრის ზარები ჩემი ცხოვრების,
ჩემს წილ სიზარულს, ცრემლს და ნარ-ეკალს
ნელ-ნელა ვზარჯავ და ვეთხოვები.
ნელ-ნელა ვზარჯავ ბუნების რისხვას,
ბუნების ღალატს, ბუნების ჯილდოს
და გული სრული სიზუსტით რიცხავს
დროს, თითქოს მასში საათი იდოს.
ვერ შეეურიგდი საკუთარ გრძნობებს,
საკუთარ ფიქრებს, რწმენას და აზრებს,
კი მცნობენ, მაგრამ ვერაფერს გრძნობენ,
რომ ამ ყოფაში ღიღხანს ვერ გავძლებ.
ამიტომ სურვილს ფრთებივით ვისხამ,
ფრთებივით ვისხამ ბობოქარ სურვილს,
რომ ავიცილო ბუნების რისხვა
და დავასვენო დაღლილი სული.
ვიღაც მეძახის და მელოდება,
ვიღაც მწუხარე სახის რაინდი,
როგორც ღრეობის შემდეგ გოდება
და ავღრის შემდეგ კარგი ამინდი.
და მიხარია ლოცვაც და წვევლაც,
და მიხარია წვევლაც და ლოცვაც,
შენ დაგიტოვებ უკლებლივ ყველას,
ამ ქვეყნად აღარ ვიქნები როცა.

მოედინება ჭოროხი თავქვე,
ხეობისა და ხეების ჩრდილში.
შენს აქ შემოსვლას მე სიზმარს ვარქმევ,
რომელსაც ახლავს გრძნეული შიში.
მე მახსოვს, შენ რომ მიღებდი კარებს,
შავი უუალი გფარავდა სახეს,
განგებამ განგებ გარგუნათ ქალებს
თვითონვე იგებთ საკუთარ მახეს.
მე ვიმეორებ შენს ლამაზ სახელს,
რომელიც ასე მიყვარს და მომწონს.

სხვა რომ არ იყოს, თვალები ამწეულს
ვნებებისა და გრძნობების კოცონს.
ამჯერად ასე აეწყო საქმე,
ვილაცა განგებ მანჯღრევს და მამღერევს.
მოედინება ჭოროხი თავქვე
და უერთდება შავი ზღვის ტალღებს.

მყუდრო ნაპირი

არ მიძებნია ხსნა და საშველი
უცხო მიწაზე და სხვათა სასლთან,
მე მსურდა, მაგრამ ველარ გაჩვენე
რისი ჩვენებაც არ ძალშიძს ახლა.
და თუ კი დღემდე ვიცხოვრე ასე,
მართლაც არ ვიცი, რა შემცვლის აწი.
მე მხოლოდ შენი ფიქრებით ვავსებ
ჩემი სიცოცხლის დარჩენილ ნაწილს.
აღრე თუ გვიან მაინც ითქმება,
რაც ერთხელ თქმულა კაცთან და ღმერთთან,
როცა ამქვეყნად აღარ ვიქნები,
ცოტა ხნით მაინც დამტოვე შენთან.
თუ კი ეს ფიქრი რაიმეს უდრის,
რომელსაც გიწვდი, გიწვდი და გახმარ,
მაჩვენე შენი ნაპირი მყუდრო,
რომლის ნაწილი მეცა ვარ ახლა.
შენი მაღალი სინათლის დროშა
შორიდან მოსჩანს და წითლად ელავს,
ვერ დააბერებს ცხოვრება დროუჟამს,
ჩვენ დაგვაბერებს დროუჟამი ყველას.
და ზოგი რამეც ჩემზეც ითქმება,
რაც ერთხელ თქმულა კაცთან და ღმერთთან,
როცა ამქვეყნად აღარ ვიქნები,
ცოტა ხნით მაინც მამყოფე შენთან.

ქვემო ქართლი

1884 წლის შემოდგომის წვიმიანი დღე იდგა.

ცა ქვეყნად ჩამოდიოდა. წვიმის ნიაღვრები ისე თავისუფლად იკვლევდა გზას ფიცრულ სასტებში, რომ ღამ-ღამობით ბევრგან დასაწოლი მშრალი ადგილიც კი საძებარი ხდებოდა.

ხარაჩოვში ჩასმულ ნავსადგომთან ბუქსირზე გამობმული დიდი ბარჯა ჩამოეყენებინათ და ასობით მუშა მზემოკიდებული, გარუჯული ხელებით ქვებს ტვირთავდა ნაპირზე. წვიმისა და მრავალრიცხოვანი მუშების ხმაურს დრო და დრო პეტრას ციხის ნანგრევებიდან ლაღუმების ყრუ გრგვინვა ერთვოდა (ანუ ყოველთვის, ერთი უკვე მივიწყებული და ყავლგასული, მსხვერპლად ეწირება მეორეს, უფრო საჭიროსა და საშუეს).

დარსა თუ ავდარში, გამთენიიდან დაბინდებამდე, ხალხი ფუტკარივით ირეოდა ნავსადგურის მშენებლობაზე. ძირითადი სამუშაოების დამთავრება მომავალი წლისთვის იყო ნაგარაუდები და ჩქარობდნენ.

ვის არ ნახავდით მაშინ ბათუმში, ლუკმა-პურის, ორიოდ გროშისა თუ გამდიდრების მაძიებლებს. ზღვამ ხომ არ გამორიცხა ამდენი ხალხი, უკვირდით ახლომასლო სოფლებში და თვითონაც ერთმანეთს ასწრებდნენ ზღვის მიერ გამორიცხულთა რიგებში მოსახვედრად. საშავიეროდ, არც სამუშაო იყო საძებარი. მოდიოდნენ და პირველსავე მეწარმეს თუ მოიჭარადრეს უვარდებოდნენ ხელში.. მარტო ნავსადგურის მშენებლობაზე თითქმის ყოველდღე დებულობდნენ დამატებით მუშახელს.

შემოდგომის ამ წვიმიან დღეს ნავსადგურში, ხან სად და ხან კიდევ სად, გამოჩნდებოდა თავიდან-ფეხებამდე სველი, ექვსი-შვიდი წლის ბიჭი, რომელიც შემცინებული ბედუროსავით მხრებჩამოყრილი დააბიჯებდა მუშების შორის.

ტანზე შავი სატინის ბლუზა და ბამბის უხეში ქსოვილის შარვალი ეცვა. წულებს, სისველის გამო, თავდაპირველი ფორმა თითქმის დაჰკარგოდა. თავზე ქუდი არ ეხურა და შავი თმებიდან წვიმის წყალი ნაკადებად ჩამოსდიოდა.

ადრე არც არავის ენახა ნავსადგურის ტერიტორიაზე და ვერც ვერავინ იცნობდა ამ ბიჭს. ახლა ზოგიერთებს უკვირდით კიდევ, ასეთ თავსხმაში, ასე მარტოდმარტო აქ საოდან გაჩნდა და პატრონი თუ ყავსო საერთოდ..

ღამდებოდა. ბარჯიდან ქვების გადმოტვირთვას მორჩინენ და ნავსადგურშიც ხალხი თანდათან შეთხელდა. შინ მიმავალ მუშებს ერთი ჯმუხი ტანის ლაზი გამოეყო, ბიჭთან მივიდა და კითხა, ბიჭო, ვისი ხარ და აქ მარტო რას აკეთებო? ბიჭი იდგა და გაფართოებული თვალებით უყურებდა თავზე წამოდგარ, თავიდან-ფეხებამდე გალუმბულ, გაუგებარ ენაზე მოლაპარაკე კაცს. მერე ქართულად გაუმეორა იგივე შეკითხვა ლაზმა; მაგრამ ვერც ახლა გაუგო ბიჭმა ლაზს ვერაფერი. შეხედულად ბიჭი არც რუსს გავდა, და მაინც ლაზმა ახლა, ყოველი შემთხვევისათვის, გაუმართავი რუსულით მოუწაცულა იგივე შეკითხვა.

ყრუ-მუნჯი ხომ არ არის? — გაოფიქრა ლაზმა, როცა არც ახლა გასცა ბიჭმა პასუხი და ერთხანს თვითონაც დუმდა. მერე, თითქოს რაღაც გაახსენდაო, ბიჭს თავზე მოფერებით გადაუსვა ხელი და თურქულად ჰკითხა:

— ახეთ ამინდში აქ რას აკეთებ?..

ბიქს ოდნავ შეერხა ნაკვთები სახეზე, მაგრამ არც ახლა დასცდენია სიტყვა.

— არ იტყვი, რას აკეთებ აქ? — კვლავ ჩაეძია ლაზი ბიქს.

— არაფერს, — როგორც იქნა, ენა ამოიღდა ბიქმა და თავი ჩაღუნა.

— რატომ სახლში არ წახვალ? — ლაზმა ნიჩაბივით ფართო ხელი გადაუხვია

ბიქს თავზე და თმებიდან წყალი გადმოუწურა.

წვიმას გადაღების პირი აღარ უჩანდა.

— სახლში? — გაიკვირვა ბიქმა.

— ჰო, სახლში, მშობლები არ გყავს?

მშობლების ხსენებაზე თვალები აემღვრა ბიქს... — მერე თავი ჩაღუნა და რო-
ლის, როლის უპასუხა:

— არ მყავს მშობლები.

— სად არიან, რა მოუვიდათ? — შეწუხდა ლაზი.

— დედა არ მახსოვს, მამა ლალუმმა მოკლა სამი დღის წინ, — ენის ზოჩივით
თქვა ბიქმა და ხელი ნისლით დაბურთული პეტრას ციხის მიდამოებიკენ გაიშვირა.

ბიქი თურქი არ ჩანდა, ძლივს უყრიდა სიტყვებს თავს.

— სადაურები ხართ? — კითხა ლაზმა და ნიჩაბივით ფართო ხელი ახლა მხარში
ჩაასკიდა ბიქს.

— აწერბაიჯანიდან ჩამოვედიტ სამუშაოდ, ისე ეჭმებო ვართ, პერსიანები. —
სპარსულ-აწერბაიჯანული ნარევით მიუგო ბიქმა.

— ჩემთან წამოხვალ? — ნაჯაფი ხელით ერთხელ კიდეც მოეფერა თავზე ლაზი.

— შენთან? — გაიკვირვა ბიქმა.

— აბა, სად წახვალ? — გაუკვირდა ლაზსაც.

ბიქს პასუხი არ გაუცია, ან კი რა ჰქონდა სათქმელი.

— მე პატარა ბავშვები მყავს, მათთან იქნები, წამოხვალ?

ბიქი ერთხანს დაფიქრდა, მერე თავი დაუქანა და უსიტყვოდ გაყვა ლაზს.

ექვსი მცირეწლოვანი ბავშვი და ავადმყოფი ცოლი ელოდებოდა ლაზს შინ. ერთ
მოწორილ ფაცხაში ცნოვრობდა მთელი ოჯახი და მანაც წარბიც არ შეუხრიათ
ახალი წევრის შემომატებაზე.

მაღე ლაზის ოჯახი შეიღებისაგან აღარ გამოარჩედა ობოლ ბიქს...

მერე ტბებრიდან გადმოხვეწილი ერთი ყარაჩაელი უშვილო ქვისმთელი
გადაეცა ლაზს, — შენ შენი გაჭირვებაც გეყოფა, ეგ ბიქი მე დამითმეო.

ლაზმა ქვა ისროლა და თავი შეუშვირა, — როგორ გეკადრებაო, — უთხრა წყე-
ნით, მაგრამ აღარ მოეშვა ყარაჩაელი, — ვინ არ ჩარია, ვის არ თხოვა, ვინ არ მიუ-
გზავნა.. ბოლოს, როგორც იქნა, დაიყოლიეს ლაზი. მეშეთაღისთვისაც ასე ჯობდა, ამ
უშვილო კაცის ხელში უფრო მეტი ზრუნვა და ყურადღება ექნებოდა..

ცრემლიანი თვალებით გამოაცილა მეშეთალი ყარაჩაელის სადგომამდე ლაზის
დიდმა ოჯახმა.

* * *

ჯერ კიდევ ანტიკური პერიოდის ბათუმის მთავარ ღირსებებს — დიდ სტრატეგიულ
მნიშვნელობას მოხერხებული გეოგრაფიული მდებარეობის გამო, შემდეგში სავაჭრო
ეკონომიკური მნიშვნელობაც დაემატა, რაც ყველაზე მეტად, გახული საუკუნის მეო-
რე ნახევრიდან გამოიკვეთა.

მსახერგელი ბედი ოდითგანვე პატივაცურილი, უპირისუფლო ქალივით ექცეოდა
ბათუმს საუკუნეების მანძილზე, ერთი მოძალადის ხელიდან მეორეს ხელში გადასცე-

მდა და, რაც დრო გადიოდა, უფრო მეტი უნინოდა ვნება, აჩნდებოდა მისი საბოლოოდ დასაკუთრებისათვის თავგამოდებას.. და მაინც, ბათუმისადმი ასეთი დიდი ინტერესის მიუხედავად, 1877-78 წლების რუსეთ-თურქეთის გამათავისუფლებელი ომის შემდეგ, რამაც საზღვარი დაუდო ოსმალთა ბატონობას აჭარაში, ბათუმი, რუსი და ქართველი ჯარის ნაწილების შემოსვლას გარეგნულად შეღავათი და შებღაულო, გათვლილი და სულთმობრძავი, ქონებასთან და ტალახთან ქუჩებით, უდღეური დუქნებითა და საწვრიდმანო სახელოსნოებით, გარეუბნებში მოხეტიალე გარეული თხებითა და დამშეული ტურების გნაისით შესვდა...

სხვა გადასახედი გამოუჩნდა მომავლისკენ ბათუმს. საფუძველი ეყრებოდა ახალ ქალაქს, რაც აღამიანებს უფრო აახლოებდა ერთმანეთთან... მაგრამ შენდებოდა იგი ბუნებსა და პალაშკოვსკისათვის, სიდერიდისისა და რიხნერისათვის, მანთაშევისა და ხაჩატურიანისათვის, ანგელიდისისა და ნოზელისათვის, სხვებისა და სხვებისათვის, რომლებიც, თავიანთი კაპიტალით, მთელი მსოფლიოს ბაზრებზე იყვნენ მოდებული. მარტო ბათუმში მათ ათობით მსხვილი სავაჭრო-სამრეწველო და მილიონობით ფუთი ნავთობის გამტარიანობის რეზერვუარები ჰქონდათ და უწყვეტ ნაკადად მიედინებოდა ნავთობპროდუქტები საზღვარგარეთის ქვეყნებში. ნავთობის გარდა, გაჰქონდათ აგრეთვე მარცვლეული და მარგანეცი, ზე-ტყე და ბევრი სხვა რამ... მწყობრში ღებოდა ქიმიური, ტყავის დასამზადებელი, თუჩის ჩამოსასხმელი, თამბაქოს, მექანიკური და სხვა საწარმოები. ბათუმში სწრაფი ტემპით ემზებოდა რუსეთის სამრეწველო კაპიტალიზმის განვითარების ფერსულში. მსოფლიო ბაზრებთან ბათუმის გზით რუსეთის იმპერიის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობა მალე ისე გაფართოვდა და ისეთი, მასშტაბები მიიღო, რომ ამ პატარა ზღვისპირა ქალაქში საუკუნის დასაწყისში მსოფლიოს ათზე მეტი ქვეყნის, მათ შორის თურქეთის, ინგლისის, საბერძნეთის, იტალიის, იაპონიის, სპარსეთის საკონსულოები იყო აკრედიტებული. უკვე მეოცე საუკუნის გარეყრაზე ბათუმში ახალი სამრეწველო რევოლუციური მუშათა კლასი ათასობით კაცს ითვლიდა თავის რიგებში.

ბირს იკრავდა ოსმალთა ბატონობის დროინდელი ჭრილობები ბათუმის სხეულზე. გაჰყავდათ სწორი, მწვანეში ჩაფლული ფართო, ლამაზი ქუჩები, შენდებოდა ევროპული სტილის სახლები, წუმბე და ჭუჭყი მუშებით დასახლებულ. გარეუბნებს შემო-რჩა მარტო.

* * *

დრო გადიოდა. ხანდაშეშე, უშვილო ცოლ-ქმარის ხელში მშობლიური ზრუნვა არ აკლდა მეშეთლის. იგი მამობილის ხელმძღვანელს გაჟვდა და ოცდასამი-ოცდაათი წლისა ერთ-ერთ საუკეთესო ქვის ოსტატად ითვლებოდა. ხან მარინეს ქუჩაზე ნახავდით ხარჩოვებზე, ხან დონდუკოვ-კორსაკოვზე, ხან სმეკალოვზე და ხანაც შერემეტი-ევზე... იზრდებოდა და მხრებს შლიდა ქალაქი...

ამ დროის, სხვა ბევრ სიახლეებს შორის, მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო კათოლიკური ეკლესიის მშენებლობა.

მოსახლეობის ზრდასთან ერთად, მესხეთ-ჩავაჩეთიდან სამუშაოდ ჩამოსულთა ხარჯზე ბათუმში შესამჩნევად იზრდებოდა კათოლიკეთა რიცხვიც; იმდენად შესამჩნევად, რომ ამან მოითხოვა მათთვის ეკლესიის აშენება და ეს საქმე ცნობილმა ქველმოქმედმა, სტეფანე ზუბალაშვილმა აიღო თავის თავზე. სულ რაღაც ოთხ წელიწადში გოტიკურ-რომანული სტილის ბრწყინვალე ტაძარი აიგო, რომლის კურთხევა წარუდგა დადიქცა.

კათოლიკური ტაძარი თავისებური განაცხადი იყო იმისა, რომ ბათუმში ევროპულ-
სტილიის ქალაქად იკვეთებოდა...

ყველაზე ასეთ შემთხვევაზე: ერთ დღეს, როცა მშენებარე ეკლესიაში ზუბალა-
შვილი მშენებლობას თვალს ადევნებდა თურმე, იქ შემთხვევით მისულიყო კანისთა-
ველი ვინმე ზოჯა, კაცი ქვიანო, დარბაისელი. ეკითხა ამ ზოჯას, ეკლესია ვისი ფულით
შენდებო. უთქვამთ: აგერ ბრძანდებო და ზუბალაშვილზე მიუთითებიათ. ზოჯა მისუ-
ლა სტუდენტთან და გულწრფელი მადლობა გადაუხდია... ასეთი ქველმოქმედებისათ-
ვის... იმასაც ამბობდნენ, რომ წირვა-ლოცვის დროს, ტაძარში, სალოცავად შესულნი
მორწმუნე კათოლიკეები, პირველ ხანებში, გაკვირვებულები იჩეჩავდნენ მხრებს, რო-
ცა ეკლესია ხალხით გატენილი დასვდებოდა და თვითონ ძლივს პოულობდნენ ად-
გილს. თავისი უნიკალური არქიტექტურული ღირსებით ეს ტაძარი არა მარტო მორწ-
მუნე ქრისტიანების, არამედ სხვების ყურადღებასაც იქცევდა და თანამედროვეთა
თქმით, მოსწონდათ კიდევ.

კათოლიკური ეკლესია იყო ევროპისაკენ გადასახედი თავისებური კულტურული
ცენტრიც. ამ ტაძრის მეშვეობით უნდებოდათ ერთმანეთთან დაკავშირება, აგრეთვე,
ევროპულ კათოლიკეთ, რომლებიც სხვადასხვა მისიით ჩამოდიოდნენ ბათუმში გემებით,
ეცნობოდნენ ქართველთა ყოფას, კულტურას, წარსულსა და აწმყუსს...

ეკლესიის კარის შესავლის ზევით, მშენიერი თლილი ქვის აივანზე ორდანი იდ-
გა, ესეც თავისი ხარკით ჩამოატანინა ზუბალაშვილმა იტალიიდან, ამ ორდანთან ას-
ლოს დგებოდა მგალობელთა გუნდი.

უნდა გენახათ მეშეთალი, ეს უღმერთოდ დარჩენილი კაცი, ცნობისმოყვარეთა
შორის, წინა რიგებში რომ ჩადგებოდა ხოლმე და გაბადრული ადევნებდა თვალყურს
ყველაფერს, რაც ეკლესიაში ხდებოდა. ადრე, როცა დრო იყო საამისოდ, მისთვის
არავის უსწავლებია ღმერთისა და სარწმუნოების სიყვარული და მორჩილება, ცნობა-
რით უწყინარი მისი გაწარღვებები, უშვილობის გამო, დიდხანს გულაყრილი იყვნენ
ღმერთზე, მაგრამ, როცა მეშეთალიმ შვილივით გაუმართლა უკვე ასაკში შესულთ, მა-
რთალია, სარწმუნოებაზე გული მოუბრუნდათ, მაგრამ მეშეთალისთვის აღარ დაუ-
ძალდებიათ ისლამის სასნაურში ჩადგომა და აღარც მეშეთალის გამოუდგია თავი, და
თუ მაინც, მას ხან ებრაულ სინაგოგაში ნახავდით კარებთან ატუწულს, ხან ქალაქის
საში მეჩეთიდან ერთ-ერთში იატაკზე დაგებულ ნოხზე ფეხმორთხმულს, ხან სომხურ
ეკლესიაში მლოცველებში გარეულს, ხან ბერძნულში და ხანაც რუსულ „სობორში“
— წითელი აგურით ნაშენ უზარმაზარ სამხედრო ტაძარში, რომლის კედლებიდან ექვ-
სი ზარბაზნის ლულა იყო გამოშვებული, — ეს ხელოვანი კაცის ცნობისმოყვარეობის
უცნობ მოხდოდა მეშეთალის და არწანდროს არ აღძვრია სინანულის გრძნობა, რომ
ვერც ერთ რელიგიას ვერ დაუდგა ერთგულ მსახურად... კათოლიკურ ეკლესიაში უფ-
რო ღაღად და თავისუფლად რომ გრძნობდა მეშეთალი თავს, ამას თავისი მიზნები
ჰქონდა, — ჯერ ერთი, ტაძრის კედლებში მისი ხელით გათლილი ქვებიც იყო ჩაშენე-
ბული, მეორეც (და ვფიქრობთ, მთავარიც), ორდანი გახლდათ, — ისეთი სულის-
შემძრავი უღერადობა ჰქონდა ორდანს, ისეთ საამო ხმებს გამოცემდა ეს უცხო სა-
კრავო, რომ უიმისობა უკვე აღარ შეეძლო მეშეთალის. — მის მსმენელს ყველაფერი
ავიწყდებოდა...

ვერც რევოლუციის შუაგულში მოხვდა ურწმუნო მეშეთალი, — რატომღაც, მი-
სთვის არავის შეუთავაზებია ეს, თითონ კი მოერიდა თავი შეეხსენებინა, — იფიქრა-
უცხო ტომის კაცს, ვინ იცის, შეიძლება, გული არ გამიხსნანო და გარეგნულად თით-
ქოს განზე გადავა, მაგრამ, ხვდებოდა, რომ ეს მოძრაობა ალაღმართალი, პატიოსანი
მშრომელი ადამიანების მომავალი ბედნიერებისათვის იყო გამიზნული და გულში თა-
ნაუგრძნობა კიდევ.

ომმა სრულიად მოშალა ბათუმის სამეურნეო ცხოვრება. საწარმოთა დიდი ნაწილი ომის პირველსავე წელს დაიხურა. საქონლის ტრანზიტი თითქმის შეწყდა. მიცემობისა და ყოველგვარი წარმოების ძარღვი ჩაკვდა. ქალაქი სასაფლაოს დაქმნა. მოსახლეობის თითქმის ნახევარი სოფლებში გაიხიზნა... რუსეთს წარმატებები ჰქონდა თურქეთის ფრონტზე, მაგრამ რუსეთში რევოლუციამ გაიმარჯვა და ქვეყანა გამოეთქვა უმიზნო ხოცვა-ჟლეტას... საქართველოს მენშევიური მთავრობა თურქეთთან ომს აგრძელებდა. თურქეთი აქტიურ მოქმედებაზე გადავიდა და მალე თითქმის წინააღმდეგობის გაუწევლად აიღეს ბათუმი. მერე ოსმალეთის აღვილი ბათუმში ინგლისმა, საფრანგეთმა და იტალიამ დაიკავეს.

ქალაქს დიდი რაოდენობით მოაწყდნენ რუსი სამხედრო ტყვეები გერმანიიდან და ავსტრიიდან. ყოველ ნახიჯზე შეხვდებოდი საბჭოთა რუსეთიდან გამოქცეულ თეთრ-გვარდიელ ოფიცრებს, — მეგობრობასა და თანადგომას რომ სთავაზობდნენ ყველა დამპყრობელსა და მოძალადეს...

სასურსათო კრიზისი ზენიტში აღიოდა...

მთელი ომის მანძილზე და შემდეგშიც ბათუმში იშვიათად შეხვდებოდი მესხან-ელე ჩერქეზს, ოქრომჭედელ დაღესტნელს, ვაჟარ ბერძენს, სპარს მეთულუხჩესა და ათობით სხვა ხელობის კაცს, რომლებიც შნოსა და ლაშათს მატებდნენ აღორძინების გზაზე დამღვარ ქალაქს. თითქმის ყველა ხელობა ერთ დიდ საფიქრალ-საზრუნავში მოექცა, — ეს იყო თავის გადარჩენა და ლუკმა-პურის პრობლემა... ასეთ დროს ან მოსაგადებელი ხანჭალი ვიღას ჭირდებოდა, ან კიდევ ოქროსა და ძვირფასი ქვების სამკაული, რა ხელი ჰქონდათ ვაჭართან, ან რატომ უნდა დახარბებოდნენ მეთულუხჩის ჩამოსხმულ ყინულივით ცივ წყალს, როცა ხალხს შიმშილით კუჭი უხმებოდა...

* * *

ომი რომ დაიწყო, მეშეთალი უკვე მარტოდმარტო ცხოვრობდა მამობილის ქოხში. მისი გამზრდელები, ჭერ კიდევ ომის წინა წელს გარდაიცვალნენ. ჭერ მამობილი ფერაზალი წავიდა ჩუმად და უხმაუროდ, ექვსიოდე თვის შემდეგ დედობილი ურბაბაც მოიპყვა ერთგულ მეუღლეს. დარჩა მეშეთალი მარტოსულად, ყველაფერზე გულ-ატრეუებული და ხელჩაქეული. მართალია, მამობილისა და თავისი დანაშაოიც, ცოტა ფული ჰქონდა, მაგრამ ფულის მოხმარასაც ხალხი ჭირდებოდა. ჭერ ფიქრობდა, შეიძლება ომში წამიყვანონო, მაგრამ ხელისუფლებს იგი თურქი ეგონათ და თურქების წინააღმდეგ ომში მისი წაყვანა შეიძლება, სანანებელიც გახდომოდათ. ესეც არ იყო, ომი რომ დაიწყო მეშეთალი ოცდათხუთმეტს იყო გადაცილებული და ჯარში გასაწევვი ასაკი გადაცილებული ჰქონდა... ისე დარჩა მარტოობამ ხელი, რომ ადვილს ვეღარ პოულობდა. სადმე წასასვლელი რომ ჰქონოდა, ცოტა ხნით გაერიდებოდა ქალაქს, სადაც არაფერი აღარ იზიდავდა და არც არაფერი ჰქონდა გასაკეთებელი, რომ გული გადაეყოლებინა.

ისე გავიდა ეს წლები, ქალის სიბო და აღერსი არ უგვმნია... მეშეთალის ქალის ნაწი ხელი და ტრფობით ანთებული ცეცხლი აკლდა და ზოგჯერ ენატრებოდა კიდევ ისეთი მცხუნვარე და მოგიზგიზე ცეცხლი, ბუხარს მიფიცებულ კატასავით ზმორებას რომ დააწყებინებს კაცს.

...სალამობით, ნავსადგურში იცოდა გავლა, მარტოობის ნაღველი რომ მოეძა-ლებოდა, საათობით გადაწყურებდა ზღვას და მესხიერებაში უცოცხლდებოდა ბავშვო-ბის ათასგვარი მოგონება, ლაზი მუშის მშობლიური სიბო და ზრუნვა ობოლ ბიჭზე, უარჩაელი გამზრდელები და კიდევ რამდენი სხვა რამ. ოცდაათი წლის შემდეგაც წვდებოდა მის სმენას ლალუმების აფეთქების ხმა, პეტრას ციხის ნამუსრევიდან. გან-

საკუთრებით, იმ ერთი აფეთქებისა, რომელმაც მთლიანად შეცვალა მეშეთალის მოსახლეობა. — უკეთესობისაკენ თუ უარესობისაკენ? — გაუელვებდა ხოლმე ფიქრში და კითხვაზე პასუხის გაცემა უჭირდა.

შემოდგომის ერთ წვიმიან საღამოსაც შინ ველარ მოუთმინა გულმა და ნახსადგურში გავიდა ბავშვობის მოგონებებთან შესახვედრად. გადაუღებლად წვიმა, ქუჩებში ხულიერი არავინ ჩანდა, ეგ კი არა, მაწანწალა ძაღლებიც შემალუღიყვნენ თავშესაფარებში.

ალრინელ ზღვაში, ნაპირთან ახლოს, რიდეზე ინგლისური სავაჭრო გემი იდგა და გამოუტყდელ კაცს რომ ენახა, იფიქრებდა, ტალღების წყვეტება-ჩაჭვურისაგან სადაცაა ამობრუნდებო. მეშეთალიმ ვაგზლის შენობას ზღვის მხრიდან შემოუარა და მგზავრთა მოსაცდელ ღარბაზს მიადგა. მხრებზე მოხუროული ლართა საწინარი წვიმისაგან იცავდა.

ზღვა ღმუილით ეწყვეტებოდა გემების სადგომს და თავადერილი ტალღა ზოგჯერ ვაგზლის შენობამდეც უწევდა, შენობის წინა კედელს ერთს ძალუშად შეასკდებოდა და მერე ბროლივით იმსხვრეოდა და იბნეოდა ქვაფენილზე.

ელავდა. გაავებული ცა ყრუდ გრუხუნებდა, ქარი დრეკდა და ათამაშებდა წვირთებს.

ერთი ასეთი გაელვების დროს ვაგზლის მოსაცდელი ღარბაზის შესასვლელთან, კუთხეში, გრძელ სკამზე, მწყერივით მოხუხული ქალი შენიშნა მეშეთალიმ და თვალს არ დაუჭერა, — ამ ქვეყნის დაქცევის უამს ქალს, ისიც ასე შილიფად ჩაცმულს, აქ რა უნდაო, გაივლო გულში და ერთხანს შიშაც შეეპარა, მოჩვენება და ავი სული ხომ არ არისო...

ზედიზედ იელვა და მკაზედ დაიგრავინა ზეცამ. ამ გაელვებაზე შენიშნა მეშეთალიმ, როგორ აცემინებდა კბილს კბილზე ქერათმიანი, ახალგაზრდა ქალი... მერე ერთხანს იდგა სიბნელეში და იცდიდა, ისევ როდის დაანათებდნენ მორიადე ღრუბლები ცაში ჯოჯოხეთურ ცეცხლს, რომ ერთხელ კიდევ შეეცლო ქალისთვის თვალი... ბოლოს ნაჭაფი, რკინასავით მაგარი ხელი ქალს ნაზ, ფაფუკ მაჯაში გაუბედავად ჩაავლო და ოდნავ თავისკენ მოსწია. ქალი უტეხო კაცის ნებას დაჰყვა და ფეხზე დადგა... მეშეთალიმ მხრებზე წამოხუროლი საწინარი მოიხსნა და ქალს მოახურო. შემდეგ, თოკზე რომ თიკანს გამოიბამენ ხოლმე, ისე გაუძღვა წინ და უსიტყვოდ აიღო სახლისაკენ გეზი...

— ერთი შენი ცოლშვილი მომასწრო და შეტი არაფერი მინდა ქვეყანაზე, — ეტყოდა ხოლმე დედობილი ურბაბა მეშეთალის და გაზრდილს ისეთი მავდრებელი თვალეებით შესვლავდა, გულმხურვალე მლოცველები ზეცაში ღმერთის სამყოფს რომ ახედებენ ხოლმე.

ასეთ დროს, მამობილ ფერზალის დაწვებამდე მოღებულები ჭაღარა წვერის სიღრმიდან გაშომწირალი წვრილი თვალეზი აუკიაფდებოდა და მომავალი შვილიშვილი ახდენილ ოცნებასავით დაუდგებოდა თვალწინ.

მეშეთალი დიდ, ჯაგართმიან თავს ჩაღუნავდა და ღარცხენილს ყურის ბიბილოებზე ცეცხლი შემოენთებოდა.

ამ ნატვრაში გალიეს მოხუცებულობის წლები მამობილმა ფერზალიმაც და დედობილმა ურბაბამაც...

ასე დარჩა მეშეთალი მარტოდმარტო, მამობილის ხელით აშენებულ პატარა ფიცრულ სახლში და ფიქრშიც კი ველარ უმხელდა თავის თავს, კიდევ რომ შეიძლებოდა მარტოხელა კაცის უკუღმა წახული ცხოვრების წაღმა შემობრუნება...

ახლა, ქვეყნის დაქცევისა და მეორედ მოხვლის მაუწყებელ ამინდში, ორმოც წელს მიახლოებულს, კარჩაკეტილ სახლში მაჯაში ხელჩაიდებული რომ შეყავდა ახალგაზრ-

და, უცნობი ქალი, სულის სიღრმეში თითქოს გაეხსნა დიდი ხნის შესორცებული ღრმა
ჭრილობა და მოეჩვენა, რომ კიდევ გაუცოცხლდა ბავშვობისდროინდელი მიუსაფრობის,
ობლობისა და უმწიფობის განცდით გამოწვეული ტკივილი. იმის მიუხედავად, რომ
შემდეგში, კეთილი აღმჩინების ხელშეწყობითა და ზრუნვით, ბევრი რამ უკეთე-
სობისაკენ შეიცვალა მეშეთალის ცხოვრებაში, ეს ტკივილი, როგორც ჩანს, თვლემდა
წიხს არსებაში.

ტუშუბის ცალივით გავდა ეს შემთხვევა მეშეთალის თავზე გადახდენილს, როცა
ბედმა, ოცდაათიოდე წლის წინ, ბუდიდან გადმოვარდნილი ჩიტის ბარტყვით უმწიფო
ბავშვი, ამ უცხო ქალაქში გადმოიხსროდა... წარსულის გახსენებამ მეშეთალის ტვინში
რომელიღაც უჭრელი ძალუმად შეურჩია და თითქოს რაღაც ჩაუწყდა კიდევ. მის
ბავშვობისდროინდელ და დღევანდელ ამ შემთხვევას შორის განსხვავება მარტო ის
იყო, რომ მაშინ ლაზმა, სანამ სახლში წაიყვანდა მეშეთალის, უკვე იცოდა, რომე-
ლმა ქარმა გადმოაგდო ობოლი ბიჭი წათუმის ნავსადგურში. ლაზის ფაცხაში იმდენი
სიცოცხლე ჩქეფდა მაშინ, რომ ერთ სასახლესაც ეყოფოდა. ახლა მეშეთალის, ოდეს-
ღაც მის მიმართ გამოჩენილი დიდი აღმჩინური სიკეთისათვის, რაღაც უზილავი, ყოფ-
ლისშემძლე ძალა თითქოს ცდიდა და მასაც, მიუხედავად იმისა, რომ პირველად ხე-
დავდა ამ ქალს, მკაცრი, შეუვალი ინსტინქტისა თუ მოვალეობის კარნახით რომ უნდა
ეხსნა და გადაერჩინა ოდესღაც მის ბედში მყოფი უმწიფო აღმჩინი, ქალისთვის ხელი
ჩაეველო და ჯიუტი გადაწყვეტილებით შეჰყავდა გამოკეტილ ქოხში. რომ გეკითხათ,
რატომ აკეთებდა ამას, მეშეთალი გადაწყვეტით ვერაფერს გეტყვოდათ, ისე კი, რა-
ღაცას ბუნდოვნად ხვდებოდა თუ გრძნობდა, — რაკი ამ ქალის ხვედრი ასე ძა-
ლიან გავდა ბავშვობისდროინდელ ხვედრს მეშეთალისას, ასეთი დამთხვევა მარტო
შემთხვევითობით არ შეიძლებოდა ახსნილიყო.

სხვა რა უნდა ყოფილიყო ეს, — მეშეთალიმ ამდენი აღარ იცოდა.

— იქნებ, ღმერთის ხელი ურევია ყველაფერში? — გაუელვა ფიქრმა, მაგრამ
ამ ფიქრს სიღრმეში აღარ შეეყოლია, — მან ძალიან ცოტა რამ იცოდა ღმერთზე.

თუმცა, მეშეთალის აზრით, იყო თუ არა ეს ძალა ღმერთი, ამას არც ჰქონდა
არსებითი მნიშვნელობა, მისთვის მთავარი იყო, რომ რაღაც ზემოქმედი ძალა უბი-
ძვებდა აღმჩინებს დახმარების ხელი გაეწოდებინათ ერთმანეთისათვის. მან თავის-
თავზე გამოსცადა მზრუნველი ხელის სიკეთე...

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

ს ა მ შ ბ ლ ო

სამშობლო მიწის ნაჭერია, სხვა არაფერი.
 სამშობლო მიწის ნაჭერია, რომელზეც ვდგევარ.
 აქეთ ყინულის უდაბნოა, იქ — ქარაფები,
 შუაში მე ვარ!
 სამშობლო მიწის ნაჭერია, არაფერი სხვა.
 მიწა იმ ტერფის ოდენია, რომელზეც ვდგევარ.
 ბიჯს ვერ მომიცვლის ვერც მტრის ხმალი, ვერც ღვთის შერისხვა,
 უტეხი კლდე ვარ!
 სამშობლო მიწის ნაჭერია, განა სხვა რამე.
 სამშობლო მამის საფლავია, რომელზეც ვდგევარ.
 თვალს არ მოვხუჭავ, ვიდრე ირგვლივ ფხიზლობს წყვარამი,
 მამის სისხლი და მამის ლუკმა იყოს არამი,
 უქმად თუ ვდგევარ!
 სამშობლო მიწის ნაჭერია, სხვა არცრადია.
 მოვკვდები, მიწად გარდვიტყევი, რომელზეც ვდგევარ.
 მშობლის საფლავს კი ახლა ჩემი შვილი დაიცავს,
 სამშობლო მიწის ნაჭერია, — სხვა არცრადია,
 სამშობლო მე ვარ!

ნ უ გ ე შ ი ნ ი ა

ნუ გეშინია, რომ არ ვიქნებით.
 ეს არყოფნაც დროებითია.
 მხოლოდ სიკვდილს ასაფლავებენ...
 ჩვენი სიცოცხლე აქ დარჩება,
 ჩვენი სისხლი ისევ იჩქროლებს
 სახეშეცვლილ ჩვენს სხეულებში, —
 ჩვენთა შვილთა შვილიშვილებში...
 ორად ორი ადამიანით დაიწყო ღმერთმა,
 დღეს იმდენი ვართ, — ეშმაკმაც კი ვერ
 გადათვალს.
 ნუ გეშინია, რომ არ ვიქნებით,
 ადამის მოღვმის გადამრჩენო

ბიბლიური კიდობანივით,
ჩემო
სამარადისოდ ერთგულო ქალო.
ნუ ინალვლებს
აქ დარჩენილი ჩვენი არსება,
როცა იშორებს ძვირფას ძველმანებს,
როცა ჰკეტავს მიწის ზანდუკში
რასაც არქმევს „დედას“ და „მამას“,
გადარჩენილი ჩვენი სისხლი ისევ აგრძელებს
ევასდროინდელ
ყველაზე უფრო აზარტულ თამაშს.
კი არ მოვკვდებით, —
დავშორდებით ერთიმეორეს,
თაობიდან თაობაში გავუმეზავრებით...
შემოვივლით მთელს დედამიწას,
შემოვივლით საუკუნეებს,
და რომელიღაც კონტინენტზე,
როგორც მოხდა დღემდე მრავალჯერ,
სადღაც, შემთხვევით

შევეჯახებით.

ერთმანეთი ისევ რომ ვიცნოთ
რაღაც ნიშანი მაინც შეგვრჩება:
ან თვალები, ან ბაგეები,

ანდა სახელი.

ბედნიერები,
მიღეთის ხალხში ერთმანეთისკენ
რომ არ დაგვებნა გზა და ბილიკი,
ზეცისაკენ სანთლებივით აღიმართება
ცეცხლმონთებული ჩვენი თითები,
შეყვრით სამყაროს
გაოცებულს სიყვარულის ისევ აღდგომით
და კიდევ ერთხელ დავქორწინდებით...
ნუ გეშინია,
ნუ გეშინია, რომ არ ვიქნებით!

დ უ რ ჯ ი ც ი ს ნ ა ჯ მ რ ი

მიუხედავად ყველაფრისა, ბუდუია მაინც კმაყოფილი იყო თავისი ხვედრისა. მარ-
თალია, ხუთი კაცის გასაკეთებელს არ თაკილობდა, მაგრამ, სამაგიეროდ, სარდიონი
მადლრისად აჰმევდა და ის მტანჯველი შემშილის გრძნობა, რომელიც აჰამდე აწუხებ-
და, უკვე აღარ ახსენებდა თავს. აღმათ მაშინ ეს იყო მთავარი, რადგანაც კმაყოფილი
იყო თავის ბედისა და ხვედრისა... მის ყოველდღიურ საზრუნავ-საფიქრალს მწო-
ლოდ ის წარმოადგენდა, თუ რა გაცეკოებინა ზვალ, ზეგ, მაზეგ... მოჰქონდა შეშა და
ბაღაბი, ცელავდა, კაფავდა, ჭრიდა, ზვინავდა, თესავდა, მარგლიდა, მოჰყავდა ჭირნა-
ხული და სხვის სასიმიდეში, სხვის ბედელში, სხვის მარანში აბინავებდა. აქ მისი
აზარდერი იყო საკუთარი სხეულისა და სულის გარდა. ღუკმაც სხვისი ბოძებული იყო
და ის დაკონკილი ღეიბ-საბანიც, რომელზედაც ყოველ ღამით წევებოდა... შრომობდა
ბუდუია და თავისი სიმშვიდით, დუმილით, კმაყოფილებით, უზრუნველობითა და ერთ-
ფეროვნებით რაღაცით ემსგავსებოდა კიდევ გამაძლარ საქონელს...

აღათია ობოლი იყო, ისიც ბუდუიასავით თავდაუწოგავად შრომობდა, ისიც ღუკმა
ბურისა, სხვისი გამონაცვალე ჭინჭებისა და ჭლანების საფასურად ემსახურებოდა სარ-
დიონსა და მის ჭალაბს... მთელი დღე ჯარასავით ტრიალებდა და ბრუნავდა. სურდათ
თუ არ სურდათ, უნდოდათ თუ არ უნდოდათ, სჭირდებოდათ თუ არ სჭირდებოდათ,
მაინც რაიმეს ავალებდნენ და ასაქმებდნენ. მისი დასაქმება ყველას სავალდებულოდ,
სამადლო და სასიკეთო საქმედ მიაჩნდა.

მადლიერი მაინც არავინ ჰყავდა აღათიას. ყველას სჭირდებოდა და ამიტომ, როცა
სჭირდებოდათ, მხოლოდ მაშინ ახსოვდათ იგი. თუმცა აღათია დიდ მნიშვნელობას არ
ანიჭებდა ამას. ერთხელაც არ დაფიქრებულა იმაზე, თუ რატომ იყო ასე, რატომ იწე-
ნდა ყველა მის მიმართ ასეთ უმადურობას. იმდენად იყო შეგუებული თავის ხვედრს,
სჭეროდა, ნამდვილად ასე უნდა ყოფილიყო და არა სხვანაირად.

ერთადერთი, ვისაც მისი შველა და დახმარება არ სჭირდებოდა და მაინც ყოვე-
ლთვის ახსოვდა იგი, ბუდუია იყო. თუ აღათია მთელი დღის განმავლობაში ქათამი-
ვით სულ სახლის გარშემო ტრიალებდა, ბუდუია სულ გარეთ იყო — ხან ჭალაში,
ხან ვენახში, ხან სათბოში... ერთმანეთს მხოლოდ სადამოშობით ხედავდნენ... ძალიან
შალე დაუახლოვდნენ ერთმანეთს. ორივენი ერთნაირი ბედ-ხვედრისანი რომ იყვნენ.
ვინ იცის და ამიტომაც გაუგეს ასე ადვილად ერთმანეთს, შეეთვისნენ და შეუყვარდათ
ერთმანეთი.

ცოლ-ქმარი ყოველთვის ბოსელში ზომ არ იცხოვრებდა აბა და, როცა ერთ დღეს
სარდიონს განუცხადეს, აქედან უნდა წავიდეთო, მას არ გაკვირვებია. მიხვდა, კანონ-
ზომიერი რომ იყო ყველაფერი — მათი შეუღლებაც და ბოსლიდან თავის დაღწევის
სურვილიც. მაგრამ მას ხელს არ აძლევდა ასეთი მუყაითი, მუქი მუშახელის დაკარ-
გვა და გადაწყვიტა, ისინი უხილავი თოკით დაეხა და მათი შრომა შემდგომშიც მოე-
ხმარა. ამიტომაც იყო სოფლის ბოლოს, ტყის მახლობლად, იქ სადაც ბუდუია ბავშვო-

ბაში საქონელს აძოვებდა, ეკლითა და ჯაგნარით დაფარული მიწის ნაკვეთი არუქა მაი-
ეს მიწა არავის არ ეკუთვნოდა და ჯერ კაცისშვილს არ დაეკრა ბარი და თოხიერეულნი
გაზარებულმა ბუღუიამ გაკაფა ეკალ-ბარდი, ამოძირკვა ბუჩქები, ააგო სამწადი და
ახალშეფუთვებულმა განმარტოებით დაიწყო ცხოვრება. პირველ ხანებში მშვიდად,
წვწარად ცხოვრობდნენ ამ ტყუური სიმშვიდით, სიმწვანითა და იდილით გამსჭვალულ-
გაბრუნებულნი. თავი ბედნიერად მიაჩნდათ... მერე რატომღაც გულუბრყვილო და
ცხოვრებაში ჩაუხედავი ბუღუია შიშმა მოიცვა. არ სჭეროდა, უკვირდა, აკრთობდა ეს
ბედნიერება და დარწმუნებული არ იყო რომ დიდხანს გაგრძელდებოდა ასე. მას სჭე-
როდა რომ მოვიდოდა ვიღაცა, ხილული თუ უხილავი, არსებული თუ არარსებული,
დაეპატრონებოდა მის წილხვდომილს, წაართმევდა ამ ქოხს, ეკალ-ბარდითა და ნარ-
ჟალტამით გაქსახსულ მიწას. მას კი ისევ იქ, სარდიონის ბოხელში დააბრუნებდა. ეს
გაუპართლებელი, პანიკური და დამთრგუნველი შიში დიდხანს, შორ გაზაფხულამდე
საქმალავით გამოეწოვა ბუღუიას. იგი გულში უზომოდ მადლიერი იყო სარდიონისა
ამ სიკეთისა და გულუხვობის გამო, რადგანაც ჯერ კიდევ კარგად ვერ აზროვნებდა,
ამიტომაც სარდიონი კეთილ კაცად მიაჩნდა... იგი ჯერ ბაიბურში არ იყო თუ რა სდე-
ბოდა ქვეყანაზე. მან არ იცოდა რომ ქვეყნად ქარიშხალი მძვინვარებდა, რომ იყო რე-
ვოლუცია და მასავით უპოვარი, არაფრისმქონე და უუფლებო ხალხი იბრძოდა მიწისა,
თავისუფლებისა და სიმატონისათვის. ამ მიყრუებულ სოფელში ჯერ კიდევ არ იცო-
დნენ, რომ სულ მალე გაუგონარი, ზღაპრული ამბები უნდა დატრიალებულიყო. ბუ-
ღუია იმის გარდა ვერაფერს ხედავდა, ამჩნევდა და გრძნობდა, რაც მხოლოდ მის გარ-
შემო განფენილიყო. იგი ხედავდა მხოლოდ თავის ქოხს, გაძვალტყავებულ ძროხასა და
იმ მიწას, რომელიც, მართალია, ეკალ-ბარდით კი იყო დაფარული, მაგრამ მაინც
მისი იყო, მისეული და, რომელიც ამდენი წლის ოფლის ღვრისა და უმადური სამ-
საბურის შემდეგ, როგორც იქნა, გამოიმეტა სარდიონმა.

ქოხი კუნძულებით იდგა ეკლის, ბარდის, ანწლისა და გვიმრის ჭუნგლებში. ალა-
თიას, ცოტა არ იყოს, პირველ ხანებში ეშინოდა კიდევ ამ ახალი, ჯერ კიდევ შეუთვ-
სებელ-ალუქმელი გარემოსი. საშაგიეროდ აზარებდა ჩიტების ჭიკჭიკი, კოლაღას კაკუნი,
ფუტყრის ზუზუნა...

მალე ქოხში ბავშვი აღნავლდა და ახალ დაფუძნებულ ოჯახს სიხარული, საზრუნა-
ვი და საქმე-გასაღებელი გაუათავცა. ერთს მეორე მოჰყვა, მეორეს მესამე...

ცხოვრება კი თავისი გზით წილილ-მიედიწებოდა მდინარესავით. იცვლებოდა,
ინტერეს-იმსხვრეოდა ძველი საზოგადოება და წყობა. რევოლუციამ პირისაგან მიწისა
აშავა ყველაფერი ძველი, დრომოკმული და დახვსებული, დაჰქარა სარდიონი და სხვა
მისთანანი, და, ახლა უკვე ბუღუიას ნაირ-მაგვარებს დაუდგათ თავისი დრო-ჟამი, ახ-
ლა ისინი წარმოეჩინნენ და გამოვიდნენ ახალი ცხოვრების ახალ სარბილზე. მხოლოდ
ახლა დაფასდა მათი აქამდე უმადური შრომა, მარჯვენა და საქმე, ამტერად მიწამ თა-
ვისი ნამდვილი, ქეშმარიტი პატრონი იპოვა.

ბუღუიამ ცხოვრების ნიჩი, ზნე და ხასიათი შეიცვალა, გახალისდა, გამხიარულდა,
ბირზე ღიმი მოეფინა და უწყყმანოდ ჩაება ახალი ცხოვრების ფერხულში. არტელშიაც
ბირველი შევიდა და მთელი არსებით ჩაება ყოველდღიურ საქმიანობაში. საქმე კი მა-
ტულობდა, რადგანაც ახალი დრო და ცხოვრება მოითხოვდა ასე... უკვე ხუთი შვილი
ჰყავდათ, ხუთი დარდი და სიხარული, საფიქრალ-საზრუნავი და თავში საცემი. ჩაცმა
უნდოდათ, დახურვა უნდოდათ, ჭამა-სმა და ვინ მოთვლის, რა არა კიდევ... ბუღუია
წლებზე ფეხს იდგამდა და ყველაფერს აკეთებდა, რათა შვილებისათვის ის არ მოე-
კლო, ის არ გაეხადა სანატრელ-საოცნებო, რაც მას აკლდა ბავშვობაში, რისი ნატრუ-
ლიც თავად იყო ოდესღაც...

ალარც ალათია უდებდა ტოლს ქმარს. როგორც შეეძლო ისე შრომობდა შინ და

გარეთ, ქალის საქმე მაინც ძალიან უჩინარი იყო, დაუსრულებელ-მოუმთავრებელი და უმადური. თუმცა აღათია არავისაგან არ ითხოვდა დაფასებასა და სხვებისგან იმედიც არ ჰქონდა. ნახვა-აღნუსხვას, რასაც იგი ყოველდღიურად აკეთებდა სახლში თუ კოლმეურნეობაში.

ალიონზე რომ გავიდოდა სახლიდან ბუდუთა, შინ გვიან, მზის ჩასვლის შემდეგ ბრუნდებოდა. მაგრამ რაგინდარა დაღლილ-დაქანცული არ უნდა ყოფილიყო, მაინც ეტუობოდა სახეზე კმაყოფილება და სიხალისე. ოჯახი ჯერ სამზადში ივასშმენდა, მერე კი, როცა შუალამის მოახლოებას უკვე აღარაფერი უკლდა, დასაძინებლად აღიოღნენ სალაგებულ ოლა-სახლში.

ყველაზე ბოლოს აღათია გადიოდა სამზადიდან. სანამ ძირისძირობამდე არ მოათავებდა საქმეს, ისე ბიჯს არ მოიცვლიდა ადგილიდან. ყველაზე გვიან იძინებდა, მაგრამ ყველაზე ადრე ის დგებოდა მაინც.

...და ასე, შეუმჩნევლად, თვალსა და ხელშუა გარბოდნენ წლები.. ბავშვები კარგად სანია გაიზარდნენ უკვე... პირველად უფროსმა შვილმა აიწყვიტა, ველარ დაუღო გულთ სოფლის საქმეს, ქალაქიო, რომ დაიჩემა, ველარ გადათქმევინეს მერე. თუმცა ცოლ-ქმარს დიდი წინააღმდეგობა არ გაუწევია. რაკი მას სურს, დაე წავიდესო, იფიქრეს... ბირველს მეორე მიუყა, მეორეს მესამე... ბოლოს, ისე წავიდა საქმე, მეზუთემ, ნაბოლარამ, მე რა მაგათზე ნაკლები ვარო და, იმისი არ იყო, მეც ნახირ-ნახირო, დაპყრავესი და მანაც მიაშურა ქალაქს.

როცა შვილები შემოეფანტათ და სახლი ერთბაშად დაცარიელდა, მაშინ კი იგრძნო ცოლ-ქმარმა მოწყენა, მაგრამ რადგანაც ჯერ კიდევ, ასე ჰქვია, ახალგაზრდები იყვნენ და ძალა შესწევდათ, ასე თუ ისე მაინც არაფრად ჩაუგდიათ ეს. ასე იფიქრეს, წავიდნენ და ისევ უკან მობრუნდებიანო. მაგრამ რა იცოდნენ, თუ რა სასტიკად ტყუვდებოდნენ.

შვილები იშვიათად თუ მიიცლიდნენ და ჩამოდიოდნენ მშობლებისა და მშობლიური ბუდის მოსანახულებლად. ჩამოვიდოდნენ, დარჩებოდნენ ერთ-ორ დღეს, ჩახალა-ჩებელს ჩაალაგებდნენ, წასაღებს აიკიდებდნენ და ისევ უკან გარბოდნენ.

ბუდუთა თანდათანობით რწმუნდებოდა, რომ შვილები უკვე აღარასოდეს დაუბრუნდებოდნენ მამისეულ კერას. და მათი, აღათიასა და მისი სიკვდილის შემდეგ კერი-აზე ცეცხლის გამჩაღებელი რომ არ იქნებოდა არავინ, ამაშიაც რწმუნდებოდა თანდათანობით. ეს კი არა და, მას ისიც კი სჯეროდა უკვე, რომ, როცა აქაურობის გაყიდვაზე მიდგებოდა საქმე, შვილები უყოყმანოდ, დაუხანებლად, ყოველგვარი სინანულისა და სიმძიმის გარეშე მიაყიდნენ ყველაფერს... ეს ხომ სწყინდა და სწყინდდა, მაგრამ ყველაზე უფრო მაინც ერთი რამისა ეშინოდა ბუდუთას — მათი, მისი და აღათიას ნაკვადვი, ნაშრომ-ნაჭავი და ნაოფლარი სახლ-კარის გაყიდვით აღებული ფულის გაყოფაზე არ დაეხოცათ შვილებს ერთმანეთი და ამის გამო საფლავში არ გადაებრუნებინათ, მეორეჯერ არ მოეკლათ სირცხვილისაგან, სიცოცხლეში სირცხვილ-უქმელი კაცი.

თანდათანობით, უმოწყალოდ ბერდებოდნენ. მაინც არ ეპუებოდნენ, მაინც შრომობდნენ, სიმწრით აკეთებდნენ გასაკეთებელს; სატიკვარი აწუხებდათ, მაგრამ ითმენდნენ, კვნესა-ოხვრა და სამღურავ-საუფო რომ არ დაცდენოდათ, მაგრად აქერდნენ კბილს კბილზე და ისე ითმენდნენ. სანამ ჯერ კიდევ შეეძლოთ ხელ-ფეხის გაქანება, სურდათ ისევ ეშრომათ, რათა ეკალ-ბარდს არ დაეფარა, პარტახსა და ნახალარს არ დამხგავებოდა იქაურობა.

ნანდახან, როცა, ვინ იცის, უკვე მერამდენეჯერ რწმუნდებოდა შვილების გულცივობაში, რადაცნაირი სიცივე, გამჭოლი სიცარიელე და გაუსაძლისი სევდა-სიმძიმე ეუფლებოდა ბუდუთას. სწორედ მაშინ, ასეთ დროს იყო, აღარაფერი რომ აღარ ახარებდა, აღარაფერი რომ არ სურდა, არ უნდოდა საერთოდ, მაგრამ ეს ამათია მისდა

სასიხარულოდ დიდხანს არ გრძელდებოდა, რადგანაც შრომის თანდაყოლილი ინსტიქტი, მიზანი იმისა, შეში იმისა, მის სიცოცხლეშივე გავერანგებულ-გაპარტახებული არ ენახა აქაურობა, ისარგებდა ყოველგვარ სევდა-წუხილზე, ტკივილზე და უბედურებაზე. ბუღუია თვალნათლივ, ხელშესახებად გრძნობდა, რომ ძველებურად აღარც ჯანი შესწევდა და აღარც ღონე... თანდათან, შეუმჩნევლად ახლოვდებოდა სიძაბუნე, აძაბუნება და ართმევდა არაქათს. უჭირდა სიბერესთან შეგუება, უკვირდა, ძველებურად რომ არ შესწევდა ძალი და ღონე, საკუთარ თავზე მოსდიოდა ბრაზი. გაღიზიანებულ-აბოოქრებული, სიმივით დაჭიმული, აკვიტებული სიჯიუტით ცდილობდა როგორმე დაეძლია სიძაბუნე, ძველებური სიხალისითა და ძალით მოკიდებოდა საქმეს. მაგრამ ამო იყო ყველაფერი. რაც უფრო მეტად ცდილობდა, რაც უფრო მეტად უნდოდა, უფრო მეტად უჭირდა. ბოლოს მიხვდა, ამო იყო ყოველი, ველარ შეძლებდა შეუძლებელს, ველარ დაიბრუნებდა დროის უღმობელ ქროლას, წატანებულ ძალ-ღონეს, როგორც შეეძლო და მოეხერხებოდა, ისე შრომობდა მაინც — ქოშინ-ქოშინით, სვენებ-სვენებით, დაჩოქილი თუ ჩამუხლული...

აღათა შეჩენილივით ეჩხუბებ-ეჭუჭლურებოდა: — დანებე კაცო თავი, ნუ ხარ შენ შტერად და აბღლად დაბადებული. ჯანდაბაში წასულა აქაურობა, წყალსა და მეწყერს წაუღია ყველაფერი. ხომ ხედავ, არცერთ შვილს დასანახავად არ უნდა აქაურობა? ჩვენს გარდა რომ არავის არ უნდა, ხომ ხედავ?

აბა რაღა აღათიას შესხენება უნდოდა, როცა ბუღუია ისედაც კარგად ხედავდა ამას. მაგრამ რა ექნა, როცა არ შეეძლო, არ ეგებოდა სხვანაირად? როცა გული არ აძლევდა დასვენების უფლებას? ასე ეგონა, როგორც კი დაისვენებდა, მაშინვე გაძვრებოდა სული. თანაც იმისაც ეშინოდა, ვინმეს არ ეთქვა, დაბერდა კაცი, აღარ შეუძლია მეტი და, დახეთ, გავერანდაო აქაურობა...

კაცმა რომ თქვას, სულ ტყუილუბრალოდ ეშინოდა ამისა: ვინ იყო, ვინ დარჩენილიყო ამისი მოქმედი, ზედამხედველი და გამკლავ-მაძაგებელი? არავინ... სოფელი ნელ-ნელა იცლებოდა, ილეოდა და ქრებოდა. მოსუცები კვდებოდნენ და სასაფლაოს ზრდიდნენ, ახალგაზრდებს ქალაქისაკენ ეჭირათ თვალი და შეჩვეულ სოფელს, შეუჩვეველი ქალაქი ერჩიათ.

ბუღუია საკუთარ დარდივით განიცდიდა სოფლის ასე დაშლა-გაქრობას, მაგრამ რა ექნა, როცა ხმის ამოღების უფლება რომ არ ჰქონდა? ანკი რომც ეთქვა, ეცვირა, ექადავა, ედავა და ელადადისა, ვინ მოუსმენდა, ვინ შეისმენდა, ვინ გაიგონებდა და ვინ დაუჭერებდა მაინც? ანკი თავისი გაქცეული შვილების შემხედვარეს რა მორალური უფლება ჰქონდა სხვებისათვის ჩაეგონებინა ის, რაიც საკუთარ შვილებს ვერ ჩააგონა.

დიდხანს იტოკმანა დაბოღმილმა, სიბრაზისაგან გულგასივებულმა ბუღუიამ. ბოლოს ველარ მოითმინა მაინც და ერთხელ, როცა შვილებმა მოიცალეს და ინებეს მშობლების მონახულება, დრო ისელთა და გულში ამდენხანს ნაგროვები ვარამი ერთიანად გადმოანთხია, რა არ თქვა, რა არ ილაღადა, მაგრამ მაინც ვერაფერს გახდა, ვერ იქნა და ვერცერთს ვერ შეაცოდა თავი, ვერ მოუბრუნა ოჯახზე გული. შვილებსა და ამდენ შვილიშვილებში ერთიც არ აღმოჩნდა ისეთი, რომ აქ დავრჩებიო, მე აქ ვიცხოვრებო, ოჯახს მივხედავო, რომ ეთქვა. ყველამ იუარა, ქვა ააგდეს, თავი შეუშვირეს, მერე ერთმანეთის დაერიგეს, ერთმანეთი დაადანაშაულეს, ერთმანეთის დაავადეს აქ დარჩენა და მშობლების მისვლა.

უგდებდა ყურს შვილებისა და შვილიშვილების ყუყანსა და ჩხუბს ბუღუია და თანდათანობით უჭირდა იმისი დაჯერება, რომ ესენი ნამდვილად მისი შვილები და შვილიშვილები იყვნენ და არა უცხონი, რომელთაც დღეს პირველად ხედავდა. თავი ეშუადა, მარტოდ-მარტოდ მიტოვებულივით იგრძნო, აუწერელმა სევდამ შეიპყრო ბერი-

კაცი. ერთხანს იჯდა და გაბურსაღებულ-გამოყრუებულად დუმდა, მერე იგრძნო, ახლა თუ არ ადგებოდა და თუ არ გავცდებოდა მათ, მეტს ვეღარ აიტანდა, ვეღარ გაუძლებდა მეტს. გავიდა გარეთ და გაუყვა ბილიკს დამნაშავესავით, შერცხვენილივით თვალხარილი და მიწასჩაჩერებული.

როცა საკმაოდ გაშორდა სახლს და ყანას მიადგნო, ჩამოჯდა ხის ძირას, გაახვია თუთუნს და მყრალ, მოიისფერო ბოლოში გაეხვია. ეწეოდა მდუმარედ და გაუძნევლად მჭიდვს მიეშტერებინა მღვრიე, დაღიბრული მწერა ერთი ამოჩემებული წერტილისათვის... ზემოდან მოკრიალებული, ლურჯი, ხასხასა ცა დაჰყურებდა, რომელწევდაც დასავლეთისაკენ გადახრილი შემოდგომის მზე ჩახჩახებდა. თვალსაწიერი სანეტარო, იდუმალ სიმყუდროვეში ჩაფლულიყო და მშვიდად, უზრუნველად სთვლემდა...

— აქა ხარ, კაცი?! — მოესმა ამ სიჩუმეში მკვეთრად და მძაფრად.

შეუმჩნევლად მოახლოებული ალათია ადგა თავზე და თანაგრძნობით შეცქეროდა თვლებში: — ვიფიქრე, სადაა-მეთქი და...

მადლიერი მწერა შეავლო ბუდუიამ ალათიას... აღარც შვილები, აღარც შვილიშვილები, აღარც რძლები რაღა თქმა უნდა... აღარავინ ალათიას გარდა... მხოლოდ ის, ერთადერთი ალათია შემორჩა ბოლომდე ერთგული, ბოლომდე გამგები, გულშემოყრნე, მოთანაგრძნე და მისეული. დაკოჰრილი ხელისგული ჩამოისვა ლოყაზე და ჩაილაპარაკა: — მომკლა იმათმა ყაყანმა და ჩხუბმა... დავისვენებ-მეთქი, ვიფიქრე და... ერთი მითხარი, თუ გაჩერდნენ მაინც?

— კი, გაჩერდნენ... — დახშულ-დაგუბებულ ოხვრას ამოაყულა ალათიამ. — წავიდეთ სახლში, ვახშამი მაქვს მოსამზადებელი.

ბუდუიამ ისევ შეხედა. უყურა, უყურა, მერე აარიდა მწერა და გაიფიქრა: — ამდენი ქალია სახლში, ამდენი ახალგაზრდა ქალი და მაინც ამან, ამ საცოდავმა უნდა მოამზადოს ვახშამი!

...მთელი ზამთრის განმავლობაში მარტოდ დარჩენილებს ხმის გამცემი ენატრებოდათ. ერთმანეთს კი იშვიათად თუ დაელაპარაკებოდნენ. თითქოსდა, რაც კი სათქმელ-საღაპარაყო გააჩნდათ, პირწმინდად გაეთავებინათ. ზამთრობით უსაქმოდ ყოფნა ქანცავდა ბუდუიას. საქმეს რომ ვერ ატანდა გულს, ფიქრი და დარდი უზსთავდა სულს. ზამთრის ყოველი გრძელი ღამისა და მოკლე დღის გადატანა უხაროდა და მოუთმენლად მოელოდა გამოზაფხულებას.

იმ შემოდგომაზე კი ის იყო ავად გახდა და...

იმ დღით თავი განსაკუთრებულად კარგად და მხნედ იგრძნო. მისვდა, ევლარ აიტანდა, ევლარ გაუძლებდა ახლა — შვიებს, რახათის მაგიერ ტანჯვას, გვემას მოგვრიდა წოლა, ახლა გაუყვრიდა კიდულ, როგორ გაველიო. ამდენი ხანია მარტო იწვა ამ პატარა, ჩამოხუთულ ოთახში, ამ დახშულ-დაგმანულ სიმყუდროვესა და სიმარტოვეში. ჩვეულებრივ თუინია ამდგარი ალათია მთელი დღის განმავლობაში დაბაჩუნობდა ეზოში და, პირველად თავის სიცოცხლეში, შემურდა ბუდუიას ალათიას — გარეთ ბოლიალი და ყოველივე იმის დანახვა რომ შეეძლო, რასაც ბუდუია ვერ ხედავდა, ამის გამო შემურდა... მეტი გამოსავალი არ იყო ახლა, უნდა ამდგარიყო და გარეთ ალათიასავით ებაჩუნებოდა აქეთ-იქით, რაღაცას ვაკეთებო, ამაში დაერწმუნებინა საკუთარი თავი და ამდენი ხნის შემდეგ, უნებლიე შესვენების შემდეგ ისევ ჩაბმულიყო წუთისოფლის ფერხულსა თუ ბრუნვა-ტრიალში.

საწოლზე ჩამოჯდა, მერე ჯერ ცალი ფეხი გადმოდგა ლოგინიდან, მერე მეორე, და, წამით გაუჩნდა, დააყურადა, თუ როგორ ემორჩილებოდა ძაბუნს სხეული სულის მოთხოვნასა და დაუოკებელ ინსტინქტს... ბოლოს სუსტი, გაქვალტყავებული ხელებით დაეყრდნო საწოლის კედს და შიშით, მოლოდინით შეპყრობილი გაიმართა წელში

— ნელ-ნელა, გაუბედავად. რამდენიმე წუთს იდგა და ნიავმოლამუნებულ ფოთოლი-
ვით თრთოდა. იდგა და ფიქრობდა თუ ნატრობდა გაუნებაში: — ღმერთო შემაძლევია-
ნე, ნუ წამაქცევ ახლა, ფეხზე დადგომა შემაძლებინე, ღმერთო!

ხედებოდა, თუკი ახლა წაიფორსილებდა, თუკი ახლა წაიქცეოდა, მერე ძნელი იყო,
უფრო გაუჭირდებოდა მერე ადგომა. ისიც საკითხავი იყო, საერთოდ, თუ წამოდგე-
ბოდა მერე. გული გაუტყდებოდა, რწმენას დაკარგავდა საკუთარი თავის მიმართ და
ისევ ლოგინის სვედრი გასდებოდა... რომ გაუძლო და არ წაიქცა, უწომოდ გაუხარდა
და დამედდა, ახლა უფრო მონდომებით, უფრო გაბედულად გადადგა ბიჯი... ღახეთ,
თურმე ჭერ კიდევ შერჩენია მის გამოფიტულ სხეულს სასიცოცხლო ძალა და ენერგია.
გაუბედავად, ახალფეხადგმული ბავშვით გადადგა პირველი ნაბიჯი, მერე მეორე, მე-
სამე... ასე და ამგვარად მიადგა ფანჯარას და ეზოში გადაიხედა... ღმერთო, რამხელა
სიხარული და ხალისი დაეუფლა მის სულსა და გულს, როცა ელისა და ეზოს ის მო-
ნაკვეთი ღანაზა, რომელიც ამდენი ხანია აღარ ეხილა... გასცქეროდა ეზოს და თანდა-
თანობით, მისხალ-მისხალ, წვეთ-წვეთობით აღიქვამდა ყოველს. იმას, რასაც ახლა იგი
ხედავდა, ყველაფერი ძველი იყო, ჩვეულებრივი, ათასჯერ, მილიონჯერ დანახულ-აღ-
ქმული, მაგრამ მისთვის მაინც ახალი, მაინც ცინცხალი, თავისთავადი და
განუშვებელი... ახლა თავისი ეზო-კარი, თავისი მიწა, ყანა და ბოხტანი, ბაღი და ჭალა
ეძახდა, უხმობდა, ახსენებდა და არწმუნებდა ბუღუიას. გაუსაძლისი იყო ეს ძაბილ-
დადაღისი. ყრუ, უგრძნობელი უნდა ყოფილიყო ნამღვრილ კაცი, ეს რომ ვერ გაე-
გონა, ვერ აღეჭვა და არ მიჰყოლოდა ამ მარადიულ, მშობლიურ, მარტივსა და ამავე
დროს ამ ურთულეს დადაღისს, უყოყმანოდ არ გაჰყოლოდა ამ დაძაბილის ექოს და
სულით ზორცამდის არ დამონებოდა მას. კარგახნის მერე, როცა ეზოს ცქერით გაძდა,
ფანჯარას მოცილდა და ერთხანს ოთახში დაიწყო უმიწოდ ბოდიალი... ახლა იგი ტან-
საცმელს ეძებდა. აბა, ასე, ლოგინიდან წამომდგარი, ნიფხავ-პერანგის აშარა ზომ ვერ
ჩავიდოდა ეზოში? ეძება, ეძება, მაგრამ ამაოდ. მიხვდა, სხვა გამოსავალი რომ არ
მქონდა და ისევ აღათია უნდა ჩაერია საქმეში. იმასაც მიხვდა, სწორედ აღათიას დარ-
წმუნება გახდებოდა ძნელი. აბა, როგორ უნდა აესხნა მისთვის, თუ რატომ ადგა ახლა,
რატომ სურდა ეზოში ჩასვლა. წამით კი შეაშინა ამაღ, მაგრამ იმდენად დიდი იყო
წამოდგომის, ლოგინიდან გაქცევის სურვილი, აღათია კი არა, მთელი ღუნია რომ გა-
დაღობებოდა წინ, მაინც გაიტანდა, მაინც მიადწევდა თავის ჩანაფიქრს და საწადელს.

მივიდა კართან, გამოაღო და აივანზე გავიდა. დილის ცინცხალი კამკამა ჰაერით
და ახალამოგავალი მზის სხივი შევებასავით მოელამუნა გულზე...

— აღეკი, კაცო?! — ჩაესმა და შემცბარმა მიაბრუნა თავი.

აღათია ამოდიოდა კიბეზე. წამით კი შეხედა, მერე აარიდა მხერა და ყრულ ჩაი-
ლაპარაკა:

— ტანსაცმელი მომეცი...

ეს ისეთი დაჟინებით, ისეთი მოუთმენლობით იყო ნათქვამი, მაშინვე მიხვდა აღა-
თია, გაუჭირდებოდა გადარწმუნება, რომ ვერაუბრით გადაათქმევინებდა ბერეკაცს ამ
აკვიატებულ სურვილს.

— არ შეიძლება შენი ადგომა, არა! — მაინც შეეცადა წინააღმდეგობის გაწევას.

— მომეცი ტანსაცმელი! — ჩვეულებრივ, თანდაყოლილი სიჩიუტით გამოსცრა კბილე-
ბში ბუღუიამ.

ერთი კი შეხედა აღათიამ, უკმაყოფილოდ გადაქანია თავი, მდუმარედ აუარა გვე-
რდი და დიდხნის ჩაუტმელი ტანსაცმელი გამოუტანა ოთახიდან.

...ძველ, მორყეულ ტახტზე ჩამოჭდარმა ბუღუიამ ჭერ ლურჯი, ხმარებისაგან გაც-
რცილ-გამოხუნებული ხალათი აიღო ხელში და სანამ ჩაიცვამდა, ტუჩებმოკუმეული და
ჩაფიქრებული დაჩერდა რატომღაც. მოულოდნელად საკუთარი, მისეული სუნი შეიგ-

რძნო. დახეთ, ისევ შერჩენოდა ტანსაცმელს ოფლის, მიწის, ბალახის, სუნი თუ სურ-
ნელი და გაუხარდა ბუდუიას.

...ამდენი ხნის შემდეგ პირველად ისაუბრა სამშაღში. ღმერთო, თურმე მონატრება ცოდნია ამ გაქცვარტლულ კედლებს, გამურულ ჭაჭვს, მოტაცუნე ცეცხლ-
სა და კერიის მწარე კვამლსაც კი...

საუზმის შემდეგ ადგა და სამშაღიდან გავიდა.

— სად მიხვალ, კაცო?! — გაადევნა დაღარაჭებულმა ალათიამ.

— გავიარ ცოტას... — არ მიუხედავს, ისე თქვა დაჩურჩულებასავით წყნარად.

— შორს არ წახვიდე, იცოდე! — გააფრთხილა ალათიამ. — ხომ იცი, სუსტად ხარ
და მალე დაწვე უნდა!

— დავწვე კი არა... — მწარედ ჩაეცინა გუნებაში. — ჭანდაბაში წასულა ეს ღო-
გინი, ამდენი ხანია ვწევარ და აღარ მეყო ვითომ?

თქმით არაფერი უთქვამს და აღარც ალათია დაუინებია მაინცაღამინც, იმით და-
მეღებულნი, შორს მაინც ვერ წავაო, სამშაღში შებრუნდა.

ერთხანს ეზოში იბორიალა ბუდუიამ, რამდენჯერმე შემოუარა ოღას, შუბლზე
მოიჩრიღლა ხელი და ისე ახედა კედლებს, სახურავს... მოინახულა სასიმიდზე, ბეღელი
თუ გომური, მერე კი, რაკი ალათია ველარ დალანდა ახლო-მახლოს ჩასაფრებული,
ეზო განვლო და ბილიკს დაადგა.

ჯერ კიდევ სუსტად გრძნობდა თავს და ღროდადრო ჩერდებოდა, რამდენიმე
წუთს შეისვენებდა, დაწყნარებდა აჩქარებულ გულს, დაახვენებდა დაღლილ მუხლებს
და მერე ისევ განაგრძობდა გზას. ახალფხვადგმული ბავშვის გაუბედავობით ადგამდა
ნაბიჯებს და კაციშვილი ვერ მიხვდებოდა, თავდახრილი, მიწას ჩაჩერებული, ფიქრო-
ბდა თუ არა საერთოდ რაიმეზე.

იგი მაშინ გამოერკვა, როცა ყანის ბოლოს, ბილიკის მახლობლად აღმართული
ვეება, ტოტებგადაშლილი მუხა დაინახა... დიდხანს შესცქეროდა ხეს თვალმოუშორებ-
ლად და დაუინებით, თითქოსდა რაიმეს დანახვას ცდილობს და ვერ დაუნახავსო.
როდის-როდის მოწყვიტა მზერა, გადაუხვია ბილიკიდან, ხესთან მივიდა, ხელისგული
აუხვ-დაუხვია მის დაკოურილ-დაძირკვებულ ტანს და გაიფიქრა თუ დაიჩურჩილა:

— რამდენი ხანია არ მინახიხარ, ბებერო! რამდენი ხანი... არ მინდოდა შენი და-
ნახვა და აღარც გამომიხედია შენსკენ... თუმცა შენ რა შუაში ხარ, შენი რა ბრალია?
— მუხლებზე ხელისგულედაბჯენით ჩამოჯდა მიწიდან ამოშვერილ მსხვილ, დაკოურილ
ძირზე და მდუმარედ მათვალთებ-მოათვალთებრა იქაურობა... მიწა მოფენილი იყო მუ-
ხის შარშანდელი ფოთლებითა და ახლამოწვერილი ღორთქო ბალახით... რამდენ რა.
მეს ახსენებდა ეს ხე, ეს ხმელი, მკენარი ფოთლები და ღორთქო ბალახი ბუდუიას...
უპირველეს ყოვლისა კი მის შვილს, რომელიც ვინ იცის, რამდენი ხანია განიხვენებდა
აქ, მუხის ძირას, ნორჩე-ნორჩი, ამ ქვეყნის შეუცნობად წასული და უცოდველი...
სწორედ ამის გამო ეზარებოდა აქ მოსვლა ბუდუიას ამ ბოლო ხანებში, მას შემდეგ,
რაც დაბერდა და სიკვდილზე, როგორც გარდაუვალზე, ხშირად იწყო ფიქრი. რაც დრო
გადიოდა, უფრო და უფრო ფიქრობდა ბუდუია სიყრმის შვილზე, გული წყდებოდა
და განიცდიდა...

სახეზე ხელისგული ჩამოისხვა, წინ გადაიხარა და ის ხელი ახლა ბალახებზე, იმ აღ-
გილზე გადაუსვა, სადაც ერთ დროს საფლავის მომცრო ბორცვი იყო აღმართული.

— მიწა ისე ჩაიწია, ისე გასწორდა ხელისგულივით, თითქოსდა არც არასოდეს
არაფერი ყოფილა და არსებულია. — გაიფიქრა ბუდუიამ. — ასეა, ვიბადებით, ვცხოვ-
რობთ და ვკვდებით! ესაა და ეს მთელი ცხოვრება. ასე ყოფილა, ასე დაუკანონებია
ბუნებას და ვერავინ და ვერაფერი ველარ შეცვლის აწი მაგას. გამოსავალი ერთია: თუ

ხარ, ისე უნდა იყო, ისე უნდა იცხოვრო, კვალი უნდა დატოვო შენი, რომ ცხოვრობდა, იყავი, არსებობდი და რაღაცას აკეთებდი, იმისი კვალი უნდა დატოვო...

შვილები გაახსენდა ბუდუიას — შვილები, რომლებიც, მისი აზრით, კვალს ვერ დასტოვებდნენ ამ ქვეყანად, ვერაფრით ვერ გაამართლებდნენ თავიანთ არსებობას...

— მიწა და აქაურობა რომ ჰყვარებოდით, სულ სხვანაირები იქნებოდნენ ახლა, ოჯახსაც მიხედავდნენ და ჩვენც მოგვივილიდნენ. ახლა კი... ეგბ! — უკმაყოფილოდ ჩაიქნია ხელი და შეკმუხნა შუბლი. — რაც არის, არის. გვიანაა უკვე ამაზე ფიქრი და ღარღი... წავიდე ახლა, თორემ, ძებნას დამიწყებს ღედაბერი, იღარღებს, სად წავიდაო, სად წაბოლიაო, და ცოდვაა, ცოდვა!

ხეხილის ბაღი თეთრად და ვარდისფრად ღუოდა. აყვავებულ ტოტებს ფუტკარი დასეოდა, ისმოდა ერთობლივი, მონოტონური ზუზუნის და განფენილიყო ირგვლივ ყვავილისა თუ თაფლის გამაბრუებელი სურნელი.

ეს ხეხილის ბაღი იყო ბუდუიას სიამაყე, მისი შრომის, გააანწყვეტის ყველაზე დიდი ნაყოფი. აქ ყოველ ხეს თავისი ისტორია გააჩნდა. ბუდუიას მესხიერებას რაღაც მანქანებით მაინც შემოენახა ყველაფერი, თვით უმნიშვნელო დეტალებიც კი და ახლა რომ გეკითხათ მისთვის, სულ ზეპირად, დაუფიქრებლად გეტყვოდათ, თუ როდის, რომელ წელს, რომელ თვესა და რიცხვში ჰქონდა ღარგული ესა თუ ის ხე, საიდან მოიტანა ნერგები და სანამუყენე კვირტები. მას თითოეული ხე განსაკუთრებული სიყვარულითა და სინაზით უყვარდა. მის წარმოდგენაში ისინი ხეები როდი იყვნენ, არამედ სულიერი არსებანი, რომლებიც აღამიანებივით გრძნობდნენ, განიცდიდნენ, აღიქვამდნენ, სწყინდათ, უხაროდათ, აწუხებდათ თუ სტკიოდათ... მას შეეძლო ღიდხანს მღვარეყო თითოეულ ხესთან, დაკოჟრილი ხელისგულებით აესვ-დაესვა მისი დაკარძილი ტანისათვის, მოფერებოდა... შვილებზე ნაკლებად როდი უყვარდა ბუდუიას ეს ხეები და ისიც სჭეროდა რატომღაც, ხეებსაც უყვარდა იგი, გრძნობდნენ მის სიახლოვეს, აღერსს, და თითქოსდა ფოთლების ერთობლივი შრიალით, ტოტების რხევით უზღიდნენ მადლობას ამაგისა და მზრუნველობისათვის.

თოვლსა და ყინვებს საგრძნობლად დაეზიანებინა ხეხილი. დაეტეხა, ჩამოეხლიჩა ტოტები, ზოგიც კიდევ ძირიანად მოეთხარა. წყენამ და სიმძიმელმა დაუკოდა ბუდუიას გული. კარგახანს იდგა გაოცებული ერთ ადგილზე. ტუჩებმოკუშული და შუბლშეკრული დასტკეროდა დაზიანებულ ხეებს.

— მე რომ ავად არ გავმხდარიყავი, არ მოხდებოდა ასე! — გაიფიქრა გულისტკივილით.

ახლა აბა წამხდარ საქმეს რაღას უშველიდა მარტო წუხილი და სინანული? საჭირო იყო ჩამოშტერული ტოტების შეკვეცა, წაქცეული ნარგავების წამოყენება... შეძლებდა კი ამას ბუდუია? უნდა შეეძლო, უნდა გაეკეთებინა, რადგანაც მეტი გამოსავალი არ იყო. წინასწარ იცოდა, აღარ მოუთმენდა გული, ვერ შეძლებდა შეუძლებელს — გულგრილად ვერ მიატოვებდა ყველაფერ იმას, რაც დახვდა. ისიც იცოდა ბუდუიამ, ეს ჩანაფიქრი ისე უნდა აღესრულებინა, როგორმე ალათიას არ შეეჩინა, თორემ გათავებულიყო საქმე: ალათია თავს მოიკლავდა და არ მისცემდა ამის გაკეთების ნებას. ჰოდა, მეტი რაღა ღარჩენოდა? ისე უჩუმრად, ალათიასგან დაფარულად უნდა გაეკეთებინა ეს საქმე.

ღიდხანს არ უყოყმანია, მაშინვე უკან გაბრუნდა ნაჯახისა და წაღდის მოსატანად. მიუყვებოდა ბილიკს სახლისაკენ და ნატრობდა, ჩურჩულებდა თუ ოცნებობდა: — შემაძლებინე ღმერთო, ეს საქმე, შემაძლებინე!..

ლამის ნახევარი გზა ჰქონდა განვლილი, რაღაცა რომ გაახსენდა და მოწყვეტით შედგა, ჩაფიქრდა და შეყოყმანდა... რამდენიმე წუთს იდგა ასე გაუნძრევლად, სახემო-

ქუფრული და მიწას ჩაჩერებული. ბოლოს მაინც გაემართა წინ, რადგანაც მიხვდა, მისი მხრივ მხოლოდ და მხოლოდ სისუსტის გამოძევადება, უნებისყოფობა და სიუფლია ჩრე რომ იყო ასეთი ყოყმანი და შიში. არა, ვერ უარყოფდა იმას, რაც ამდენს მისი მთელი სიცოცხლის განმავლობაში სჭეროდა და რაიც რწმენის ტოლფასი იყო მისთვის. მიხვდა, არ ეგებოდა სხვაგვარად და სხვანაირად, ამ სიბერეში, სიცოცხლის ამ ბოლო დღეებში ვეღარ შეიცვლებოდა. და, გამოდიოდა, ისევ ძველებურად უნდა გაგრძელებულიყო ყველაფერი, ძველებური რწმენით, ხალისით, ენთუზიაზმითა და სიჯიუტით... ჰოდა, ასე, სანამ ჭერ კიდევ ცოცხალი იყო, სანამ სუნთქავდა, ხედავდა, აღიქვამდა, სანამ სწავდა და სჭეროდა, უნდა ემოქმედა და ეკეთებინა ის საქმე, რომლის გაკეთებასაც სცნობდა საჭიროდ.

ბელად, აღათია ახლო-მანლო არ აღმოჩნდა და ბუდუიამ მალე აღმოაჩინა წინასწარ დაგუშანებული წალდი და ნაჯახი... ავადმყოფობას ისე დაესუსტებინა, ხელში რომ აიღო, ემძიმა აქამდე მსუბუქი და ხელში ასე მორგებული იარაღები. უხმარობისა და ნესტიანგან უანგი შეპარებოდა ფოლადს... ნაძალადევად, უამურად და უხალისოდ მუშაობდა, ხელები ძველებურად აღარ ემორჩილებოდა, თითქოს და გადაჩვეოდა შრომას. თანაც ასე ეგონა, დიდ დანაშაულს სჩადიოდა ახლა, ისედაც დაკოდილ ზეს უზომო ტკივილს რომ აყენებდა...

მუშაობდა და თან საკუთარ თავზე და აღათიაზე ფიქრობდა... იცოდა, მისი საქმე გადაწყვეტილი იყო: ადრე მოკვდებოდა თუ გვიან, სულერთია, მაინც აქ, საკუთარ ოჯახში მოკვდებოდა, საკუთარ სამეზობლოში, იმ სასაფლაოზე დასაფლავდნენ, სადაც მისი წინაპარი, სანათესავ-სამეზობლო იწვა. ამაზე მეტი აბა რაღა უნდა ენატრა და ეოცნება კაცს? აღარაფერი, რაღათქმა უნდა! აღათია კი... ესეც არ ელირებოდა, ესეც სანატრელი გაუზნებოდა, ესეც კი ექნებოდა საოცნებო...

— არა, თუკი შვილების ნახვა მედირსა, თუკი მანამდე უფალს არ მივაბარე სული, ანდერძად უნდა დავუბარო მათ, არ მოაშორონ აქაურობას აღათია, არ მოანატრონ აქაურობა, აქ სიკვდილი აცალონ და აღიხრსონ! — გაიფიქრა თუ გადაწყვიტა გუნებაში. მსხლის ძირას ჩამოკდა და თუთუნე გაახვია. ხველა აუტყდა. დიდხანს ახველებდა თვალეზზე ცრემლმომდგარი. მაინც არ მოეშვა, ბოლომდე ჩალია, ჩაწვა, ნამწვი გადააგლო და წამოდგა.

...მერე ის იყო, შუა ბაღში წამოქცეულ ზეს რომ მიადგა. ზე მოჭრილივით იდო მიწაზე, ფესვები მაღლა აეშვირა, მაგრამ მაინც განაგრძობდა სიცოცხლესა და ყვავილობას. სრულიად ახალგაზრდა იყო, ნორჩი, ტანაშოლტილი. გაუკვირდა ბუდუიას, რამ წაქციაო ასეთი ახალგაზრდა ზე. თავი გაიმტყუნა, ვერ დამირგავსო ღრმად და წესიერად... ისეთი ტკბილი ნაყოფი იცოდა ამ მსხალმა, ისეთი გემრიელი, არ შეიძლებოდა მისი ჯიშის გადშენება. საცოდაობა იყო მისი მოჭრა. ვერა, ვერასდიდებით ვერ წაიწყმენდა სულს ბუდუია, ვერ შემოჰკრავდა ნაჯახს ასეთ ზეს — წაქცეულს, მაგრამ ცოცხალსა და აყვავებულს.

— უნდა წამოვაყენო ზეზე! — გადაწყვიტა ბუდუიამ. ახალგაზრდაა ჯერ, უნდა იცოცხლოს მაგან, არ შეიძლება ახალგაზრდა ზის სიკვდილი, მაგისი ნაყოფი სხვებმაც უნდა იგემონ!..

გადაწყვეტილება მიიღო და ახლა მისი განხორციელება იყო საჭირო, სანამ საქმეს შეუდგებოდა, ზეს გარშემო შემოლარა, მერე ქვემოთა, განივად გაშლილი რამდენიმე ტოტი შეაჭრა, ჩაიმუხლა და ხელები ჩასჭიდა ზის წვრილ ტანს...

— ღმერთო შენ შემეშველე! — ჩაილაპარაკა და მოსიხვია.

ზე ნელ-ნელა, ზანტად შორდებოდა მიწას... და რაც უფრო შორდებოდა, უფრო მძიმდებოდა და უფრო და უფრო უჭირდა ბუდუიას. მაინც არ ეშვებოდა გაჯიუტებული და დასახული მიზნისაგან დამუხტული, როგორღაც მოიკრიბა დარჩენილი ძა-

ლა და ენერგია, დაძაბა, სახე წამოუწითლდა, კისრის ძარღვები დაებერა... ისეთი
მონდომებით, განცდიდა და ენთუზიაზმით ცდილობდა, თითქოსდა ეს იყო მიხი
ერთი მიზანი, სურვილი და სწრაფვა.

მოულოდნელად ძახილი შემოესმა ბუდუიას — შორიდან დაძახილივით ყრუ, ბუ-
ნდოვანი, და ძლივს გასაგონ-აღსაქმელი... მოყურებულს გავდა ეს და ერთხანს ვერ
მიხვდა კიდეც ვინ ეძახდა, ვინ უხმობდა ახლა — ნაცნობი თუ უცნობი, შინაური თუ
გარეშე, არსებული თუ არარსებული... გაღურსულმა დააყურადა და, აი, ძახილი ისევ
განმეორდა, უფრო მაღალი, ცხადი და გარკვეული. ახლა კი მიხვდა, ალათია რომ იყო,
ალათია რომ ეძახდა და სხვა არავინ. გაეღიმა კიდეც გუნებაში თავის პირვანდელ ეჭვსა
და მიუხვედრელობაზე. — ალათიას მეტს ვის შეეძლო დაეძახა აბა, სხვას ვის ახსოვ-
და, აბა, მის მეტი კიდეც ვინღა დარჩენილიყო აბა, მომკითხავ-გამკითხავი?

— ალათია.. ალათია მოდის, მეძებს... არ დამანებებს ალათია, თავს მოიკლავს,
არ დამანებებს და დარჩება ზე წაქცეული! — გაიფიქრა, უკანასკნელად მოინდომა, შე-
ეცადა და აჩქარა.

...აუწერელი, ყოვლისმომცველ-დამთრგუნველი ტკივილი ზვავივით დაეჯახა ბუდუ-
იას, საშინელი ძალის სიმძიმე დააწვა სხეულს, შუბლზე ყინულივით ცივმა, სიმწრის
ოფლმა დასხა, თვალთ დაუბნელდა.

— გათავდა! — გაიფიქრა თუ იგრძნო ბუდუიამ, — ყველაფერი გათავდა, ღმერთო!..
მადლობელი ვარ, კაცურად რომ მაცოცხლე და კაცურად მომაკალი..

...ირგვლივ სიჩუმე იდგა, ნელად დაჰქროლილ ნიაზე პეპლის ფარფატი, ფან-
ტელბივით ეფინებოდნენ ყვავილები მიწას, მზე ჩანჩახებდა და ზუსტუნებდა ფუტკარი.
ბუდუია კი იწვა აყვავილებულ ბაღში, ტუჩებზე მქრქალი ღიმილი შეჰყინვოდა და მის
ფართოდ დაჰყეტილ თვალებში არეკლილიყო ცის ლურჯი, გამჭვირვალე და ხასხასა
ნაჭერი...

სულიკო ღიასამიძე

ახალგაზრდობა

შენი თვალებით ვხედავ სამყაროს,
შენ სჭრი თვალებით წყვდიადს და უკუნს,
შენ შრომით, გარჯით, ღვინით, წვალებით
ბანს აძლევ ჩვენი დღეების გუგუნს.
შენ სტეხავ ყამირს და დღენი ჩვენი
შენ გაბარია, ახალგაზრდობავ,
შენ იცი ჩვენი ფიქრთა დინება
და ვერავ მტერთა არა დანდობა.
დროშად ფრიალებს ეგ სიყვარული
და მჯერა, დაბლა არ დაიხრება,
შენა ხარ ღვთისა სიამისაკენ,
ხარ თავგანწირვა და დაფიქრება.

ს უ რ ე მ ლ ი

შე ერთი ჩითის კაბაც მეყოფა
ამოტარგული ღურჯი იებით,
გირჩის ქოშები,
ბაბუაწვერას სიფრიფანა საყურე ყურზე,
ყელზე მძივები—ნუშისა და კენკრის მძივები,
თავსამკაულად — ენძელა და ყოჩივარდები,
გულსამკაულად — ქვეყნის დარდები
და სიყვარული ყველაფრის ერთად,
გამხეღილი თუ გაუმხეღელი...

დიადოპი ენკელასთან

— თოვლის საბანი ვაჟკაცურად გაგიხვევია,
სიოს ამბორი რომ ათრთოლებს, შენი
მხრებია,
ქარმა გაგჭორა, ამ ზამთარში სტუმრობით,
ჩემო,
იქნებ რაინდის უმამაცეს სახელსაც ჩემობ!
— ბნელეთის მეკვლე არ ვყოფილვარ არც
ოდეს თუმცა,
თავისუფლება მოენატრა გულსაც და სულსაც,
ყველა სიავე, ყველა სუსხი წარმავალია
და გაზაფხულის მეკვლეობა მე მავალია,
ქარს ნუ მოუსმენთ მაცდურსა და ენატანაის
სითბო, სიკეთე, სიხარული მომიტანია...
თუ იმედებიც ვარსკვლავივით არა ქრებიან,
გაზაფხული და სიყვარული მიჩუქებია.

ნ. ღუმბაძეს

ზღვის ნაპირას სიჭაბუკე დამრჩა,
აქ ბავშვობის ოცნებები მელის,
დღეს მეგზურად მონატრება მახლავს,
მონატრება — ქალბატონი ნელის.
თუ ეს ღექსი არ იქნება გვიან,
გზას მეც გავლევ სიმღერით და თმენით,
ჩემს სიწმერას სიყვარული ჰქვია,
სიყვარული — უპირველეს თქვენი!
ცხოვრების გზას ღორღიანს და ქვიანს
ელანდება ანგელოზის ფრთები,
დაბრუნებას მონატრება ჰქვია,
მონატრება — უპირველეს თქვენი!

მეგობარ ყვავილებს

ვემდური ახლა
მთელი ქვეყნის მწერლებსა და მგოსნებს:
არ დამიტოვებს
მათ სათქმელი თქვენზე სრულებით,
სიმარტოვეში
ჩემს მშვენიერ მეგობრებს გისმენთ
და მარტოსული სიყვარულზე
გესაუბრებით.

ალექსანდრე პაქსაძე

ტყეა შეუნახე შვილებსა ...

„ძოდი, ტყეს ვესტუმროთ“... „ტყეს შეაფარე თავი“... „ტყემ გადაარჩინა“...

ბევრჯერ გვსმენია ეს სიტყვები და, აბა, ერთხელ თუ დავფიქრებულვართ, რომ ტყე ბუნების ცოცხალი, ღრმა საიდუმლოებით მოცული დიდი ოჯახია, რომელიც მხოლოდ ერთ მიზანს — სიკეთეს ემსახურება.

ბუნების უბადლო შარავანდედითაა მოცული მაღალმთიანი აჭარის ტყეები. მთის კალთებზე, მდინარეების თუ გზების გასწვრივ შეფენილნი ისეთ სურათს ქმნიან, რომ ერთი წუთითაც ვერ წარმოიდგენ მათ გარეშე სიღამაზე ან სიცოცხლე თუ იქნებოდა. რა სახეობის ხეს არ ნახავთ აქ. გლეხკაცის დაკოჟრილი ხელივით ტოტებდაკორძებულ, ათასწლოვან ბერძუხებსა თუ ტანაშოლტილ ფიჭვებს, ვერცხლით მოვარაყებულ სოჭებსა თუ საპატარძლო სამოსში გახვეულ ტყემლებს, ნადევებსა თუ იფნებს, ვერხვებსა თუ რცხილებს, წაბლსა თუ პანტას, მაჟალოს, კაკაღსა და წიფელს, ტირიფს და მურყანს... აკაციის ტანკენარ ხეებზეც უნდა ითქვას, მაღლიანი კაცის მარჯვენას სათუთად რომ უშენებია.

აჭარის საღმკერდა მთებს ვაჟკაცებივით გადაუდედიან გული და უხვად უმასპინძლებიან მნახველთ თავიანთი გულიდან ამონაჟური, გამჭვირვალე, ცელქი ნაკადულებით, ველურ ყვავილთა მათრობელა სურნელებით. ჰოდა, როგორ არ ჩათვლით საოცრებად, როცა ქალაქში მაისის სიცხე დგას, აქ, მაღალ მთებში, მაისსა და ზოგჯერ ივნის-ივლისშიც კი ზამბორის, ჭანჭახის, თეთრათისა და საფილეთის კალთებზე თოვლის ქათათა საფარს იხილავთ.

შრიალებენ ტყეები, ღრმად გაუდგამთ ფესვები მასაზრდოებელ მიწაში. შეუპოვრად ებრძვიან ქარს, თოვლს, ზვავსა თუ ბუნების სხვა სტიქიურ მოვლენებს. დაუცხრომლად ჩამდგარან ადამიანისათვის კეთილ სამსახურში და ერთგულად ემსახურებიან მას. რა პატივს მივაგებთ სანაცვლოდ ადამიანები?

ხშირ შემთხვევაში უმოწყალოდ ვჩეხავთ ბუნების უბადლო მშვენიერებას და არ ვუფიქრდებით, თუ რაოდენ დიდ დანაშაულს ჩავდივართ მოძაგალი თაობის წინაშე.

ბუნების ქომაგები რომ არა, ისტორიის მკაცრი ფურცლები შეიძლება თაშლილების სამართლიან, სამარადისო გულისწყრომას დაგვანდნენ თავს. ჰყავს ტყეს ერთგული ქომაგები, რომელნიც მტკივნეულად განიცდიან უსისტემო ჭრას, ბრაკონიერობას, ყოველი ბურქისა და ყლორტის დაზიანებას, შესაშურია მათი ერთგულება ბუნებისადმი, თავდადება მომავალი თაობის ბედნიერებისათვის. სოფელ დიოკნისში ცხოვრობს ერთი იმთიანე, გისაც, ბუნება სალოცავ ხატად მიუჩნევია, მრავალი ხე დაურგავს და უხარებია, ბრაკონიერს წინ აღდგომია და ბოროტი ზრახვა წინასწარ ჩაუხშია, ბუნების დამცველთ მხარში ამოსდგომია. სულემან ბაძიას ეძახის დიდი თუ პატარა ამ კაცს... სინანულით გვიყვება, რომ სუბალბურმა ტყემ დაბლა დაიწია. სადაც ადრე ტყეები შრიალბდა, ახლა იქ უნაყოფო სამოვრებია. გადაირცხა და გამოიფიტა ნიადაგი, რაც ტყეების უსისტემო ჭრის სავალალო შედეგია.

ნახევარ საუკუნეს ითვლის ბუნების უანგარო დამცველი, ტყეზე შეყვარებული კაცი — სოფელ ბელეთის მცხოვრები ბიჭიკო ართმელაძე. ოცი წელა ემსახურება იგი მშობლიურ ბუნებას, იცნობს ტყის ყოველ კუნჭულს.

— წინათ რომ ქარიშხალში ანთებული კვარით ტყეში გავევლო, არ ჩაქრებოდა, ისეთი ხშირი იყო, — ხშირად იტყვის იგი და დასძენს:

— საკოლმეურნეო ტყეები უსისტემო ჭრით ზიანდებოდა, რამაც მათ აშკარა განადგურების საფრთხე შეუქმნა, დაცა ტყის სიხშირე, გაჩნდა ეგრეთ წოდებული „ფანჯრები“, ამას დაემატა პირუტყვის ინტენსიური ძოვებაც და ბუნებრივი განახლების ყოველი გზა გადაიკეტა. გამეჩრებულმა ტყემ დაკარგა ნიადაგდაცვითი თვისებები, შემცირდა წყაროთა დეპეტი, ბეკრან მთლიანად დაშრა იგი. გაჩანაგებულმა ტყემ ვეღარ უზრუნველყო თავისი კეთილი თვისებების გამოვლინება, ვეღარ დაგვიცვა ზვავისა და ღვარცოფებისაგან. მთაში ამიტომაც ასე ხშირად სტიქიური უბედურებანი, სამწუხაროდ, ბევრჯერ აუნახლაურებელი მსხვერპლითაც რომ მთავრდება.

ბიჭიკო იმედიანი კაცის იერით განავრძობს:

— ახლა გვაქვს ყველა პირობა ტყის გადასარჩენად. ეს პირობებია დაცვის გაძლიერება, აღდგენითი სამუშაოები, ტყეების საწყისი მდგომარეობის დაბრუნება, საკოლმეურნეო ტყეებს გაუჩნდა პატრონი, 1981 წელს შექმნილი სამეურნეობათაშორისო სატყეო მეურნეობის სახით. თუმცა ხულოს რაიონის ზოგიერთი კოლმეურნეობის მესვეურები კვლავ უხეშად არღვევენ ტყის კანონმდებლობით გათვალისწინებულ წესებს.

მართალს ამბობს გამოცდილი ტყისმცველი. პრობლემები მრავლდება, ისინი აუცილებელსა და დროულ გადაჭრას მოითხოვს. კეთილი საქმეც ბევრია გაკეთებული. სახელმწიფო და სამეურნეობათაშორისო სატყეო

მეურნეობებმა ეროზირებულ ფართობებზე გააშენეს ასობით ჰექტარი ტყის კულტურები. ნაძვნარ კორომთა 30 პროცენტი სისტემატიურად იწვამლება ნაძვის დიდი ლაფნიჭამიით დაავადების აღსაკვეთად. ამ მხრივ წარმატებებიც არის მიღწეული. 1969 წლიდან მოქმედებს სოფელ დიოკნის ბიოლაბორატორია, რომელსაც გამოჰყავს ნაძვის დიდი ლაფნიჭამიის საწინააღმდეგოდ რიზოფაგუსი. გასულ წელს ხულოს რაიონის მუხნარ კორომებს. მოულოდნელად შეესია არაფარჯა პარკიმხვევია და მავნებელმა მცენარეებს მოლიანად გააცალა ფოთოლი. სამეურნეობათაშორისო სატყვეო მეურნეობის მუშაკებმა დროული ღონისძიება მიიღეს: დაავადებულ ფართობებზე ჩაატარეს წამლობითი ღონისძიებები, რითაც საშიში მავნებელი უმოკლეს ვადაში განადგურდა.

— მოდი, ტყეს ვესტუმროთ... ტყეს შეაფარა თავი... ტყემ გადაარჩინა... — გვესმის ეს სიტყვები და დაფიქრება გვმართებს, რომ ტყე ის დიდი ცოცხალი ოჯახია, რომელიც გრძნობს შემოკრული ნაჯახის ტკივილსაც და შემატებული ნერვის სიხარულსაც.

ნიკოლოზ ალელიშვილი

მეცხლეების დაბრუნება

მე ჯავახელი ვარ, აქ დავიბადე და აქ გავიზარდე. აქ გამერიოა თმაში ჭაღარა. უმაღლესი განათლების მიღების შემდეგ ისევ დაუბრუნდი ჩემს მშობლიურ კუთხეს, რომ მეც წვლილი შემეტანა ჩემი მესხეთ-ჯავახეთის აღორძინება-განახლებაში. აქ ზომ ახლა დიდი ძვრებია, — აჭარელი ძმები სახლდებიან მესხეთში და მესხური ბუნების კვამლმა იმატა...

დანგრეულ საბუდრებში
ბრუნდებიან მერცხლები,
დაქცეულ ნაფუძვრებში
ბინას ღვამენ მესხები,
ბრუნდებიან, ოდესღაც
მამულიდან წასულნი,
გულს მიკორტნის ბრჭყალებით
ჩვენი კუთხის წარსული.
ბრუნდებიან წვრილშევილით,
ლა-ძმით, განა მარტონი?

ბრუნდებიან, რომ სოფელს
ჰყავდეს მკვიდრი პატრონი.
ბრუნდებიან, სანამ ჩანს
აქ წინაპართ გზა-კვალი,
მანამ სულ არ წაშლილა
ქვებზე ნაწერაქვალი,
სანამ კიდევ შემორჩა
ადგილს „ზვარის“ სახელი,
სანამ არ დამსხვრეულა
ალაგურს საწნახელი...

უერთმანეთოდ

უერთმანეთოდ
არ იქნება წინსვლა საერთოდ,
ვინ მოგვიწონებს,
ღიმილს ძმისას
რომ ვერ დავენდოთ?
მუმილი მუხასა! —
დასძახოდა მხნედ წინაპარი,
მხოლოდ თანდგომით
ქართველს მტერი
ჰყავდა დამფრთხალი.
მხოლოდ ერთობით
ცა მაღლდება, მთა ბაღნარდება,

გვაქვს დასაფიცრად
ცა, რომელიც არ გაშავდება.
ვიბრძოდით, მზე რომ
ღრუბლებიდან გამოგვეყვანა,
ნადურის ხმაზე
სხვაგვარია
ჭალაც და ყანაც.
ზღვასავით ვრცელი
სივრცე მოჩანს საასპარეზოდ,
უერთმანეთოდ
არ იქნება წინსვლა საერთოდ.

ბებერი მუხა

ბილიკთან ახლოს
ტყეში მოსჭრეს
ბებერი მუხა,
მის გაშლილ მხრებზე
საუკუნემ გადაიქუხა.
წაქცეულ ხეს რომ
თვალს შევაგლებ,
მე ძლიერ ვწუხვარ;
ვაჟაკის სიკვდილს მომაგონებს
მოჭრილი მუხა.

სოცალდი და კდკმკანი

მსოფლიოს ზღვებსა და ოკეანეებს სერავს საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს ტანკერი „გენერალი მერკვილაძე“. ამ გემის კაპიტნის მეორე თანაშემწე სახელოვანი ქართველი მფრინავის გარი მერკვილაძის ვაჟი ოთარია. სწორედ იმ აღაშინისა, რომლის სახელსაც ხომალდი ატარებს.

..მას უსაზღვროდ უყვარდა ლაყვარლში ნავარდი. ღრმა და მაღალია საბჭოთა ცის თავანი, მაგრამ იგი, სქელი ღრუბლებით დაიფარა—დიდი სამაულო ომი დაიწყო. გარი მერკვილაძე სხევებთან ერთად ჩადგა მშობელი მიწის დამცველთა რიგებში. ომის წლებში მან გაიარა გზა სერჟანტიდან უფროს ლეიტენანტამდე, რიგითი მფრინავიდან ავიაციადრილის მეთაურის მოადგილემდე. ეს გზა, უკონო შეხედვით, თითქმის მეტისმეტად გრძელი იყო 22 წლის კაბუჯისათვის, რომლის მკერდი საბჭოთა კავშირის გმირის ვარსკვლავმა დაამშვენა. მაგრამ მისი გავლა მართლაც რომ სახელოვნად შეძლო გარი მერკვილაძემ.

იგი 1923 წელს დაიბადა ბათუმში. ბათუმის აეროკლუბში ეზიარა რადიოსაქმისა და ტექნიკის ანბანს. აქ დაამზადა პირველი თვითმფრინავის მოდელი. 1940 წელს საშუალო სკოლა და აეროკლუბი ერთად დაამთავრა და მალე სამხედრო-საავიაციო სასწავლებლის კურსანტი გახდა. 1941 წლის ოქტომბერში გარი არმავირის სამხედრო-საავიაციო სასწავლებელში გაგზავნეს. მისი დამთავრების შემდეგ ახალბედა პილოტი გამანადგურებელ ავიაბოლკში ჩარიცხეს. ეს ის დრო იყო, როცა ფაშისტური გერმანიის ურდოები გააფთრებული ბრძოლით სტალინგრადისაკენ მიიწევდნენ.

ფაშისტ ავიაკვებთან შეხვედრა ოცი წლის ჯაბუკს 1943 წლის ივლისის ბოლოს ევროპის ფრონტზე მოუხდა. გარი მერკვილაძემ სწრაფად გაითქვა სახელი, როგორც მამაცმა მფრინავმა. პირველივე საჰაერო ბრძოლის პირველივე წუთებიდან ვაჟაკობისა და გამბედაობის შესანიშნავი ნიმუშები აჩვენა. ოცდაოთხ დღე-ღამეს ორმოცდაათი საბრძოლო გაფრენა იყო მის ანგარიშზე, თვრამეტი საჰაერო ბრძოლა გადაიხსა და მტრის ორი თვითმფრინავი ჩამოაგდო.

მერკვილაძის შესახებ გაჩნდა სტატიები ფრონტულ გაზეთებში, ცენტრალურ პრესაში. რას არ უწოდებდნენ მას — „გამბედულ მოიერიშეს“, „შეუპოვარ მონადირეს“, „მამაც ქართველ შეჰარდენს“, „უშიშარ რაინდს“, „ლაყვარლში მონავარდ გმირს“.

საბრძოლო დავალებათა უზაოდ შესრულებისათვის სარდლობამ მამაცი მფრინავი სამამულო ომის პირველი ხარისხის ორდენით დააჯილდოვა და უმცროსი ლეიტენანტის წოდება მიანიჭა.

გარი მერკვილაძის თვითმფრინავმა გაიჭროლა ბელგოროდისა და ხარკოვის ცაზე. თხუთმეტი დღე-ღამის განუწყვეტელი ბრძოლის დროს ოთხმოცდახუთი საბრძოლო გაფრენა განახორციელა, სამოცდაათჯერ გააცილა მოიერიშე თვითმფრინავები, თხუთმეტჯერ კი ძვირფასი სადაზვერვო ცნობები მიაწოდა ფრონტის სარდლობას. მის მიერ ჩამოგდებულ მტრის თვითმფრინავთა რიცხვს კიდევ სამი მიემატა. მფრინავმა-გამანადგურებელმა ამ ბრძოლებში არაერთი ჩვენი მოიერიშე თვითმფრინავი იხსნა დაღუპვისაგან. ასეთი წარმატებისათვის გარამ წითელი ღრუშის ორდენი და ლეიტენანტის წოდება დაიმსახურა.

ჩვენი ჯარები დღით-დღე აძლიერებდნენ შერტევას, ათავისუფლებდნენ ქალაქებსა და სოფლებს. უკრაინის ტერიტორიაზე მნიშვნელოვანი საბრძოლო ოპერაციების დროს გარი მერკვილაძემ ოსტატური მანევრებით კიდევ სამი სვასტიკიანი ნაწილები დაანარცხა დედამიწას. ეს შემართება მთავარსარდლობამ ალექსანდრე ნეველის ორდენით აღნიშნა.

გაფორებული ბრძოლის ტალღა კარბატებს მოედო. გარი იქაც, მაღალ მთებში, შესანიშნავად მოქმედებდა და წითელი ვარსკვლავის ორდენი დაიმსახურა.

ამის შემდეგ ფრონტის ხაზმა ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ გადაინაცვლა. ჩვენმა თანამემამულემ თავისი წვლილი შეიტანა ვისლასა და ოდერზე გამართულ ოპერაციებში, ფრანკფურტის ბატალიონში, ბერლინის შტურმში.

გარი მერკვილაძემ 1943 წლის ივლისიდან 1945 წლის 7 მარტამდე 386 საბრძოლო გაფრენა განახორციელა, მონაწილეობა მიიღო 87 საჰაერო ბრძოლაში, პირადად ჩამოაგდო მტრის 15 თვითმფრინავი და ერთი აეროსტატი. ჯგუფურ ბრძოლებში მოსპო მოწინააღმდეგის ორი თვითმფრინავი. 97-ჯერ დაესხა თავს ფაშისტების ცოცხალ ძალასა და ტექნიკას. ამ ხნის მანძილზე ჰაერში 587 საათი დაყო.

ასეთი დამსახურებისათვის უშიშარი მფრინავი, მრავალი ორდენისა და მედლის კავალერი გარი მერკვილაძე საბჭოთა კავშირის გმირის მაღალ წოდებაზე წარადგინეს. სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა 1945 წლის 27 ივნისს გვარდიის უფროს ლეიტენანტს გარი ალექსანდრეს ძე მერკვილაძეს საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება მიანიჭა.

ომი დამთავრდა, მაგრამ არ დამთავრებულა გარი მერკვილაძის მხედრული ცხოვრება. მან წარმატებით დაამთავრა სამხედრო-საჰაერო აკადემია და მშობლიურ ავიაციაში განაგრძო მოღვაწეობა.

პოდპოლკოვნიკი ა. შჩელკოვი გაზეთ „კრასნაია ზვეზდას“ 1970 წლის 17 მაისის ნომერში გამოქვეყნებულ ნარკვევში „გმირების ქუჩა“ იგონებს თავის შეხვედრას სახელგანთქმული გამანადგურებელი ავიაციის პოლკის მეთაურთან, საბჭოთა კავშირის გმირ პოდპოლკოვნიკ გარი მერკვილაძესთან. ჟურნალისტი ცდილობს ჩაწედს იმ მიზეზებს, რითაც მეთაურმა ქვეშევრდომთა სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა. ეს იყო მისი პატიოსნება, პირდაპირობა, სამართლიანობა, სხვებისა და, უწინარეს ყოვლისა, საკუთარი თავისადმი მაღალი მომთხოვნელობა, მამაცობა, უბრალოება.

ა. შჩელკოვი წერს, ერთმა მფრინავმა მაცნობა, თბილისში მერკვილაძის სახელობის ქუჩაა, თვითონ კი ამაზე სიტყვაც არ დასცდენიაო. როცა იგი თბილისში აღმოჩნდა და ქალაქის საბჭოს აღმასკომში მივიდა დასაზუსტებლად, იქ უთხრეს, რომ ქუჩა სხვა მერკვილაძის — მამაცი რევოლუციონერის აფრასიონის სახელს ატარებს, ხოლო უშუალოდ ამ ქუჩაზე მდგარმა ორმა მოხუცმა მიუგო, ქუჩას ეს სახელი საბჭოთა კავშირის გმირის, ქვეითი სერჟანტის დავით მერკვილაძის პატივსაცემად ჰქვიაო.

„მერკვილაძის ქუჩა“... მთავარია, რომ იგი არსებობს და საჰაერო არაა იმის გარკვევა, რა ჰქვია იმ მერკვილაძეს, მის პატივსაცემად ქუჩას გვარი შეერქვა. ძალიან კარგია, რომ ხალხს ამდენი თანამოგვარე გმირი ჰყავს, კურთხეულ იყოს ხალხი, ქვეყანას შესანიშნავი შვილებს რომ უზრდის — რევოლუციონერებს, მფრინავებს, ქვეითებს — ახლის მშენებლებსა და დამცველებს...

აქვე, ჩვენი მხრივ, დავძენთ, რომ გარი მერკვილაძის ქუჩა დღეს მის მშობლიურ ქალაქში — ბათუმში არსებობს.

1966 წლის 5 მაისს გარი მერკვილაძეს გენერალ-მაიორის წოდება მიენიჭა. იგი თბილისში გადაიყვანეს, მაგრამ ამის შემდეგ მხოლოდ ხუთ წელიწადს შეძლო ნაყოფიერი მუშაობა. 1971 წელს უეცრად გარდაიცვალა.

როცა ტანკერ „გარი მერკვილაძეზე“ ავდიოდით, უცნაური გრძნობა დაგვეუფლა.

ტანკერზე არის გმირის კუთხე, სადაც აღბეჭდილია ბათუმის ქუჩა, რომელიც მდინარის სახელს ატარებს, ჭაბუკთა შორის წყალბურთში მისი სახელობის სტუმარი ტურნირის ისტორია, ტურნირისა, რომელიც უკვე ტრადიციული გახდა.

შემოგვეგება გმირის ვაჟი, რომელმაც ბათუმის საზღვაოსნო სასწავლებელი დაამთავრა. ვესაუბრეთ და ვცდილობთ მასში მამის ხასიათის ნიშნების აღმოჩენას...

თვითონ ეს გემი, ვლადიმერ მაიაკოვსკისა არ იყოს, ადამიანის იმ თვისებების დასტურებაა, რომ მას ძალუძს სიკვდილის შემდეგაც სახელოვნად მოველინოს ქვეყანას.

დავით ავახშიძე.

ომგადახდილი ქალის ანბანი

ეს იყო ათი წლის წინათ. დიდი სამამულო ომში ფაშისტურ გერმანიაზე საბჭოთა ხალხის გამარჯვების 30 წლისთავის აღსანიშნავად ბათუმში ომგადახდილ პედაგოგთა შეკრება გაიმართა.

თავმჯდომარემ ბათუმის სახალხო დეპუტატების საქალაქო საბჭოს აღმასკომის განათლების განყოფილების გამგეს დარეჯან ღლონტს მისცა სიტყვა. ზოგიერთს ეგონა, რომ იგი ტრიბუნაზე მხოლოდ მისალოცად გამოვიდა. მაგრამ როცა დარეჯანმა ლაპარაკი დაიწყო, ბუზის გაფრენას გაიგონებთო, რომ იტყვიან, ისეთი სიჩუმე ჩამოვარდა.

დარეჯან ღლონტი შეკრებილთ მიესალმა აჭარის იმ 600 ქალის სახელით, ფაშისტების შემოსევის შემდეგ ჯარისკაცის ფარაჯა რომ ჩაიცვეს და ფრონტის გრძელ, მძიმე გზას გაუდგნენ. მათი სახელი და საქმე სამარადისოდ აღიბეჭდა მაღლიერი შთამომავლობის მეხსიერებაში.

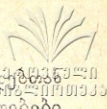
...1944 წლის ერთ სუსხიან დღეს ლატვიის ქალაქ-დაუგავილის სამხედრო ჰოსპიტალში დაჭრილი ქალიშვილი მიიყვანეს. მას ყუმბარის ნამსხვრევები მოხვედროდა და გრძნობა დაეკარგა.

მედიცინის დამ მორიგე ექიმს მოახსენა, რომ ქალიშვილი საპერო დოზვერვის ათეულიდან იყო. ეს ათეული სოფელ მისუინცში დაბანაკებულიყო. მტრის ავიაცია დღეში რამდენჯერმე ბომბავდა ჩვენი ჯარის ნაწილებს. ერთ-ერთი ძლიერი იერიშის დროს იმ მიდამოებიდან მხოლოდ ცარიელი ორმოებიღა დარჩა. ორიოდვე კაცი გადაარჩა. მათ ამხანაგების ძებნა დაიწყეს და საღამოს მიწაში ნახევრად დამარხულ თავიანთ თანამებრძოლს — უმცროს სერგანტს დარეჯან ღლონტს მიაგნეს.

და აი, ჰოსპიტალის სამედიცინო პერსონალმა დაიწყო ბრძოლა ქალიშვილის გადასარჩენად...

დარეჯან ღლონტი თითქმის სამ წელიწადს მიჰყევოდა ომის გზებს და ასეთი „დასვენების პერიოდი“ ჯერ არ დასდგომოდა. ხანდახან მოგონებებს მიეცემოდა ხოლმე, როგორც ეკრანზე, ისე გაიელვებდნენ კადრებად მისი ცხოვრების ეპიზოდები.

1941 წლის 21 ივნისი. ბათუმის მასწავლებლის სახლში საშუალო სკოლის დამთავრებისადმი მიძღვნილი საღამოა. თავი მოუყრიათ კურსდამთავრებულებს, მშობლებს, აღმზრდელ-მასწავლებლებს, სტუმრებს. თეთრ კაბებში გამოწყობილ გოგონებს მაღალქუსლიანი ფეხსაცმელიც პირველად ჩაეცვათ, მორცხვად იღიმებიან... ოცნებობენ მომავალზე, უმადლეს სასწავლებელზე, არჩეულ სპეციალობაზე.

მეორე დღეს კი ომი დაიწყო, რომელმაც მათ ოცნებას ფრთები შეკვეცა. ვაჟების უმრავლესობა მამებთან ერთად ფრონტზე წავიდა. გოგონებს დედებთან ერთად შრომის მძიმე უღელი დააწვათ... დარეჯანს პირველ ხანებში ეს ცვლილებები არ განუცდია. იგი შ. რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტი გახდა.

გამხეცებული მტერი წინ მიიწევდა, ბუგადა და ფერფლად აქცევდა ყველაფერს. 1942 წლის გაზაფხულზე იგი ჩრდილო კავკასიას მიაღწა. სამშობლო დიდ საფრთხეში იყო. კომკავშირელმა ქალიშვილებმა ფრონტზე წასვლის სურვილი გამოთქვეს. ისტორიის ფაკულტეტის კომკავშირის კომიტეტის მდივანმა დარეჯან ლლონტმა პირველმა შეიტანა განცხადება. არასდროს დაავიწყდება მამის — ანდრეას მოწონება და მხარდაჭერა. რა იცოდა, რომ მობილიზაციის ფურცელი მასაც ჯიბეში ედო, მამაშვილმა ერთად გამოიყვტა ოჯახის კარი.

სამხედრო სამსახურის პირველი დღეები დარეჯანმა საქართველოში გაატარა. თანდათან შეეგუა სიძნელეთა დაძლევის, გამარჯვების მოლოდინში ბევრის მოთმენასა და გაძლებას. მას დავებოდა მტრის თვითმფრინავების თვალთვალი და ცნობების სახე-ნიტო ხაწილებისათვის გადაცემა, მეკავშირის სპეციალობაც ათვისა.

რამდენიმე თვის საბრძოლო წვრთნის შემდეგ ბატალიონი აღგილიდან დაიძრა. რიგითმა მებრძოლებმა არ იცოდნენ, საით მიდიოდა ეშელონი, მაგრამ ჩრდილო კავკასიაში გაჩერება, მიწურების გათხრა, სათვალთვალო და სამეთაურო პუნქტების მოწყობა ცხადყოფდა, რომ მტერს სწორედ აქ უნდა დახვედროდნენ.

ამ დღემაც არ დააყოვნა. დარეჯანს გუშინდელივით ახსოვს პირველი საბრძოლო ნათლობა. და განა ანის დავიწყება შეიძლება? ზურგზე სატელეფონო კაბელის კოჭი ჰქონდა, სხვა ხელსაწყოებიც თან მიაქვს და მხოლოდ ერთზე ფიქრობს: რაც შეიძლება მოხერხებულად გაიყვანოს ტელეფონის ხაზი.

გამოხდა ხანი. ფრონტზე გარდატეხა დაიწყო. ჩვენი ჯარები ზედიზედ ათავისუფლებდნენ ქალაქებსა და სოფლებს. სპავრო დახვედრვის ათეულიც ბატალიონთან ერთად წინ მიიწევდა. მაგრამ ძნელი იყო ეს წინსვლა, მტერი უბრძოლველად არ თმობდა პოზიციებს, ზოგჯერ კი ძალას იკრებდა და გააფთრებულ კონტრიერიშეცე გადმოდიოდა.

ერთ-ერთი ასეთი კონტრშეტევის დროს მოხდა ზემოთ აღწერილი შემთხვევა. მკურნალობა ხანგრძლივი და მძიმე გამოდგა. როცა აშკარა გახდა, რომ მწყობრში აღვილად ვეღარ ჩადგებოდა, ხანგრძლივი შევბუღება მისცეს და სამშობლოში გამოისტუმრეს.

ჯარისკაცი შინ დაბრუნდა. არაერთგზის სიკვდილის პირას მდგომი და მაინც ცოცხალი, ჭრილობებით დასერილი და მაინც უვნებელი... მან ომის გზებზე ახლებურად შეიცნო ცხოვრება, ისწავლა მტრის სიძულვილი, რამაც უფრო ძლიერ აგრძნობინა ახლობელთა სიყვარული, სიცოცხლის ძალა და წყურვილი. სწორედ ამას დააძარცვებინა ავადმყოფობა და გადაატანინა მძიმე კრიზისი.

დარეჯან ლლონტმა 1949 წელს წარმატებით დაამთავრა ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის ისტორიის ფაკულტეტი. ლენინური პარტიის წევრმა 1944 წლიდან, კომკავშირის ბათუმის საქალაქო კომიტეტში დაიწყო მუშაობა. აქ განვლო გზა განყოფილების გამგედან პირველ მდივანამდე. შემდეგ ერთხანს ქალაქის საბჭოს აღმასკომის მულტურის განყოფილების გამგე იყო, შვიდ წელიწადს საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საქალაქო კომიტეტის პროპაგანდისა და აგიტაციის განყოფილებას განაგებდა. როცა ჩვენს ქვეყანაში ახალი ტიპის სასწავლო დაწესებულებები — სკოლა-ინტერ-

ნატეხი გაიხსნა, არავის გაკვირვებია, რომ დარეჯანმა ამ სისტემაში დაიწყო მუშაობა. 1960-1965 წლებში ბათუმის მეორე სკოლა-ინტერნატის დირექტორი იყო.

თავისი პროფესიისა და ბავშვების სიყვარულმა შოიყვანა დარეჯან ლლონტი ბათუმის № 3 რუსული საშუალო სკოლის დირექტორის, საქალაქო საბჭოს აღმასკომის განათლების განყოფილების გამგის თანამდებობაზე. აქ დამსახურა აპარის ასსრ სკოლის დამსახურებული მასწავლებლის საპატიო წოდება. აქედანვე გავიდა 1977 წელს საქართველოს რესპუბლიკური მნიშვნელობის პერსონალურ პენსიაზე... მაგრამ მისი ცოდნა და გამოცდილება კვლავ სჭირდება ქვეყანასა და ხალხს. დარეჯან ლლონტი ისევ მწყობრშია — იგი აპარის მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტის აღმზრდელბითი მუშაობის მეთოდკაბინეტის მეთოდისტი.

დარეჯან ლლონტმა და მისმა მეუღლემ გივი ხარაბაძემ კარგი ოჯახი შექმნეს. ვაჟი გიორგი № 5 სამშენებლო ტრესტის პარტიული კომიტეტის მდივანია, ქალიშვილი ქეთევანი კი ზღვის თევზის მეურნეობისა და ოკეანოგრაფიის სრულიად საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის საქართველოს განყოფილების უმცროსი მეცნიერ-მუშაკი.

— ჩემი ყველაზე დიდი ოცნება და სანუკვარი სურვილია ქვეყნად ზეიმობდეს მშვიდობა, ბედნიერად იზრდებოდნენ და ზარბდნენ ჩვენი შვილები და შვილიშვილები, აღარასოდეს განიცადონ მათ ომის საშინელება. — ამბობს ომგადახდილი ქალი.

მერაბ ღონღოლაძე

ალექსანდრე ანანინიძე

მ ა მ ი ს ს უ რ ა თ ი ა ნ

გამაზსენდება —
დღე ბობოქარი...
შავი ღრუბლები ზეცის
მლამბავი.

ქუხილს მოჰქონდა
ტყვიების ქარი
და მეომარი მამის ამბავი.
გავლახ,
რამდენი წელი გავიდა,
ძვირფასო მამა,
რაც შენ დაგვცვილდი,

მე შენს ბარათებს
ვსინჯავ თავიდან,
შენს ნაკვალევსაც
ვერ ფარავს ბინდი.
არ დამკლებია
აღერსი შენი,
გიმზერ,
ღიმილით კვლავაც მიმზირე,
შენ ისევ შავი
ქოჩორი ვშვენიის,
მე ჭაღარაში მთლად ჩავიშირე.

ეგნატე ნინოშვილის დაგდება 125 წლისთავი

იოსებ მებრელიძე

„ღვაწლი ამაოდ არ ჩაივლის“

ბიოგრაფიის საკითხები

მრავალმხრივ საინტერესო მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის ე. ნინოშვილის შესახებ არა მარტო ლიტერატურის კრიტიკოსებს, არამედ თვით მწერლებს, პოლიტიკურ მოღვაწეებსა და სხვებსაც უწერიათ. ესეც ჩვენი მწერლის პოპულარობაზე ღალატებს, მაგრამ ამ ლიტერატურაში ეგნატე ნინოშვილის არა მხოლოდ ნიჭსა და ნაწერების მნიშვნელობაზეა გამოთქმული ერთი მეორის საწინააღმდეგო აზრები, არამედ ბიოგრაფიის საკითხებსა და თარიღებშიც უზუსტობებია შეპარული.

მაგალითად, ცნობილი ფაქტის საწინააღმდეგოდ, რომ ე. ინგოროყვამ ფსევდონიმად ნინოშვილი დედის სიყვარულისა და მისი სახელის გამო დაირქვა, კრებულში „რევოლუციის მოღვაწენი საქართველოში“ (თბ., 1962) ვკითხულობთ: ბავშვობა ეგნატემ ჭაჭირებებში გაატარა, 6 წლისა (!) დედა გარდაეცვალა, შემდეგ მას მზრუნველობდა მამიდა ნინო, წერა-კითხვაც მანვე ასწავლა, ამიტომაც ეგნატემ მამიდას სახელი „სამწერლო ფსევდონიმად გააჩივინა“. (გვ. 407).

ეს იმ დროს, როდესაც ვიცით, რომ დედასაც ნინო ერქვა და იგი გარდაიცვალა მაშინ, როდესაც შვილი არა 6 წლისა, არამედ 6 თვისაც არ იყო.

ხსენებულ კრებულშივე ვკითხულობთ: ეგნატე „1876 წელს ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელში ჩაირიცხა“, დაუკავშირდა „რევოლუციურად განწყობილ ახალგაზრდებს“ და „სასწავლებლიდან გარიცხეს“ (იქვე). ცნობილია კი, რომ აქ ეგნატემ აიყოლია სხვები. ამავდროულად იმდროინდელ სრულიად არაა ნაზნეები, რომ ეგნატე ერთ დროს თავად გრიგოლ გურიელის მდივანად მსახურობდა, რომლის უნიკალურმა ბიბლიოთეკამ დიდად შეუწყო ხელი ახალგაზრდის განვითარებას და გააცნო მაღალი ფეოდალების შინაური ცხოვრება (იხ. ჰევმთ).

ე. ნინოშვილის დაბადების წლად ალ. ნაზანაშვილი 1861 წელს ასახელებს, გ. თუმანიშვილი — 1860-ს და სხვები 1859 წელს, ხოლო თვის რიცხვად აღნიშნავენ 17 ან 18 თებერვალსა და 5 დეკემბერსაც კი! ნამდვილი რიცხვიც კი ზუსტადაა ცნობილი.

ეგნატეს დაბადების ადგილადაც სხვადასხვა სოფელია გამოცხადებული: — ჩირბეთი, ჩიქვეთი, ჩანჩეთი, ჩოჩხეთი, ყოლა, ყელა, ჯვარი და სხვა. დოქ. ვ. დონაძემ გამოაქვეყნა სპეციალური წერილი „სად დაიბადა ე. ნინოშვილი“ („ლიტერატურული გაზეთი“, 30. VI. 1961 წ., გვ. 3).

ავტორი ედავება მიხ. ვადაჭკორიას. ეგნატე ყელაში არ დაბადებულა, ასეთად

„მიჩნეულ უნდა იქნას არა სოფ. ჩოჩხათი, ყელა ან ჩიქვეთი, არამედ ყოფ. ჯვარი“
აქ გაუთვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ჯვარი ბევრი სოფლის იმუხტანს
ეწოდებოდა, სადაც ეკლესია იდგა. ჯვარი ეგნატეს მშობლიური სოფლისაა
მასლობლადაც კი ორ პუნქტს ეწოდება. მიხ. ვადაჭკორიას ცნობით, პირველი ჯვარი
მდებარეობს ე. ნინოშვილის სახლ-მუზეუმიდან ჩრდილო-დასავლეთით დაახლოებით
ერთ კილომეტრზე; მეორე კი კილომეტრნახევარზე.

ყელა ჩირგვეთიდან (ახლა — არჩეული) სამხრეთ-აღმოსავლეთ მხარეზეა 4-5 კი-
ლომეტრზე. ქვემოთ ეგნატეს დაბადების მოწმობაში ხსენებული „მიმთქმელი“ (ნათ-
ლია) მ. ჭყონიას სოფელი გეშმანეთი ყელას ერთ-ერთი უბანია, რომელიც ცალკე
სოფლად აღარ არსებობს.

ზოგი უზუსტობა ცნობილი „მოწმობის“ ბრალიცაა.

მ ო წ მ ო ზ ა

ესე ეძლევის ოზურგეთის სასულიერო კლასის მოწაფეს ეგნატი თომას ძე ინგო-
როყვას მას შინა, რომ ის არის შობილი 1859 წელსა დეკემბრის 5-სა და კიდევაც
შთაწერილი არს მამის შტატად მყოფს სოფლის ყოლას წმინდის ნიკოლოზის ეკლე-
სიის საბუთსა შინა... (111, გვ. 132).

ქვემოთ დავრწმუნდებით, რომ ამ სოფელს ეწოდებოდა არა ყოლი, არამედ
ყელი; ეგნატე დაბადებულია არა დეკემბრის 5-სა, არამედ ხსენებული წლის 5 თებე-
რვალს.

ი. ბალახაშვილმა მიაგნო და გამოაქვეყნა კიდევ ე. ნინოშვილის „დაბადების
მოწმობა“, (კრებ., „ლიტერატურული მემკვიდრეობა“, 1, თბ., 1935, გვ. 75-76). აქ
იკითხება:

„მ ე ტ რ ი ჩ ე ს კ ი ს წ ი გ ნ ი

მიცემული საქართველო იმერეთის უწმინდესის მმართველის სინოდის კანტო-
რისაგან გურიის ეპარქიის გურიამთის უჩასტკის სოფლისა ყელას წმინდის ნიკოლო-
ზის და ზედ მიწერილ ბელახორის წმინდის კვირიკის ეკლესიების ეკლესიასა შინა.
ჩასაწერელად დაბადებულთა, ქორწინებით შეუღლებულთა და გარდაცვალებულთასა.
ჩყნთ (1859) წლისათვის.

ცხრილში ნათქვამია:

„მამათა სქესისა

დაბადება: თებერვალი 5.

ნათლისღება თებერვალი 12

სახელი დაბადებულთა ეგნატე

წოდება, სახელი, მამის სახელი და გვარი მშობელთა და რომლისა სარწმუნოე-
ბისა არიან.

ამავე სოფლისა მცხოვრები საბატონო ყმა თომა გაბრიელის ძე ინგოროყვა და
სჯულიერი ცოლი მის ნინო ლაზარე ბარამიძის ასული. ორივე მართლმადიდებლობი-
თის სარწმუნოებისა აღსარებისანი.

წოდება, სახელი, მამის სახელი და გვარი მიმქმელთა:

სოფელსა გეშმანეთს მცხოვრები აზნაური ბესარიონ მაქსიმეს ძე ჭყონია, მღვდელ-
ლი ნიკოლოზ დარჩია.

ამგვარად დადგენილია, რომ ეგნატეს მამა იყო თომა გაბრიელის ძე ინგოროყვა.
ხოლო — დედა ნინო ლაზარეს ასული ბარამიძე.

ეგნატე ნინოშვილის სახლ-მუზეუმის (დაარსდა 1948 წ. ოქტომბერში) 1949 წლი-
დან უცვლელმა ხელმძღვანელმა მიხეილ ვადაჭკორიამ დაბეჭდა, რომ ეგნატეს დედუ-
ლეთი ს. ჭურყვეთია.

მუზეუმის მასალების მიხედვით, ნინოს ორი ძმა აყლია — ესე და გლახუნი. როგორც ჩანს, ეგნატეს მამა თომა გლეხკაცის პირობაზე არც ისე წყალწველი ყოფილა, თორემ მას აზნაური ბესარიონ ჰყონია ბავშვს არ მოუნათლავდა. თვითონ ეგნატეც წერს: „სახლში ბავშვობისას ძრიელ ფუფუნებით და სათუთად აღზრდილი ვიყავ“. მას ყურადღებას არ მიაკლებდნენ გულჩვილი და მართალი მამა თომა, მოყვრისა და მტრის კაცი ალექსი და ამავე ერთ ოჯახში გაუთხოვარი მშრომელი და პატიოსანი მამიდები ნინო და როდამი. ეგნატემ გაჰყრება შემდეგ ნახა, ცხრა-ათი წლის ყმაწვილი რომ მღვდელს მიაბარეს სასკოლოდ მოსამზადებლად. ამ ხუცესმა იგი ფთოში გაუგზავნა ხე-ტყის მრეწველ ძმისშვილს, რომელმაც ეგნატე მკვადის მცხოვად გაიხალა...

გუბრუნდებით ისევ დაბადების მოწმობას. შეიძლებოდა გვეფიქრა, ეგნატე დაიბადა არა 5 თებერვალს, 12 თებერვალს რომ მონათლეს, არამედ წლით ადრე, — დედაჩემს ერთი წლის დავრჩიო, — წერს ეგნატე, მაგრამ არა, — 1859 წ. 5 თებერვალი ზუსტი უნდა იყოს, და ბავშვი დაიქარებით, — ერთი კვირისა, — 12 თებერვალს, ალბათ, იმიტომ მონათლეს, რომ დედა იყო ავად. წესით, მომაცდავის ოჯახში ბავშვების და განსაკუთრებით შვილის მონათლა მშობლის სიცოცხლეშივე უნდა მოესწროთ.

სარწმუნოა ისიც, რომ ეგნატეს მამისა და ბიძის — ალექსის ოჯახი სოფელ ყელადან იმიტომ გადმოსახლდა სოფ. ჩირგვეთში (ჩიქვეთში), რომ „ქლექიან ოჯახს“, თუ ამის შესაძლებლობა ჰქონდა, ფუძე უნდა გამოეცვალა, ე. ი. სხვაგან გადასახლდებოდა. ამავე დროს უნდა დავსძინოთ, რომ ეს ახალი სოფელი მაშინ ჩირქვეთსა და ჩანჩეთს შუა მდებარე კუთხე — უკანლევე ჩანს, რომელიც რკინიგზის „საღებურ ჯუმათიდან დაახლოებით 2 ვერსის მანძილზეა“.

სარწმუნოა, ამით აიხსნება, რომ სოფელი ჩირგვეთი და ჩანჩეთი ერთმანეთს ედავებოდნენ: ეგნატე არა თქვენს, არამედ ჩვენს სოფელში დაიბადაო. შემდეგ გაიზარდა ჩირგვეთი, რომელსაც ახლა „არჩეული“ ეწოდება და ლანჩხუთის რაიონს ეკუთვნის.

ახლა დავუბრუნდეთ ეგნატეს დედის საკითხს. როგორც ზემოხსენებულ „მეტრიჩესკის წიგნშივეა“ ჩაწერილი, ხსენებულ ყელას „სოფელსა მცხოვრები მეუღლე თომა ინგოროყვასი ნინო ლაზარეს ბარამიძის ასული“ გარდაიცვალა „1859 წლის ივნისის 15-ს“, 22 წლისა, უეცრად; მას ათქმევინა აღსარება და აზიარა მღვდელმა ნიკოლოზ ღარჩიამ. დასაფლავებულია „ამავე ყელას წმინდის ნიკოლოზის ეკლესიის გალავანს შიგნით“ (ციტ. კრებ. ლიტ. მემკვიდრეობა“ 1, გვ. 77).

დოკუმენტის პირველგამოქვეყნებლის სწორი გამოანგარიშებით, (1859-22) გამოდის, რომ ნინო 1837 წელს ყოფილა დაბადებული. მაშასადამე, შეცდომაა, რომ დაბეჭდილა, ეგნატეს დედა 16 წლის გათხოვდაო, იგი მაშინ ბარე 20 წლის ყოფილა და ეგნატეც ამბობს: „ვინ იცის, იქნება ისიც ფილტვების ავადმყოფობით დღნა“.

აქვე დაისმის კიდევ ერთი კითხვა: სახელდობრ, ეგნატეს ბიძა ალექსი რომ მზრუნველობს, მაიმე ადრევე გარდაეცვალა?! ასეც წერენ! მაგრამ ეგნატე მას გვიანაც ზამოღენიეჯერ იხსენიებს, როგორც ცოცხალს. საკმარისია დავასახელოთ მხოლოდ უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტი. 1894 წლის პირველ იანვარს ჩოჩხათიდან ეგნატე ნინო-შვილი ახალ წელს ულოცავს ცნობილ ანასტასია წერეთელს და ატყობინებს: შარშან თბილისში რომ ვიყავიო, მაშინ „მომივიდა ტელეგრამა — „მამა გიკვდება და მოდიო“...

წამოველ სოფელში, სადაც დავრჩი ავადმყოფ მამასთან რამდენიმე დღე. შემდეგ ისევ დავბრუნდი თბილისს... მომივიდა მეორე ტელეგრამა, რომლითაც მაცნობებდნენ მამის სიკვდილს. მივატოვე ხელმეორედ თბილისი და წაველ მამის დასამარხავად...“

აქედან ცხადია, მამა ეგნატეს 1983 წელს გარდაეცვალა. ეგნატე მაშინ 34 წლისაა,

მოსული კაცი იყო

საინტერესოა ცნობები: „ეგნატე დაბადებითვე ჯანით სუსტი იყო, მეტად ნაზი, ქალური აგებულებისა და შეხედულების: თმა აბრეშუმით ბრწყინვალე და წმიდა, ქერა ფერის და სახით თეთრფეროვანი. ცისფერი, დიდრონი მოგრძო-კილოვანი წვეწვრებით და მოგრძო სახით; ფართე და წაღლი შუბლი მის სახეს მეტად მშობილველ იერს აძლევდა“. (რ. კალაძე. ეგნატეს თხზულებათა 1925 წ. გამოც. ტ. I, გვ. 15).

ზემოთაც ვთქვით, რომ ე. ნინოშვილის ბიოგრაფია მრავალგზის დაიბეჭდა. მათ შორის უმნიშვნელოვანესია ორი დოკუმენტი — ავტობიოგრაფია, რომელიც ს. ზუნდაძემ გამოაველინა და გამოაქვეყნა კიდევ და ზემოწარმოდგენილი „მეტრიკული ამონაწერი“.

უფრო თანმიმდევრულად და სანდოდ ეგნატეს ცხოვრების ამ გზას ვერაფერ აღწერდა. და მაინც უნდა შევნიშნოთ, რომ ბიოგრაფიაში ის ადგილი, სადაც ნათქვამია, „გამოველ სკოლიდან... ზუსტი არაა, ალბათ, ცენზურის გამო წერს აგრე. დადგენილია, რომ მოწაფე ეგნატე ბუნტის თავად ცნეს და გარიცხეს სასწავლებლიდან. სიტყვა „სკოლიდან“ შემდეგ მრავალწერტილი ცენზორის მიერ ამოღებულ სიტყვებზე მიგვითითებს.

ავტობიოგრაფიისა და დაბადების ცნობის შემდეგ, ეგნატეს ბიოგრაფიის ყველა სხვა წყაროზე უფრო სანდო ცნობებს ისევ ეგ. ნინოშვილის ბარათები შეიცავს.

მაგალითად, სკოლიდან გარიცხვის თაობაზე ეგნატე ლიაქეს 19.1.1879 წ. (ოზურგეთი) სწერს: „...დიდი გაბეღვა ჩემგანით“, რომ „გაწუხებთ, მაგრამ უბედურება რას არ გააბედვინებს კაცს. თქვენ რომ წარსული წლის სექტემბერში აქ ბრძანდებოდით, მაშინ კი შეიტყვეთ, რანაირი უბედურება დამაყენა დეკანოზმა სიმონ ქიქოძემ; მას მერე ყოველნაირი საშვალებით ვეცადე იმ უბედურების მოსაშორებლად, მაგრამ ვერც ერთით ვერა რა გავარიგე იმის მეტი, რომ საზრდო პური გავათავე ჩემიც და საწყალი მამაჩემისაც. რევიზორი გრიგორიევიც კი რომ იყო აქ, მაშინ იმის თხოვნით, მიმიღო ვითომ დეკანოზმა, მაგრამ რა რომ რევიზორი წავიდა, მაშინ ვარი მითხრა...

საზრდო პურიც რომ აღარ დამჩნა, მოეინდომე რამე ჩემ შესაფერ სამსახურში შესვლა, წამხთარ საქმეზედ ჩემი თავი მაინც მერჩინა, მაგრამ უმოწმობოდ არსად მიმიღეს და მოწმობა რომ ვსთხოვე დეკანოზს, დამპირდა კარგი მოწმობის მოცემა; შემდეგ, რა რომ მივაკითხე დანიშნულ დროზედ, დაემზადებია მოწმობა და ყოფაქცევაში 2 ჩაეწერა!“.

ეგნატე განაგრძობს: „აბა, ამისთანა მოწმობა, თქვენც მოგვხსენებთ, არაფერი მოსახმარი იქნებოდა და არც წამიღია. სამოქალაქო კლასში თხოვნა მივეცი. მიმიღეთ-მეთქი, მაგრამ დეკანოზის ბოქმედებით არც იქ მიმიღეს. ვითომ ვფიქრობდი, გავამზადებ პროგრამას და სემინარიაში შევალ-მეთქი, მაგრამ იმდენი ძველი და ახალი მოწაფეები აპირებენ ჩვენგან, რომ მოწმობაც რომ მქონდეს, მაშინაც არ მიმიღებენ, არა თუ უმოწმობით. ასე ამნაირად ყოველი გზით გზადაბნული და იმედღაპარგული დავრჩი... (111, გვ. 71).

მონათხრობიდან უკვე ნათელია, რომ დეკანოზს ყოველგვარი გზა გადაუტრია ყოფილი მოწაფისათვის, მაგრამ ახალგაზრდა მაინც ეძებს გამოსავალს და მომდევნო ბარათში იმავე მასწავლებელ ლიაქეს სწერს: მირჩიესო, ერთ-ერთ კარგ მეოთხე კლასელთან მოემზადებინა პროგრამა სასულიერო კლასისა. სასულიერო სასწავლებელში წავსულიყავ ეგზამენის დასაქვრათ და მოწმობა ამეღო. მივედი მეოთხე კლასელ ს. ჯიბლაქესთან, მაგრამ რაკი ეს შეიტყო დეკანოზმა და მისმა სულიდგამ ინსპექტორმა, თქვენს მტერს მიაღდა იმისთანა შიში, როგორიც იგინმა მეოთხე კლასიანებს მიაყენეს!... მოწაფეებს მოსთხოვესო, — წერს ისევ ეგნატე, — გვითხარით, ვისთან კი“

კითხვას კი არა, ლაპარაკსაც ვეღარ ბედავენო. მოწაფეებს აშინებენ, ვინც ინგოროყვას დაელაპარაკება, იმას „პოლიტიის პრისტავს დავაჰერინებთო და სხვა“ (გვ. 74).

ყოფილი მოწაფე იმავე მასწავლებელს აცნობებს:
„მე ეხლა თოთბაძესთან ვდგანვარ და რა ვაივაგლახობას ამიზა იმას აყენებენ, ვინ იცის? ეუბნებიან, გამოავდე, თორემ პასუხში მიგცემთო. დიდ შიშში არის (თოთბაძე), მაგრამ რა ქნას, ვეცოდები და ვერ გამაგდო... დეკანოზს ახლა ერთი ინგოროყვა კი არ ვგონივარ, (არამედ) რამოდენიმე“. თუ ჩემთან მოწერას მოერიდოთ, ექვთიმე ჭალაქანიძეს მოსწერეთ, იგი გადმომცემსო (გვ. 74).

აი, სანამდის მიღის საქმე! ეგნატე კონსპირაციულ ურთიერთობას სთხოვს უფროს მეგობარს, რათა იმას უსიამოვნება არ მიაყენონ, და თვითონ კი იცის, რომ ოფიციალურად ვისაც არ უნდა მიმართოს, არაფერი გამოუვა, ეგნატემ იცის, რომ დროა ასეთი და ამიტომ ივანე ლიპისძეში მიწერილ პირველსავე ბარათს ამთავრებს ზემოთ ჩვენ მიერ ეპიგრაფად მოტანილი სიტყვებით: „საწყალო და უსამართლო ღრით დაჩაგრული“.

ეს მოსწავლე 1878 წლის სექტემბერში გარიცხეს სკოლიდან. სწორედ მაშინ ამ სკოლაში ფილიპე მახარაძე შედის, რომელიც იგონებს: „1878 წელს, როცა მე მომათვეს სსსწავლებელში, მეც მოვეცნარი დეკანოზ ქიქოძის პარპაშს და ვიგემე მისი რისხვა, რაც არასოდეს დამეფიწყებია“.

ეგნატე სსსწავლებელს ვერ დაუბრუნდა. იძულებული გახდა, ქუთაისის სახალხო სკოლაში ჩაებარებინა გამოცდა, რათა ანაზანას მასწავლებლობის უფლება მიეღო. ეს იმავე წლის შემოდგომისათვის (1879 წ. ოქტომბერი) მოახერხა, მტკიცედ სწამს, რომ თავისი შრომით უნდა იარსებოს და მშობლიურ სოფელში დაიწყოს მასწავლებლობა. გაზაფხულზე ამას თავი დაანება, რადგან აღარც იქ გაეჩერებოდა. შემდეგ იგი კიდევ უფრო ძნელსა და ჯანმრთელობის გამანადგურებელ ადგილებზეა. მაგალითად, 1884 წლის ზამთარში არსენ კალანდაძის სტამბაში მუშაობს თბილისში ასოთამწყობად, დღეში 7 ტაპიად, სულ ესაა მისი „ხარჯის ფული“. 1886 წელს ჩიბათის სოფლის კანცელარიაში მდივნობს.

აქაური პირობები ეგნატეს აღწერილი აქვს 1886 წლის სექტემბერში მეგობარ სიმონ ჭუმბურიძისადმი გაგზავნილ ბარათში. „სიღარიბეს დაუდგა თვალი, — აღნიშნავს იგი, — თორემ სოფლის კანცელარიაში განა გაიდგამება კაცი? ორიოდ გროში მაქვს ამოსაგები და ის თუ დაეტყუე როგორმე გაიძვერა მამასახლისს, მერე აქ რომ დამბან, მაინც არ დავდგები“.

ცნობილია, რომ მასწავლებლობას თავდანებებული ე. ინგოროყვა, აგრეთვე სოფლის ნამასწავლებლარი სამსონ კანდელაკი და ალექსანდრე კვირკველაძე საფრანგეთში გაემგზავრნენ. როგორც თვითონ ეგნატე წერს და მისივე მეგობარი გუნცაძეც იგონებს, ეგნატეს და სამსონს წერილი ჰქონდათ მიღებული ჟენევიდან მონპელიეში მისული სალარიძისაგან (სახელი არ მახსოვსო, — შენიშნავს გუნცაძე. დავაზუსტეთ, რომ ეს იყო სიმონ ალექსის ძე სალარიძე).

სალარიძე გვწერდაო, — აღნიშნავენ ისინი, — როგორმე გზის ფული იშოვეთ, ჩამოღით აქ, თქვენ „ფულზე ნუ შეწუხდებით, ჩემთან ერთად აქ სხვა ქართველებიც არიან და ჩემთან იცხოვრებთ; ბევრ რამე გამოცდილებასა და ცოდნას შეიძენთ საფრანგეთშიო“.

ეგნატეს სამგზავრო ფული ჩოჩხათელმა მეგობარებმა და ჩანჩეთელებმა მოუხერხეს მოსახლეზე სურვილისამებრ 10-20 კაპ. შეგროვებით. ეგნატემ და ხსენებულმა

სამსონმა ქ. მონპელიემდე მიაღწიეს, მაგრამ უკვე უკაპიკოდ იყვნენ. სპ-
ლარიძე კი ადგილზე აღარ დახვედრიათ!

უსახსროდ დარჩენილთაგან ალ. კვირკველაძე მალე დაბრუნებული უკან; კანდელიძე, როგორც ჯანმრთელს, — იგონებს ზემოხსენებული გუხცაძე, — „საქუშაო ეუშოვეთ ლუდის ქარხანაში და ეგნატე კი, როგორც სუსტი, არ შეეძლო მას ფიზიკური მუშაობა, ჩემთან ერთად ცხოვრობდა“, მაგრამ ეგნატეს, გუხცაძის სიტყვებითვე „ძალიან მორცხვ ადამიანს“, არ შეეძლო იქვე დარჩევა ილია და ბიძას სწერდა: — „ჩვენი სა-
ქმე ძალიან გაჭირვებულია, რადგან სალაიოძე ვეღარ ვნახეთ. ჩვენ, ხომ იცით, იმის იმედით წამოვედით. უბრალოდ რომ იყოს აქ დავრჩით, თვითნებულს თეში... 35 მ. მო-
გვინდება. აბა იფიქრე, ამ ფულს მე ვინ გამომიგზავნის?... „მესწავლა, მერე დიდი ბედნიერი ვიქნებოდით მეც და შენც. მაგრამ რაღა? გზის ფული მომიხერხე, ჩამო-
ვალ, მაშინვე, სამსახურში შევალ და ანგარიშებს გავასწორებ“.

მართლაც, როგორ გაჭირვებაში უნდა ჩავარდნილიყო ეს ძალიან მორცხვი და მოკრძალებული ადამიანი, რომ ერთი კვირის შემდეგ კვლავ იმავე ბიძა ალექსისათვის მიეწერა: „წარმოდგინე ჩვენი მწუხარება, როცა აქ სალარიძე აღარ დაგვიხდა და გვიტოვრეს, შევიტაროთ სხელმწიფოში წავიდაო. კიდევ ჩვენი ბედი, რომ აქ ქართვე-
ლი და სომეხი სტუდენტები ვიპოვნეთ, თორემ შენი მტერია, ჩვენ დავისოცებოდით“...
ეგნატე ერთ-ერთ გამოსავალზეც მიუთითებს იმავე ბიძა ალექსის:

„თომას ეწერდო, გრიგოლ გურიელთან მიდი და უთხარი ჩემი მდგომარეობა-
მეთქი. თუ ჯერ არ მისულა, შეჰველიათ აწი მაინც მივდიხ. გრიგოლი თუ აქ დარჩენა-
ზედ შემწეობას ვერ მომცემს, საქართველოში რომ დავბრუნდი, იმედენ ფულს კი გამო-
იმეტებს, რომ მოვალ სამსახურში, შევალ და გადავუხდი. თუმცა აქედან წამოსვლას ბე-
ვრი ფული უნდა, ასე რომ ას (100, ჟან. ნკლები არ კმარა, მაგრამ გრიგოლ გური-
ელისთვის ეს არაფელია. თუ გრიგოლმა უარი თქვას, ალექსი, კალანდაძეებთან ჩამოდი
ბათუმში, იმათ მე მიეწერე და ისინი გაახერხებენ რამეს. ფული რომ მომივა, იმის შე-
მდეგ ერთს მინუთს აღარ გავჩერდები აქ — მოვალ და რამე საქმეს დავეკიდები. გუ-
ლი არ გავიტყდეს. რომ ღაიბი არ ვიყო და რომ სამ წელიწადს აქ თავი შემენახა,
ღმერთმა კი დავმართოს, კარგი იქნებოდა“...

„13 ამა დეკემბერს, — გააგებობს ეგნატე. — ჩინხათის სოფლის სხოდს მოეწე-
რე წერილი, რომლითაც ვთხოვ შემწეობას. იქნება ქნან კაცობა და არ დაიზარონ ამ
საქმისათვის შემწეობა, მაშინ ხომ გავიდა საქმე. სამ წელს აქ დავჩრები, ვისწავლი,
შემდეგ დავბრუნდები და ქვეყანას ვემსახურები“.

სხვა ბარათში ეგნატე აცნობებს ბიძას: „ფულის გამრგზავნა ბანკით შეიძლება...
ოთხ დღეში მოვა აქ. ფოსტით გამოგზავნილს კი 18 დღე სჭირია“ მიდებამეთ „კი თუ
არა“.

ეგნატე მეგობრებსაც სთხოვს დახმარებას, მაგალითად. მეგობარ სიო (სიმონ) კა-
ლანდაძეს.

ფული მაინც არსიდან ჩანს და ეგნატე ისევ ბიძა ალექსის აცნობებს: იქნებ სხვა-
გან წავიდეთ... თითქოს მოუგვარებია კიდევ რაღაც, — და კვლავ ალექსის სწერს:
„მე ზეად ანგლიაში მივდივარ და ანგლიიდან შეიძლება ამერიკაშიაც წავიდე. ჩემ-
თან წამოვა სამსონ კანდელიაკი. თუ რატომ მივდივარ... იმის მოწერა ამ პატარა წე-
რილით არ შეიძლება... „ფრანკიზული თითქმის გვარიანათ შევისწავლე, ლექციების
გაგება შემიძლია. სხვა ენები: ნემეცური, ინგლისური და იტალიანური ჯერ-ჯერობით
ძლიერ ცოტა ვიცი“.

რა თქმა უნდა, 4 თვეში ნიჭიერი ეგნატეც კი ამდენ ენას ვერ შეისწავლიდა,
მაგრამ ზოგადი განვითარებისათვის ეს 4 თვეც ბევრს ნიშნავდა...

უკან დაბრუნების ფული მაინც თვითონ ეგნატეს მოუხერხებია. იგი 1887 წ. 6

მარტს (ახ. სტ.) მარსელიდან ისევ ბიძა ალექსის აუწყებს: „ამას წინათ მე მოგწერეთ, რომ საფრანგეთიდან ორი სტუდენტი (ერთი რუსი, მეორე — ლევი ი. მ.) მოდის და 24 მარტს ბათუმში შეხვდით-მეთქი. ეხლა იმ წერილის დამატებათ გწერ ამას: ჩემ სტუდენტებმა მე მასესხეს სამოცი მანეთი და თუ შეგიძლია, ბათუმში რომ მოვიდნენ, დახვედრე ეს ფულები, თუ თლათ არ შეგიძლია, რამოდენიმე მაინც.“

ეს თანხა არ ეყოფოდა ეგნატეს სამგზავროდ, მაგრამ „მისდა დაუკითხავად სე. რევაზ ვახვახიშვილის თაოსნობით“ სამგზავროდ კიდევ ფული დაუმატებიათ და სამშობლოში გამოუსტუმრებიათ.

ე. ნინოშვილი 1887 წ. 25 მარტს სამშობლოში დაბრუნდა.

ვინ იყო ის სალარიძე, რომლის იმედითაც ახალგაზრდები საფრანგეთში წავიდნენ, იგი კი იქ ვერ ნახეს, და ლიტერატურაში ე. ნინოშვილის შესახებ მხოლოდ გვარით მოიხსენიება?!

სიმონ (სვიმონ) ალექსის ძე სალარიძე (1861-1946) ყოფილა ძველი ზაღორსანის და ანარქისტი, ადრე — მოსკოვისა და პეტერბურგის ქართველ სტუდენტთა წრის „საქართველოს განთავისუფლების წევრი“.

1894 წ. გარბის თურქეთში, აქაც და საფრანგეთის ციხეებშიც უწევს ყოფნა; ნინოშვილი და კანდელაკი რომ მარსელში ჩავიდნენ, სალარიძე დაბრუნებული ყოფილა, ბოლოს სამშობლოში დაბრუნდა... მზღონებებში იგი უარყოფს ნინოშვილთან პირად ნაცნობობას, მაგრამ ლიაძეს, რომელიც სხვების მიერ მხოლოდ გვარით იხსენიება, სრულად ასახელებს — „ვანო ბესარიონის ძე ლიაძე“.

შემოხსენებული სიო (სიმონ) კალანდაძე ზოგს აგონია ცნობილი ნადასის ძმა, ზოგს კი მუშა პოეტი სიო ხიდისთაველი (კალანდაძე), ზოგს კიდევ სხვა. მაგალითად, ნესტორ პიტიძის საერთოდ სასარგებლო წიგნში „ეგნატე ნინოშვილი ბათუმში“ (ბათუმში, 1959) ვკითხულობთ: ეგნატეს ახლო მეგობრები „იყვნენ ძმები სიო, ბესარიონ და გერონტი კალანდაძეები“.

არა, სიო ამათი ძმა არ იყო და არც ხიდისთაველი გახლდათ. იგი იყო ხიდისთაველს მგზობელ სოფელ ახალშენიდან; ბესარიონს კი იცნობდა და მასთან შეხვედრები და მიმოწერაც ჰქონდა.

* * *

უფრო ვრცელადა გასაშუქებელი საკითხი: რაშია საქმე, რომ ე. ნინოშვილი რამოდენიმეჯერ იწერება საფრანგეთიდან — უკან ვბრუნდები, სხვაგან სამსახურს გრიგოლ გურიელის მდივნობას ვამჯობინებო. მოეწყო აქ, შედარებით კარგ პირობებში, მაგრამ მიატოვა, და ჯანმრთელობის გამანადგურებელი და აუტანელი სამუშაო არჩია.

ჯერ გრიგოლ დავითის ძე გურიელი (1812-1891) უნდა დავახასიათოთ. იგი დაიბადა გურიაში, იზრდებოდა ქობულეთის კინტრიშშიც, თავი ისახელა 1853-1856 წლების ყირიმის ომში. 1874 წელს გ. ყაზბეგთან ერთად იმოგზაურა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, კარგად იცნობდა ქართველი მაჰმადიანების ყოფას, დაუკავშირდა შერით ხიმშიაშვილს, აქტიურად მონაწილეობდა 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომში, თავი გამოიჩინა აჭარის დედასამშობლოსთან შემოგერთების საქმეში. მისი თანამედროვე მოწინავე ქართველობა გრიგოლს პატრიოტად სცნობდა.

გრ. გურიელი უცოლშვილო იყო, რეზიდენცია ოზურგეთში ჰქონდა, აგარაკი კი დაბა ლანჩხუთის სოფელ ოზაგვეში.

იგი ქართული ლიტერატურისა და საქართველოს ისტორიის კარგი მცოდნე გახლდათ; ჰქონდა შესანიშნავი ბიბლიოთეკა, ხელნაწერების კოლექცია და არქეოლოგიური

გაღობას უსასყიდლოდ გადასცა სიცოცხლეშივე.

პირველმა გრ. გურიელმა გამოაქვეყნა „მსოფლიო ლიტერატურის მარგალიტი“ და ჩვენს მწერლობაში კარგად ცნობილი „ქილილა და ღამანა“ 1886 წელს 1000 მ. დაუჭდა. ტირაჟიდან 3000 მ. წიგნები ზემოხსენებულ საზოგადოებასვე შესწირა. თავისი მიწები და ფულიც სკოლებსა და საგანმანათლებლო საქმეებს მოახმარა. ეხმარებოდა ნიჭიერ სტუდენტებს (მაგალითად, ნ. შარს). ყოველივე ამის გამო, მას „გრიგოლ ქველს“ უწოდებდნენ. გარდაიცვალა 1891 წლის 20 ოქტომბერს.

ე. ნინოშვილი გურიელის მდივნად 1887 წლის აპრილში დაინიშნა. იგი უფრო ხშირად გურიელის აგარაკზე იმყოფებოდა, სადაც თავადის ბიბლიოთეკა და არქივიც იყო მოთავსებული.

ეგნატე თვითონ წერს, რომ გურიელს სამდივნო მცირე რამ ჰქონდა; იგულისხმება, კვებითაც უზრუნველყოფილი იყო, ჯამაგირიც ეძლეოდა 30 მ. თვეში; თავისუფალ დროს წიგნებს კითხულობდა და მწერლობაც აქვე დაიწყო.

ფ. მაზარაძე, რომელიც იცნობდა გრ. გურიელსა და ე. ნინოშვილს წერს: გურიელთან მდივნობის დრო ეგნატემ გამოიყენა მეტად ნაყოფიერად. აქ მან დაწერა ერთ-ერთი შესანიშნავი მხატვრული ნაწარმოები — ცნობილი ისტორიული რომანი „ჯანყი გურიაში“. ბევრი საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ გურიელის ოჯახში ყოფნამ მისცა საშუალება გასცნობოდა სხვადასხვა წერილობით მასალებს თუ ზეპირგადაცემებს, 1841 წელს გურიაში მომხდარ გლეხური აჯანყების შესახებ.

ეგნატეს მეგობრის სიმ. ჭუმბურიძის სიტყვებითაც გრიგოლი „პატივს ცემდა ეგნატეს“... მაშ, რაშია საქმე, რომ ეგნატემ ეს პირობები მიატოვა და წავიდა, ვიმეორებთ, აუტანელ სამუშაოზე ჯერ 7 კაპ. დღეში და შემდეგ მანეთად! მანეთი ხომ აქაც ეძლეოდა?

ამისი ერთ-ერთი მიზეზი ხასიათის სხვაობა უნდა იყოს. ზემოხსენებული სიმონ ჭუმბურიძე წერს: „გრიგოლ ყოველად პატიოსანი კაცი იყო. მას „ყველა ქართული და რუსული საუკეთესო გამოცემები მოსდიოდა“, ეგნატესაც კარგად ექცეოდა, მაგრამ „უნდა გეყურებიათ იმათი დაობა რაიმე საქმის შესახებ. გრიგოლს უყვარდა, როდესაც კაცი დაობაში გატყდებოდა და მისი პაზრის, მისი შეხედულებების თანახმა შეიქმნებოდა. ეგნატე კი ისეთი კაცი არ იყო, რომ სხვისი მორიდებით, რამე საგანზე თავისი პაზრი, თუ დარწმუნებული იყო იმის სინამდვილეში, უარეყო და სხვისი პაზრი მიეღო. ასეთ მოურიდებელ დაობაში გრიგოლი ხშირად მიაძახებდა: „ნუ ხარ, ეგნატე, ჯიუტი, დაუჯერებელი კაციო“, და გულმოსული დაიწყებდა სიარულს, მაგრამ გრიგოლმა ერთობ მალე იცოდა გულის მობრუნება და გაიმართებოდა ისევ ლაპარაკი“.

გურიელიდან ეგნატეს წასვლის მეორე მიზეზი, რასაც შ. რაღიანი, მთავარ მიზეზად თვლის, უნდა ყოფილიყო ის, რომ ეგნატეს ეთაჟილებოდა სხვისი პირადი მდივნობა. ესეც ყოფილა, თორემ ეგნატე ჩოჩხათიდან მეგობარ ალექსანდრე თოიძეს არ მისწერდა: „მე სოფელ ორაგვეს (გრიგოლ გურიელის აგარაკი) ემოყოფები ჯერჯერობით გრ. გურიელთან და შევეყურებ უკბილო პირში — იქნება გალოკვილი ძვალი გავარდეს-მეთქი. ჯამაგირი... ხარჯათ არ მყოფნის და ამიტომ თანდათან ვალები მემატება. მომავალი ჩემთვის ჩემთვისაც ამოცანაა, არ ვიცი, თუ რა საქმეს დავდგები, როცა ეს ასი წლის ყმაწვილი გრიგოლ წაბრძანდება წაიღოს აზრამისას! თან თუ წავყვები, თორემ სხვა გზა ჯერჯერობით არა ჩანს. ოფიციალურ სამსახურში შესვლა არ შემძლია რადგან ვინმე „კუტს“ მომაცაინინებს და ტყვილა გამაუბედურებენ“.

აქედანაც ჩანს, რომ ეგნატე ამ სამსახურის დატოვებას არ აპირებდა. — გრიგოლს მკვდარსაც კი უნდა გაეყვო — და რა მოხდა, რომ ეგ ადგილი მიატოვა?

7.XI.1888 წ. უკვე ოზურგეთიდან ეგნატე სწერს ალფასი ბარამიძეს: „დღეს

ბული მიჯნულადღო უქმათ მამაჩემის სახლში“.

ამ წასვლის მთავარი მიზეზი ის უნდა იყოს, რომ სწორედ ამ დროს დაიწყო ტყე-
ებისა და მიწების გამოყენა, ერთის მხრივ, თავადებსა და აზნაურებს შორის, მეორეს
მხრივ, ორივესა და გლეხებს შორის.

ამისავე თაობაზე თედო სახოკიამ ადრევე დასტამბა: „მართალი მხარე — გლე-
ხოზა იჩაგრებოდა. ეგნატე ინგოროყვას მოსიყვარულე და მგრძნობიარე გული ვერ
იომენდა ამ შემთხვევაში გარეშე — მაყურებელსავით დარჩენას. სული აუტოკდა, თვა-
ლები ცეცხლთი აენთო, დამჩაგვრელთა საწინააღმდეგოდ და მხურვალე მონაწილეობა
მიიღო ამ დავიდარაბაში... გამოექიმბავა გლეხოზას“.

ამის გამო ე. ნინოშვილს არა მხოლოდ თავდაზნაურობა, არამედ გაბატონებულ-
თა ინტერესების დამცველი „პოლიციის ბოქაული სიკო ჯაფარიძის რისხვაც დაერ-
ო“; ეგნატეს დაპატიმრებითაც კი ემუქრებოდნენ. იგი იძულებული გახდა გასცლოდა
გურიელს. 1888 წლის 7 ნოემბრიდან ზომდევნო წლის ოქტომბრამდე შინ იყო; შემდეგ
ბათუმში სატანჯველ სამუშაოზე, რასაც ზესტაფონში აგრძელებს და სწორედ ამის გა-
მო წერს თვითონვე: „ჩემი ჯანი და სიმართლე დავლუპე ბათუმში და ამ (ზესტაფონის,
ი. მ.) კანტორაში მუშაობით.

ასე გრძელდება მისი ტანჯული ცხოვრება.

სულის მოსაბრუნებელ ერთადერთ ძალად ლიტერატურული საქმიანობა შერჩა, მა-
გრამ მშრომელთა მჩაგვრელებს ესეც ეგნატეს წინააღმდეგ ახედრებს. როგორც ქვე-
მოთ დავრწმუნდებით, გვიანაც კი მის სოფლიდან გასვლასაც ეღობებთან წინ. ეგნატე
თვითნებურად მიემგზავრება თბილისს 1892 წლის ოქტომბერში. ამ პირობებში მას
ფულიც რომ ჰქონდეს, ოფიციალურ ადგილზე შინას ვერ დაიდებს და ზაქარია ჭიჭი-
ნაძესთან ჩერდება მთაწმინდაზე.

ეგნატე იმავე დღეს სწერს თედო სახოკიას:

„მე დღეს მოვედი ქალაქსა სატახტოსა და დავემკვიდრე სანლსა ზაქარიასასა...
ფული მაქვს 5 მ. და 70 კაპიკი. ვნოვნე ისეთი ადგილიც, სადაც 7 კაპიკად ძა-
ლიან მაგრად ვძლები...“

რალა იგი ნაცია,

რომლის ბელეტრისტმა უნდა ჰქმოდ

შვიდაკაპიკიანი პორცია!

მეცადინეობა ისე კარგად შეიძლება, რომ ზაქარიას ქალაგებაში ამ წერილის და-
წერის დრო ძლივს ვიშოვე. ძილიც ძნელია, — ზაქარია ღამეც ქალაგებს...“

სწორედ ამ დროს უნდა გასცნობოდა ე. ნინოშვილს ალექსი პეშკოვი (შემდეგ —
მ. გორკი), და არა 1893 წელს, როგორც ამას ზოგი აღნიშნავს. მაშინ პეშკოვი შენა-
ტროდა ხალხში ისეთ პოპულარობას, როგორიც ეგნატეს ჰქონდა მოპოვებული.

1892 წელზე იმიტომ ვჩერდებით, რომ ეგნატე უკვე იმ წლის ოქტომბერშია თბი-
ლისში; მ. გორკის „მაჟარ ჩუდრა“, რომელმაც ავტორს მაშინვე სახელი მოუპოვა,
დაიბეჭდა გაზ. „კავკასიის“ იმავე წლის 12 სექტემბერს.

1892 წლის ოქტომბერში ეგნატე თედო სახოკიას სწერს: „ავად ვარ, თანაც „შინი-
დან ძლიერ ცუდი ამბები მომდის: გუშინ დამარხეს ჩვენი ოჯახიდან ერთი უსაყვარ-
ლესი ჩემი ნათესავი. მე ისიც ვერ შევიძელი, რომ ან ავადმყოფი მენახა და ან დამარხ-
ვაზე მაინც დავსწრებოდი“.

ამ უბედურებას ისიც დავამატა, რომ ეგნატემ 1892 წლისავე 13 დეკემბერს წერი-
ლი მიიღო, რომლითაც ატყობინებდნენ: 9 ამ თვეს მამიდა ნინო გარდაგეცვალა.

ადვილი წარმოსადგენია, როგორ შეაწუხებდა მას ეს ამბავი...

ეგნატე დაბრუნდა მშობლიურ სოფელში. ისევ უნდა თბილისში წამოსვლა, მაგ-

რამ, როგორც ზემოთ ითქვა, მას პასპორტს არ აძლევენ! იგი სასწავლებლიდან გარიცხვისა და მით უფრო გურიელის მდივობიდან წასვლის შემდეგ, ციხის გარეშე პატიმარია, ე. წ. შინაურ პატიმრობაშია, რაც აშკარად ჩანს მრავლისმეტყველ ქვემოწარმოდგენილი მისი განცხადებიდან.

„უფლას ჩოჩხათის სოფლის საზოგადოების მამასახლისს

ამავე საზოგადოების მცხოვრების ყმა ეგნატე თომას ძე ინგოროყვასაგან

გ ა ნ ც ხ ა ლ ე ბ ა

მრავალჯერ გთხოვეთ პირადად, რომ მოგეცათ პასპორტი ერთი წლის ვადით ქ. თბილისში საცხოვრებლად, მაგრამ თქვენ ყოველთვის უარი ინებებთ პასპორტის მოცემას. მე არ ვიცი, რა უნდა იყოს ამის მიზეზი? თქვენ არ გამოგიცხადებიათ რა ჩემთვის და ისე საიდან უნდა გამეგო! იშნება, სახელმწიფო და საზოგადო გადასახადების გამო მიჭერენ პასპორტს-მეთქი და ის იყო, მომავალი სახელმწიფო და საზოგადო გადასახადების და მოვალეობის (აქამდე, როგორც მოგეხსენებათ, ყოველივე გადახდილი მაქვს) თავდებად წარმოგიდგინე ალექსი ინგოროყვა, მაგრამ პასპორტის მიღებას მაინც ვერ ვეღირსე და ვერც იმის გაგებას, რა მიზეზით არ მაძლევენ პასპორტს! ამდენი ხანია, სახლში ვიმყოფები და თქვენ არ გინებენიათ ჩემთვის გამოცხადება იმ დამაბრკოლებელი მიზეზისა, რომლის გამო მე პასპორტი ვერ მიმიღია. რაღაც საიდუმლო ბურუსით არის მოცული ყოველივე ეს და სასოწარკვეთილებამდე მიყვება ამგვარ ჩემს გამოურკვეველ მდგომარეობას.

დღეს მე იძულებული ვარ, რომ უპასპორტოდ წავიდე იქ, სადაც ჩემთვის ეხლა მიუცილებელი საჭიროებაა ყოფნა, — ქ. თბილისს, იძულებული მყო ორმა გარემოებამ: პირველი, ამ უკანასკნელ წლებში ცხოვრების ერთადერთი საღსარია ჩემთვის ლიტერატურულა შრომა. ლიტერატურულ გონორარს გარდა, არავითარი აშვალება არ მომეპოვება ცხოვრებისათვის. ამიტომ უნდა ვიცხოვრო იმ ქალაქში, სადაც ქართული ჟურნალ-გაზეთები არსებობს, თბილისში“...

არც ამ განცხადებამ გავრა, — ეგნატე უპასპორტოდ გაემგზავრა თბილისს და 1893 წლის ოქტომბრიდან 1894 წლის მარტის ბოლომდე ცხოვრობს ახლანდელი პლენოვის პროსპექტზე ცნობილ № 52/54 სახლის სარდაფში, მიხა ცხაკაიასთან ერთად, სადაც იმართებოდა პირველი არაწლებალური წრის კრებები (ყოფ. მიხაილოვის საავადმყოფოს მარცხნივ, ახლანდელ № 2 ფოსტამდე).

სახლზე მემორიალური დაფა მიმაგრებული, ამავე სახლში ადრე ცხოვრობდა ლევ ტოლსტოი, რასაც მემორიალური დაფა აღნიშნავს.

1894 წლის გაზაფხულზე ეგნატეს თბილისში გაჩერება უკვე აღარ შეიძლებოდა. ხოფლად ცხოვრების საშუალება არ აღმოაჩნდა, ბათუმში წაიყვანეს და მისი აქ დაბინავება განიზრახეს.

ბათუმში კი „მისმა მკრთალმა სანთელივით გაფითრებულმა შეხედულებამ დააშინა სახლის პატრონები. მხოლოდ ერთმა სასტუმრომ დაუთმო მას, ისიც მეტად სამძიმო სასყიდლით, ერთი ძლიერ ვიწრო და უხერხული ოთახი. ამგვარად, მისი ცხოვრება აქაც აუტანელი შეიქნა. ავადმყოფმა არჩია ისევ თავის სოფლის ქოხში დაბრუნება“...

იმავლე წლის 20 აპრილს სილ. ჯიბლაძე ეგნატეს შესახებ ანასტასია წერეთელს აუწყებს: „...თხუთმეტი დღეა, რაც დავსტყევი მის აუტანელ ტანჯვას“...

ეგნატე ინგოროყვა-ნინოშვილი გარდაიცვალა 1894 წ. 12 მაისს (და არა 11-ს, როგორც ზოგი წერს), იგი საწინახელივით გულამოთლილ მორგვში ჩაასვენეს. ეგნატეს დაკრძალვა საერთო-სახალხო დემონსტრაციად იქცა, რომლის მსგავსი საქართველოში არ რგებია არც ერთს „ლარიბ-ლატაი ოჯახიდან გამოსულ მოღვაწეს თუ მწერალს“.

მიხეილ მახარაძე

ფურაბ კაკაბაძე

ქართველ ფილოსოფოსთა ახალი თაობის ერთ-ერთი გამორჩეული წარმომადგენლის ზურაბ კაკაბაძის სიცოცხლე ნაადრევად, შუა გზაზე შეწყდა და ეს დანაკლისი დღითიდღე უფრო საგრძნობი და თვალსაჩინო ხდება. მის დაკარგვასთან დაკავშირებით გამოთქმულმა მოსაზრებებმა თუ მოგონებებმა ცხადად წარმოაჩინა ზურაბ კაკაბაძის, როგორც შემოქმედის, კემშარიტი ძალა.

დასაფლავებაზე ნიკო ჭავჭავაძე იტყვის: „რა გითხრა, ზურაბ! რომ არ შემიძლია შენსავით თქმა“, არჩილ ბეგიაშვილი კიდევ უფრო გვიღრმავებს მისი დაკარგვით გამოწვეულ დიდ ტკივილს: „ჯერ ხომ არ ვიცით ჩვენ ქართველი კაცის რა ჩანაფიქრი გაიყოლია ზურაბმა“...

მოგონებებიც ამასვე გვაძენობს, უფრო მეტიც — ზურაბ კაკაბაძის ახალგაზრდობის პერიოდს გვახსენებს და ამასთან გვარწმუნებს მისი პოზიციის თანმიმდევრულობაში. არჩილ სულაკაური: „მე და ზურა რუსთაველზე მივდივართ. ჩემთვის ვილაც უცნობმა პირმა გააჩერა. იგი ლაპარაკობდა აღტაცებული და აღგზნებული იმაზე, თუ ევროპელმა მეცნიერებმა ბეთშოვნის მეცხზე სიმფონია როგორ დაიყვანეს მათემატიკურ ფორმულებამდე. მერე შენ რა გიხარიაო?! ის თავისას მაინც არ იშლიდა და ცდილობდა დაემტკიცებინა, რომ ეს ფაქტი მეცნიერების დიდი გამარჯვებაა, რომ შემოქმედის გენია არც ისე იდუმალებით მოცული და მიუღწეველია. ზურამ გააჩერა და ახლა ირონიულად ჰკითხა: იმ მათემატიკური ფორმულიდან თუ შეიძლება მეცხზე სიმფონიის მიღებაო. მოჰაქრე გაწბილებული გაგვშორდა... მაშინ ზურაბი ოცი წლისაც არ იქნებოდა“.

თამაზ ჩხენკელის მოგონებაც ზურაბ კაკაბაძის ყრმობის პერიოდს ეხება: „ამ სოკო-შადრევანთან ზოგჯერ შედგებოდა ხოლმე ერთი დახვეწილი გარეგნობის ჭაბუკი, რომელსაც არ უყვარდა ხმამაღალი კამათი და ლაპარაკი... იგი ბევრს კითხულობდა, გულმოდგინედ სწავლობდა გერმანულს... უფრო გვიან მივხვდი, მისი გონება დაიქნებოდა და გამუდმებით იყო მიჯაჭვული რაღაც ღრმა და ძნელად შესამეცნებელზე, იმაზე, რის შესაცნობად ათასი წლის ფიქრიც არ კმარა. ეს ჭაბუკი ზურაბ კაკაბაძე გახლდათ...“ შემდგომში „ეევროპული სტილის ფილოსოფოსი, ფართო დიაბაზონის მოაზროვნე, ადამიანის უმტკივნეულეს პრობლემათა მკვლევარი...“

აქ აუცილებლად გაჩნდება კითხვა — რითაა გამორჩეული ზურაბ კაკაბაძის მოღვაწეობა? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად ისევ და ისევ მის კოლეგებს, მეგობრებსა თუ თანამოაზრეებს მივმართავთ: „აზროვნების მისეული სტილი გულისხმობდა ურთულესის მარტივად და ნათლად გადმოცემას, დიდძალი ინფორმაციის იოლად აღსაქმელად მოწოდებას, ყოველი განსახილველი საკითხისადმი ესთეტიკური დახვეწილობით მიდგომას“ (ნიკო ჭავჭავაძე, ნიკო ყიასაშვილი, ნოდარ გუგუშვილი, თამაზ ბუაჩიძე, მიხეილ ბუენიშვილი, ოთარ ჭიოგვი, რევაზ თვარაძე). ყველაფერია ნათქვამი!

ზურაბ კაკაბაძეს თავისი გზის არჩევისას გარკვეული სირთულეები ჰქონდა. მას ზომ მასწავლებლებად შალვა ნუცუბიძე, სერგი დანელია, კოტე ბაქრაძე და სავლე წერეთელი ჰყავდა. როგორც მისი კოლეგები აღნიშნავენ, ზურაბმა „თავისი მასწავლებლებისაგან მარტო ფილოსოფია და მისი სიყვარული კი არ ისწავლა, მათი საუკეთესო თვისებებიც შეისისწლხორცა და თავის პიროვნებაში გააერთიანა შალვა ნუცუბიძის გაქანება და შემართება, სერგი დანელიას უაღრესი მეცნიერული კეთილსინდისიერება, კოტე ბაქრაძის აზროვნების სინათლე და სიცხადე, სავლე წერეთლის ღირბაისლობა და საფუძვლიანობა“ (ნ. ჭავჭავაძე, თ. ბუაჩიძე).

როცა ზურაბ კაკაბაძის მიერ საკუთარი გზის არჩევისას სირთულეებზე აღნიშნეთ, ესეც გვქონდა მხედველობაში: წართული ფილოსოფიის ასეთი კორიფეების შემდეგ არც თუ ისე ადვილია ახალი გზის მონახვა.

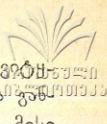
ზურაბ კაკაბაძის არჩევანი სხვა მხრივაცაა დიდად მნიშვნელოვანი. გურამ თევზაძის საინტერესო და საფუძვლიანი შენიშვნით, ქართულ ფილოსოფიას, მის უპირველეს წარმომადგენლებს მუდამ ერთი ძირითადი პრობლემა ჰქონდათ: დიალექტიკის მოძღვრება მსკვალავდა მათ ნააზრევს. ამ მოსაზრების მართებულობის საჩვენებლად არეობავიტყვის, იოანე პეტრიწის, სოლომონ დოდაშვილის, შალვა ნუცუბიძის, კოტე ბაქრაძისა და სავლე წერეთლის ნაშრომთა თვალის გადავლებაც საკმარისი იქნებოდა. ამ მემკვიდრეობის საფუძველზე შეიქმნა სავლე წერეთლის „დიალექტიკური ლოგიკა“.

ასეთი ძლიერი ტრადიციის შემდეგ, ზურაბ კაკაბაძე, და ამას დროც აჩვენებს, ახალ პრობლემას ამკვიდრებს ქართულ ფილოსოფიურ აზროვნებაში. ეს პრობლემა ადამიანის რაობის ფილოსოფიურ განხილვას გულისხმობს გამორჩეულად, უფრო უკეთ, როგორც თვით ზურაბ კაკაბაძე იტყოდა, — ადამიანის „შეჭირვება“ იყო მისი განსჯის უმოთვრესი საგანი. რა კარგად არის ამის შესახებ ნათქვამი: „პირადი სიცოცხლის აზრიც, თავისი ცხოვრების ძირითადი საქმეც ზუსტად მოძებნა — ადამიანის ფილოსოფიური პრობლემა“ (ნ. ჭავჭავაძე, თ. ბუაჩიძე). ზურაბ კაკაბაძის მიერ დამკვიდრებულ გზას ქართულ სინამდვილეში დავიწყება არ უწყერია.

ერთი შეხედვით, ზურაბ კაკაბაძის მოღვაწეობა არ „ზის“ ქართულ, საუკუნეებით განმტკიცებულ ტრადიციულ აზროვნებაში, მაგრამ საკმარისია მის შემოქმედებაში ჩაღრმავება და იქნებ საწინააღმდეგო კითხვა წამოიჭრას: — აზროვნების მისეული სტილი, მის მიერ არჩეული პრობლემატიკა ხომ არაა განსაკუთრებით ქართული?!

არც თუ ისე იშვიათად ზურაბ კაკაბაძის მისამართით იტყოდნენ: მისი კვლევის სფეროში მოცემული ადამიანური ტიპელები სრულიადც არაა ქართველი კაცისათვის დამახასიათებელიო. ეს, რა თქმა უნდა, სიმართლისაგან ძალზე შორსაა. ამის შესახებაც ისე გარკვეულად არის ნათქვამი, რომ უნდა დავიმოწმოთ იგი აუცილებლად: „არც ეროვნული თემა გამორჩენია ზურაბს, ამ თემასაც მიზნდა იმავე სიმაღლეებიდან, ყოველ მის ნაშრომს რომ ახასიათებს და კიდევ უფრო მეტი სისათუთითაც (არც კი გვეგონა, რომ ეს შეიძლებოდა)“ (ნ. ჭავჭავაძე, თ. ბუაჩიძე). ავტორებს მხედველობაში აქვთ მისი წერილი — „ბუნების დაცვის ერთი ასპექტი“, რომელიც, თუ არ ეცდებით, ზ. კაკაბაძის ბოლო „გაბრძოლება“. ამ წერილში ზურაბ კაკაბაძის ფიქრისა და განსჯის საგანი გამხდარა მშობლიური ბუნება, მისი ხალხის საუკეთესო ღირსებანი, რომელთაც საფრთხე ემუქრებათ ტექნიკური ინდუსტრიალიზაციის პირობებში. ამ წერილში მის „ხედვას თითქოს დავით კაკაბაძის მზერაც ერთვის“ (იგივე ავტორები).

როცა ზურაბ კაკაბაძის „დამსახურებათა“ ნუსხას ჩამოთვლი, უპირველესად მაინც უნდა ითქვას, რომ მან ფილოსოფია „გასაგები გახადა“. შეიძლება ძალიან უხეშადაა ნათქვამი, მაგრამ ეს ფაქტია. ფილოსოფიის ურთულეს პრობლემატიკასთან

„ზიარება“ ძნელზე ძნელი საქმე რომაა, ამაზე მითითებით ახალს ვერაფერს შეიძლება ვთქვათ. მაგრამ აქვე შეიძლება აღინიშნოს, რომ ეს „ზიარება“ ორი გზით შეიძლება განხორციელდეს: ან ფილოსოფიის გამარტივებით — „დამდაბლებით“ და ამ გზით მისი მსმენელისა თუ მკითხველის დონეზე „დაყვანით“, ან მსმენელისა თუ მკითხველის ისე შემზადება, რომ შესაძლებელი შეიქმნას მისი ფილოსოფიის დონეზე „აყვანა“. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ფილოსოფიაც და მსმენელიც მოგებულია. ზურაბ კაკაბაძე იმ ბედნიერ გამონაკლისთა რიცხვში შედიოდა, ვის „ხელშიც“ ფილოსოფია არ ზარალდებოდა. ეს საოცარი უნარი მას მუდამ გამაორჩევედა ხოლმე.

ზურაბ კაკაბაძის ნაწერების გაცნობის შემდეგ ექვთი კი აღარ გვაპარება, რომ ასევე სინტერესოდ შეიძლება „წაკითხულ იქნენ“ პლატონი და არისტოტელე, პლოტინი და პროკლე, დეკარტი და სპინოზა კანტი და ჰეგელი და ა. შ. და ამ ფილოსოფოსთა შრომები „წაკითხულ იქნან“ არა მხოლოდ, როგორც რაღაც საქმისათვის საჭირო, არამედ, როგორც ადამიანის სულიერი მოთხოვნილებებისათვის აუცილებელი.

აუცილებლად ხაზგასასმელია ის გარემოებაც, რომ მის „ხელში“ ურთულესი ფილოსოფიური პრობლემاتيკა, ცვილივით მოქნილი, ერთობ „თვინიერი“ და მკითხველისათვის თუ მსმენელისათვის მახლობელი და ადვილი გასაგები ხდებოდა. ამიტომაც, არცაა გასაკვირი, მის წიგნებს მკითხველი რომ არ აკლდა, ხოლო ლექციაზე აუდიტორია მუდამ ხალხმრავალი იყო...

ერთ მომენტზე გვინდა გავამახვილოთ ყურადღება, რომელიც განსაკუთრებით დამახასიათებელი იყო ზურაბ კაკაბაძისათვის, როგორც შემოქმედისათვის: იგი არასოდეს ჩაძირულა (მხოლოდ!) საყვლევ ობიექტში. მისთვის მთავარი იყო არა მხოლოდ ადამიანის გაჭირვებისა თუ „შეჭირვების“, ტყვიელებისა და სულიერი კრიზისების მიზეზების შეცნობა და მათში გარკვევა, არამედ მათგან ადამიანის „გამოხსნის“ გზების ძიებაც, უფრო სწორად — ადამიანური ტყივილბრუნები... მას უპირველესად აინტერესებდა საკუთრივ ადამიანის „ხსნა“. სწორედ ამგვარი აქტიური პოზიციით მან ბევრი სიძნელე დაძლია. შემთხვევით არ უთქვამთ მის შესახებ: „...იგი ოპტიმისტი იყო, ტრაგიკული ოპტიმისტი“ (ნ. ჭავჭავაძე, თ. ბუაჩიძე). სხვათა შორის, მისი ეს გამორჩეული თვისება ავადმყოფობის ყამსაც გამოჰქლავნდა, როცა უკუბრუნებული სენით შეპყრობილი არ ეგუებოდა გარდუვალ ხედვრს. სწორედ ამ მძიმე პერიოდში დაიწერა „ბუნების დაცვის ერთი ასპექტი“, რომლის შესახებაც გვჭონდა უკვე საუბარი.

გერმანელი ფილოსოფოსი გეორგ ზიმელი აღნიშნავდა: ჩვენ სიკვდილის მიმართ მუდამ უარყოფითი დამოკიდებულება გვაქვს, არადა სიცოცხლის სიღრმეში იმთავითვე იგულისხმება სიკვდილი; რომ სიცოცხლე და სიკვდილი სინამდვილის ერთიანი მიმართების ორი ასპექტია; რომ სიცოცხლე აუცილებლობით მოითხოვს — მის საპირისპიროს — სიკვდილს; საბოლოოდ შეიძლება სხვათა ნააზრების საფუძველზე დავასკვნათ: სიკვდილის გარეშე სიცოცხლეს აზრი არ ექნებოდა. იგივე ზიმელი შენიშნავს: სიკვდილის შიში, მისგან გაქცევის სურვილი, საფუძვლად უდევს ჩვენს აქტიურობას... ამაზე უარის თქმა უკვე სიკვდილია. ზიმელის ნათქვამს შეიძლება დავმატოვო: სიკვდილის შიშია — სიცოცხლეს რომ საზრისს აძლევს.

სიკვდილს, საშინელების განცდასთან ერთად, სევდაც თან ახლავს. ზურაბ კაკაბაძის გარდაცვალებას თან ახლდა დიდი სევდა. ეს სევდა ყველგან და ყველადღერში შეიმჩნეოდა, მაგრამ ყველას სევდას რაღაც საერთო ჰქონდა — ეს თვით სევდის საგანი იყო. ზურაბ კაკაბაძის სევდის ძირების დაძებნა არ უნდა იყოს ძნელი საქმე: ფიქრი და განსჯა ედო მის სევდას საფუძვლად. ყველაფერი ეს იყო სამყაროზე, სიცოცხლეზე, ადამიანზე და მათ რაობებზე დაფიქრებით გამოწვეული სევდა...

მისი იუმორი, ზოგჯერ განმეხწლაიც, სხვა არაფერი იყო თუ არა აღმატებული კაცის გამოძახილი, ისევ და ისევ აუცილებლობით ნაკარანხევი...

საერთოდ, უფრო ღუმლის კაცი ეთქმოდა, სამყაროს „სუნთქვის“ მომენას წა-
დილობდა. და როცა ამ ღუმლის არღევდა — არღევდა ორი გარემოების გამა-
პროტესტს გამოხატავდა უღმრთელობის სინამდვილისადმი ან კიდევ სურვილი შენობა
მის მიერ განცდილი სიმების სოცარი რწევა, მხოლოდ მის გამგებლობაში არ დაჩე-
ნილიყო — სხვებისთვისაც ემცნო ამის შესახებ. მერედა, როგორ ხერხებს არ ფლობ-
და ამ საიდუმლოების გამომჟღავნებისას! ამ მზოივაც იყო იგი გამოჩაქისი ჩვენს
კულტურაში — განუთქმებელი და საოცარი „ხელწერის“ მფლობელი.

ზურაბ კაკაბაძის შემოქმედება მოიცავდა როგორც წმინდა ფილოსოფიურ პრობ-
ლემატიკას, ასევე ლიტერატურულ კრიტიკას, ხელოვნებათმცოდნეობას, კულტურის
ზოგად პრობლემებსა და... პოეზიას. ყველა სფეროში ჩანდა მისი, როგორც შემოქმე-
დის, ძალა. ისიც აუცილებლად ჩაზგასასმელია — იგი ყველგან რჩებოდა ფილოსო-
ფოსად.

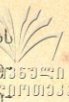
ზურაბ კაკაბაძის მრავალფეროვანი შემოქმედება ძირითადად გამომცემლია მის
წიგნებში, ესეებში, წერილებსა და ამ ბოლო დროს, მის გარდაცვალების წლისთავზე
გამოსულ პოეტურ კრებულში. მისმა ფილოსოფიურმა ნაშრომებმა — „ეგზისტენციუ-
რი კრიზისის პრობლემა და ედმუნდ ჰუსერლის ტრანსცენდენტალური ფენომენოლო-
გია“, „ადამიანი როგორც ფილოსოფიური პრობლემა“, „ხელოვნების ფენომე-
ნი“, „ესეისტურმა წიგნებმა — „წერილები“, „ხელოვნება, ცხოვრება, ფილოსო-
ფია“, აღარაფერს ვამბობთ იმ წერილებსა და სტატიებზე, რომლებიც პერიოდულად
ქვეყნდებოდა ყურნალ-გაზეთებში, — მათათვის დიდი ავტორიტეტი და სახელი მოუ-
ხვეჭა მათ ავტორს, როგორც ჩვენში, ისე უცხოეთში.

ნაწილად რამდენიმე წერილზე შევჩერდებით, რომლებშიც ნათლადაა გამო-
თქმული ზურაბ კაკაბაძისთვის დამახასიათებელი სიღრმე აზროვნებისა. ამ წერილებში
ავტორი დიდი ტაქტით აჩვენებს ამა თუ იმ მოვლენის არსს. ისიც აღსანიშნავია, რომ
ზ. კაკაბაძე ისე გრძნობს სიძნელეს, თითქოსდა ესაა თუ ის მოვლენა დღეს თუ არა ზედა
მანკე მოხდება და საჭიროა წინასწარი სამუდამო მასთან შესახვედრად. ზურაბ კაკა-
ბაძე ხშირად იტყოდა — ის რაც დღეს ჩვენთან არ შეინიშნება, ეს სრულებითაც არ
ნიშნავს, რომ საერთოდ არ იქნება; ის კრიზისები, რაც საერთოდ ადამიანურობისათ-
ვისაა დამახასიათებელი — ადრე თუ გვიან ჩვენს გვევწყვეა.

ზ. კაკაბაძის ერთ-ერთი ბოლო სტატია — „საუბარი თანამედროვე დასავლური
ხელოვნების თემაზე“ ყურნალ „სკოლა და ცხოვრებაში“ გამოქვეყნდა სრულად მისი
გარდაცვალების შემდეგ. ამ მოცულობით არც თუ ისე დიდ სტატიაში იმდენი რამაა
ნათქვამი, ზოგჯერ ერთი წიგნიც რომ არაა საკმარისი მის გადმოსაცემად. ეს „ტევიდი“
სტატია მრავალმხრივ საინტერესოა — მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქაში
ადამიანის გაუცხოებით დაწყებული, — ადამიანის მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბე-
ბაში მშობლიური ენის როლის ჩვენებით დამთავრებული.

ამ სტატიაში საკითხთა ფართო წრეა მიმოხილული და, რაც მთავარია, ისეთ მო-
მენტებზეა ყურადღება გამახვილებული, რომელსაც ვერ ამჩნევს „ჩვეულებრივი თვა-
ლი“. ამ სტატიის ჩაკვირვებით წაკითხვა კიდევ ერთხელ დაარწმუნებს მკითხველს სა-
ყოველთაო ჭეშმარიტებაში: არ არსებობს მნიშვნელოვანი და უმნიშვნელო პრობლემა
თუ საკითხი; არსებობს პრობლემისა, თუ საკითხის საფუძვლიანი და ზერევე განხილ-
ვა და გადმოცემა. ეს სტატია სწორედ იმის ნიმუშია, თუ როგორ სერიოზულ ყურად-
ღებას მოითხოვს ნებისმიერი საკითხი. თუ ამ ყურადღებას არ მოვაკლებთ მათ —
სულ სხვა მნიშვნელობას შეიძენენ ისინი.

ამ სტატიაში ზ. კაკაბაძე აღნიშნავს: „თანამედროვე ცხოვრების ფუნდამენტურ
წინააღმდეგობად მიაჩნიათ ხოლმე წინააღმდეგობა ტექნიკური კომფორტის მიზანსა და
ამ მიზნის განხორციელებისას მიღებულ შედეგებს შორის“, და ამის სამაგალითოდ გვიჩი-

ხილავს „ტელევიზორის შეძენა-მონმარებით გატაცებასა და ამ გატაცების შედეგად „შორის წინააღმდეგობას“. ამ საკითხის განხილვისას ავტორი მიუთითებს იმ მატყუნებელ ეფექტზე, რაც, საერთოდ, ტექნიკის მონაპოვარს, კერძო შემთხვევაში კი ტელევიზორს გააჩნია. სწორედ ამ მატყუნებელი ეფექტის გამო ადამიანები ვერ გრძნობენ იმ საფრთხეს, რომელიც ტექნიკის მონაპოვარს მოაქვს.

„ტელევიზორი აცთუნებს ადამიანს საგანგებოდ მოღიძვარი დიქტორის საუბრის ნიჟიებით...“ — ამბობს ზ. კაკაბაძე და სწორედ ამ აცთუნებას ემყარება ადამიანის თვითმორტყუება „ვითომცდა საესებით უდანაკლისოდ სცვლის ცოცხალ ადამიანებთან ურთიერთობას“. რახან ადამიანი მოქცეულია აცთუნების გავლენის ქვეშ, მას ევკიც კი აღარ ეპარება, რომ ეს „ურთიერთობა“ ტელევიზორთან — ადამიანებთან ურთიერთობის ტოლფასია. ეს კი განაპირობებს ტელევიზორთან ადამიანის კიდევ უფრო „ძლიერ მიჯაჭვას“, ამით კი ადამიანები კიდევ უფრო ეთიშებიან ერთმანეთს და იკეტებიან საკუთარ „ნაჭუჭში“.

ადამიანის ტელევიზორთან „ურთიერთობის“ მეორე უარყოფითი მომენტი ისაა, რომ ტელევიზორის მეშვეობით ადამიანი ნაირ-ნაირი სანახაობის მაყურებელი ხდება, ამით კი იქმნება ილუზია — თითქოსდა მას მოგვარებული აქვს გართობის საქმე და რახან ეს მისი ძალების დაუძაბავად, „სხვისი აქტიურობის“ ხარჯზე ხდება, ამიტომაც იგი თანდათანობით პასიური ხდება. ამის შესახებ ზ. კაკაბაძე დაასკვნის — „პასიური გართობა, ბედნიერების ხარისხის მინეღვით, ვერასოდეს გაუტოლდება აქტიურ გართობას, რომელიც საკუთარ შინაწილეობას, მოქმედებას და შემოქმედებას გული-სხმობს“.

ადამიანის ტელევიზორთან ინტენსიურ „მეგობრობას“ კიდევ ის უარყოფითი მხარე გააჩნია, რომ მის მიერ ტელევიზორით მიღებული ინფორმაციის შემდეგ ადამიანს თანდათანობით განუმტკიცდება რწმენა, რომ ამ გზით შეიძლება ცოდნის შეძენა. რა კარგად აჯამებს ყველაფერს ამას ზ. კაკაბაძე: „ნამდვილად კი საკუთარი ფიქრისა და აზროვნების გარეშე მიღწეული ცოდნა და გავება მხოლოდღა თვითღარწმუნებული უეცრობა და გაუგებრობაა“. შეიძლება ყველაფერი ეს ძალზე მკაცრად ნათქვამი, მაგრამ სამწუხარო სიმართლეა, ხოლო ასეთი სიმართლის თქმისას იგი არასოდეს იკავებდა თავს, რაგინდ მკაცრი ფორმით არ უნდა ყოფილიყო ეს სათქმელი. ამ მხრივ მისი პრინციპულობა სამაგალითო იყო. ეპიე არაა, მისი ეს მოსაზრებანი ყველასათვის ვერ იქნება აღვილი მოსასმენი, განსაკუთრებით კი იმათთვის, ვისთვისაც ტელევიზორით მიღებული ინფორმაცია — ცოდნის ერთადერთი წყაროა.

ზემოთ აღნიშნული, ცხადია, სრულებითაც არ ნიშნავს უარის თქმას ტექნიკის მონაპოვარზე. ზ. კაკაბაძე მუდამ ასეთ გამოთქმას ხმარობს — „ტელევიზორით გატაცება“. სწორედ ესაა მთავარი — ტექნიკის მონაპოვარმა ისე არ უნდა გავავტაცოს, რომ ადამიანები დავემონოთ მას, დავკარგოთ ძირითადი ადამიანური და ის, რაც საშუალებაა უმაღლესი ადამიანური ღირებულებების განსახორციელებლად — მიზნად დავისახოთ. ძირითადად ეს შინაარსია „ჩადებული“ ზურაბ კაკაბაძის მსჯელობაში და არა სხვა რამ...

ჩვენს სინამდვილეში ბევრს ლაპარაკობენ, თუ როგორ და რა დოზით უნდა მიეწოდოთ ბავშვს უცხო ენა. ზურაბ კაკაბაძე აღნიშნულ წერილში სპეციალურად ეხება ამ მტკივნეულ საკითხს და მისთვის დამახასიათებელი სიტყვად და სინათლე შეაქვს მასში. ამ საკითხის გასარკვევად „ბუნებრივი ენის“ სპეციფიკას განიხილავს. „ყოველი ბუნებრივი ენა სამყაროს გარკვეულ სურათს გამოხატავს და შეესაბამება“, რომ „სხვადასხვა ენები სამყაროს რამდენადმე სხვადასხვა სურათებს მოასწავებენ“, რომ, ერთი ენა რაღაც ისეთ სიტყვებს შეიცავს, რომელთა შესატყვისი არ მოიძებნება მეორე ენაში. აქედან გამომდინარე, ყოველი ენისათვის დამახასიათებელია საკუთარი მსოფლ-

მხედველობა, ანუ როგორც ზ. კაკაბაძე იტყოდა — განსხვავებული „სოფლ-ხედვის“ სწორედ ამ განსხვავებული „სოფლ-ხედვის“ გამო, რომელიც დამახასიათებელია ყოველი ენისათვის, — ზურაბ კაკაბაძის აზრით. — მიზანშეწონილი არაა ბავშვებისათვის ერთდროულად და ერთნაირი დოზით მშობლიური და უცხო ენების სწავლება. და ამ ავტორი ერთობ საინტერესო მოსაზრებას გამოთქვამს; „სხვადასხვა „სოფლ-ხედვის“ ელემენტები, ერთმანეთს რომ შეეჯახებიან, ერთი გარკვეული ხედვის ჩამოყალიბებას, სამყაროს ერთ გარკვეულ სურათად ჩამოყალიბებას დააბრკოლებენ და, ამგვარად, შეაფერხებენ ბავშვის „მხედველობას“, ანუ მის სულიერ-გონებრივ განვითარებას“. ავტორი იქვე აგრძელებს — „ბავშვმა თავდაპირველად ერთი ენა უნდა ისწავლოს საკმარისად და მერე, სათანადო ინტერვალის დაცვით, მეორე, ხოლო ის ენა, რომელსაც თავდაპირველად ისწავლის, რა თქმა უნდა, მშობლიური ენა უნდა იყოს, ... ამ გზით ბავშვი უპირველესად ითვისებს სამშობლოს „სურათს“ და ამის შემდეგ სხვა ენის სწავლა და სხვა „სოფლ-ხედვის“ დაუფლება ზიანს ვეღარ მიაყენებს თავდაპირველად შეთვისებულს — სამყაროს მშობლიურ სურათს. ამასთან, სამყაროს მშობლიური სურათისაგან უცხოური სურათის გარჩევა და განსხვავება სრულიადაც არ ნიშნავს უცხოეთისადმი დაპირისპირებას, არამედ ეს მასთან ერთიანობის საწინდარია, რამდენადაც კაცობრიობის ქეშმარიტი ერთიანობა ამავდროს განსხვავებულია და ცვას მოითხოვს“.

ამავე სტატიაში ზ. კაკაბაძის განსჯის საგანია მწერლის მიერ ე. წ. „ენის მსხვრევის“ საკითხი. ამ საკითხში ზ. კაკაბაძის პოზიციის კიდევ ერთხელ გახსენება აუცილებლად მიგვაჩნია, რამდენადაც ამ ბოლო დროს ჩვენს პერიოდულ პრესაში ამის შესახებ მწვავე პოლემიკა წარიმართა. ზ. კაკაბაძის მოსაზრებათა გათვალისწინება ამ საკითხში, ჩვენი ღრმა რწმენით, ბევრ გაუგებრობას აგვაცილებს თავიდან.

ზ. კაკაბაძე იხილავს საზოგადოების ცხოვრებაში გარდამავალ პერიოდს, როცა „ტრადიციულ იდეალს, სამყაროს ტრადიციულ სურათს და ცხოვრების შესაბამის წესრიგს“ ძალა დაუკარგავს და ამასთანავე ჯერ კიდევ არ ჩანს შესაბამისი მისი შემცვლელი ენა, როგორც უკვე აღინიშნა, სამყაროს გარკვეულ სურათს გამოხატავს და ენის ტრადიციული მოხმარება მიყვება ამ „ღინებას“. ასეთ სიტუაციაში თავისი სიტყვა უნდა თქვას მწერალმა, იგი „...ხათლად ხედავს და მწვავედ განიცდის ტრადიციული წესრიგის რღვევას, სამყაროს არსებით მოუწესრიგებლობასა და უცხოობას და ამგვარ პირობებში ენის ტრადიციული მოხმარების პრინციპულ სიყალბესა და შეუსაბამობას“. ყოველივე ამის გამო მწერალი იწყებს ენის „რღვევას“ — ცხოვრებაში მიმდინარე რღვევის შესაბამისად.

ასეთ დროს ხომ იქმნება საფრთხე, რომ ენის ყოველი ნებისმიერი „მსხვრევა“ აუცილებელ კანონზომიერებად მივიჩნიოთ? ზ. კაკაბაძის „მახვილ ხედვას“ არც ეს გამოჰპარვია: ხშირად, — აღნიშნავს ავტორი, — ამგვარ ხერხად მივიჩნევთ არაგულწრფელ, მართლაცდა ორიგინალობისა და თავის გამოჩენის სურვილით ნაკარნახევ შემთხვევებსაც... მაგრამ „...გამოცდილ თვალს არ გამოვპარება ეს სიყალბე, ეინაიდან ავტორის მიერ გამოყენებულ სხვა ხერხებთან ხსენებული ხერხის უთანხმოებას და მამასადამე, ნაწარმოებში მის უადგილობას შეამჩნევს“...

ზ. კაკაბაძის უკანასკნელი წერილი — „ბუნების დაცვის ერთი ასპექტი“ მის სიცოცხლეშივე გამოქვეყნდა. ავტორს დიდი სიფაქტით აქვს გარჩეული კახური „მრავალჟამიერისა“ და გურული „კრიმანჯულის“ განსხვავების საფუძვლები. ამავე წერილში ხაზგასმულია, რომ ბუნების ნებისმიერი ხელყოფა დიდ და გამოუსწორებელ ზიანს მოვლავს: „თუკი ინდუსტრიის ერთგვაროვანი მოთხოვნების თანახმად, ბუნება, ზოლოს და ბოლოს, ერთგვაროვან სახეს მიიღებს, მაშინ თანდათან წაიშლება და დაიკარგება ეროვნულ კულტურათა თავისებურებანი და სხვადასხვაობა...“

ზურაბ კაკაბაძის მხოლოდ სამი წერილი განვიხილეთ აქ, ისიც სანახევროდ კი არა. მისი სხვა წერილები — „ფრანც კაფკა“, „ფელინის ფილმი „რვანახევრის სიღოცნის ფილოსოფია“, „მანქანა და პოეზია“, „ხელოვნება და მისი აუდიტორია“ და კიდევ ბევრი სხვა, მისი მონოგრაფიები, რომელთა შესახებაც მიუფთხეთ უკვე, სულ სხვადასხვა კუთხით წარმოაჩენს მის „მსოფლმხედველობას“, რომლებშიც ერთი საერთო ზაზია გატარებული, და რომლებსაც ერთი საერთო მიზანი აქვთ: ადამიანის რაობის განხილვა ფილოსოფიის „სიმალეებიდან“...

„სკოლა და ცხოვრებაში“ ვკითხულობთ: ზურაბ კაკაბაძე აპირებდა „...ქართველ კლასიკოს მწერალთა შემოქმედებითი მემკვიდრეობის“ ფილოსოფიურ-ესთეტიკური ასპექტით შესწავლას და ჩვენ ჟურნალში ამ ნაშრომების პერიოდულ პუბლიკაციას. სამწუხაროდ, ამ დიდი საქმის გასრულება არ დაცალდა...“ უნდა ვირწმუნოთ, რომ ზურაბ კაკაბაძის მემკვიდრეობას გამოუწოდებლად გამგრძელებლები და განავითარებენ მის ბიერ დაწყებულ დიდ საქმეს.

საინტერესო მოთხრობა

ახალგაზრდა თაობას მწერლობაში ყოველთვის მოაქვს თავისებური ხედვა, სათქმელის გამოხატვის ხერხები და გაზრება.

ახალგაზრდა მწერლის ნაირა გელაშვილის „ჩვენება (ანაბეჭდები)“, რომელიც „მნათობის“ მე-6 ნომერში დაიბეჭდა, ძალზე საინტერესო და თავისებური მოთხრობაა არა მარტო იმიტ, რომ აქ ბევრი პრობლემატური საკითხია სამსჯავროზე გამოტანილი, არამედ, რაც მთავარია, უჩვეულოა კომპოზიციურად.

თავისებურია ნაირა გელაშვილის წერის მანერა და მოთხრობის სიუჟეტური განვითარება, თავისებურია მისი იდეური და მხატვრული ჩანაფიქრის ხორცშესხმა.

ავტორი გვაძლევს მოთხრობის სათაურის ასეთ აზსნას: „დავარქვი „ჩვენება (ანაბეჭდები)“. ხომ ხედებით, რა ვუთხარი ამით მკითხველს? ამით ვუთხარი, რომ არ ვიტყუები, მის მხარეზე ვარ, დაზარალებულის მხარეზე და... ეექვბ სამართალს... საგნებზე ჩვენი ანაბეჭდებია და უნდა გავაცოცხლოთ...“

მოთხრობაში ერთი უიღბლო ოჯახის ცხოვრებაა ნაჩვენები. გაჩნდა ამქვეყნად გიორგი ჯუმბერის ძე გიორგობიანი, დედამისი — 22 წლის ნინო მის გაჩენას გადაჰყვა. თავიდან ბოლომდე უბედურად წარიმაართა გიორგის ცხოვრება. მწერალი ახერხებს მკითხველს მძაფრად განაცდევინოს გიორგის თანაყოფილი მწარე ხვედრი.

მოთხრობაში ნათლადაა გადმოცემული მამისა და შვილის ურთიერთობა და აღმზარდელთა როლი ბავშვის აღზრდა-ჩამოყალიბებაში.

ბოლად დარჩენილ გიორგის ბებია ზრდდა (ნინოს დედა), რომელიც მამას უგინებდა ბავშვს — დამთხვეულსა და მაწანწალას უწოდებდა. იქით მამა ეუბნებოდა გიორგის: „ბებიაშენი შენ კი გვირდება, მაგრამ ჭკუის კოლოფი არ გეგონოსო“. ბუნებრივია, ასეთ პირობებში გიორგის აღზრდის საქმე ვერ წარიმაართებოდა ნორმალურად. პატარა გიორგის ძილში სიზმრები არ ასვენებდა, ყვიროდა, შეშინებული აღვიძებდა, ოთახში მართოდ დარჩენისა ეშინოდა. გაიზარდა უთქმელი და გულჩათხრობილი. ვერ მოახერხა მამამ ერთადერთი შვილის გულში ჩახედვა, იმ გულში ჩახედვა, რომელიც დიდ სიყვარულსა და მრავალ სატიკიარს იტევდა. გიორგი არა თუ

მესაიდუმლედ თვლიდა მამას, სიმართლესაც კი უმაღლავდა მას. გიორგისაც ხომ სკოლაში
არდებოდა ზოგჯერ დამძიმებული გულის განტვირთვა, ამიტომ იყო, რომ ბავშვი
დროს სმასაც მიეჩვია.

გიორგი ნიჭიერია, შრომისმოყვარე, კეთილშობილი, მაგრამ მოუსვენარი, ჩქარი
და ნერვოზი; იგი ცხოვრებამ გახადა ასეთი. არ გაუმართლა სიყვარულშიც — არა
და რა თავდაუწყებით უყვარდა მეუღლე, რომელმაც იმისთვის მიატოვა, რომ გიორგის
შესაძლებლობა არ ჰქონდა მისთვის ნაირ-ნაირი ძვირფასი სამკაული ეყიდა.

მამის მონოლოგში მწერალი, მრავალ ცხოვრებისეულ მტკივნეულ საპირბოროტო
საკითხს წარმოაჩენს.

ზის მამა მარტოდმარტო ერთადერთი შვილის ცხედართან და ესაუბრება: „რო-
გორც შემძლო, ისე გზრდიდი, შვილო, ცოლიც შენი გულისათვის აღარ შევირთე...
ერთი ვერ დავსხედით და ერთმანეთში სიტყვა ვერ გავცვალეთ... ცხოვრება არ გა-
მოგვივიდა, შვილო... ათი წლისა რომ იყავი, მთელი სამი თვე გპირდებოდი, თბილისის
ზღვაზე წაგიყვან-მეთქი, თურმე სულ მელოდი... ტიროდი, კიდეც... იმ წანებში
ხარკები მომიწია, ვიღაცის ქორწილში ვიყავი დაბატყებული და მთელი ხელფასი
წავიდა... ორი მანეთილა მედო ჯიბეში, აბა, ორი მანეთის ამარა სად უნდა წამეყვანე...
ოცი მანეთი ხომ მაინც დავგვირდებოდა... ფული არასოდეს მყვარებია... მაგრამ
ქუთულობის მეშინოდა უბედურად... უფულოდ ვერც პირში ამოუდგები ვინმეს და
ვერც ლხინში... დედაშენსაც და ბებიაშენსაც უღარდელი ვეგონე... არა, მრცხველია
რომ არაფერი გამაჩნდა. შენი ცოლიც... ეს მიყიდე, ის მიყიდეო და შენ კი ვერ უსრუ-
ლებდი... აბა როგორ? შენი ხელფასი საჭმელზედაც არ გყოფნიდა... როგორ გიყ-
ვარდა შენი საქმე... და სადაც გინდოდა, იქ ვერ მოახერხე მუშაობა... როგორი ღამანი
წევხარ, მოგიკედეს მამა...“

აქ ყველაფერი ნათლად და მკაფიოდ ნაჩვენები, მაგრამ განსაკუთრებით ხაზგას-
მულია პატიოსანი კაცის ბედი ქარაფშუტა მეუღლის ხელში.

ამჟამად სრულიად დროულია მწერალ ნ. გელაშვილის მიერ სამსჯავროზე გა-
მოტანა ისეთი უნიათო და უღარდელი მამებისა, რომელთაც გიორგის მამა — ჯუმ-
ბერიც ეკუთვნის. არიან მამები, რომლებიც არ იცნობენ თავიანთ შვილებს, მათ პი-
როვნებას, არ იციან რა ასაზრდოებს მათ გონებასა და სულს, რომ უკვე დროა მო-
ცალონ მამებმა შვილებისათვის. აკი ამის საჭიროებას ჯუმბერიც ვრძნობს — „ერთი
ვერ დავსხედით და ერთმანეთში სიტყვა ვერ გავცვალეთ“, ანუ, მაგრამ უკვე
გვიანია!

ნ. გელაშვილი სარეცენზიო მოთხორობაში განიხილავს სიზმრისა და ბედისწერის
პრობლემას.

დედაცა და შვილიც სიკვდილის წინ საბედისწერო სიზმრებს ხედავენ. მოთხრო-
ბის გმირთა მოქმედებაში თითქოსდა ყოველთვის ბედისწერის უღმრთო ბედით
ერევა. ჩვენი აზრით, მწერალი ამ ხერხს იყენებს მოქმედების მსვლელობის ემოციუ-
რი დატვირთვისათვის, სიტუაციების უფრო მძაფრად წარმოსახვისათვის.

საბჭოთა ფსიქოლოგია, როგორც ეს ავტორსაც კარგად მოეხსენება, ბედისწე-
რას საერთოდ არ ცნობს, ხოლო სიზმარი ფანტაზიის ერთ-ერთ სახედ მიაჩნია.
ფროიდსა და მის მიმდევართ კი მიაჩნიათ, რომ ბედისწერა ესაა ინდივიდში ბიოლო-
გიურად მოცემული, ჩანასახიდანვე თანდაყოლილი გაუცნობიერებელი იმპულსების
გამოვლენა ცხოვრებაში, ამ იმპულსებით მოქმედება. ხომ არ ანიჭებს ავტორი ინტუ-
იტურს უპირატესობას? იმ შეუცნობელმა „რალაცამ“ ხომ არ წაიყვანა გიორგი იმ
გზით და ეს „რალაცა“ ხომ არ იყო სწორედ ის თანდაყოლილი გაუთვითცნობიერებე-
ლი იმპულსების გამოვლენა?!

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ეს წინათგრძნობები, სიზმრები და ზმანებები მო-

მოთხოვნაში, მართალია, ისე ერწყმის და აღმაშებს გმირთა სახეებს, რომ ამის გარე-
შე თითქოს წარმოუდგენელი იქნებოდა ის დიდი ემოციურობა, რაც ამ მოთხოვნის-
სთვისაა დამახასიათებელი.

„ჩვენებაში“ საკმაო ადგილი უჭირავს ამონაწერებს ბიბლიოთეკის ძველი და ახალი
წიგნებიდან. ესაა მწერლის ზერხი გარკვეული მსოფლმხედველობის გადმოსაცემად,
აქაც ნ. გელაშვილი თითქოსდა დოკუმენტის ენით ფრთხილად, შეფარვით მეტად
დამაფიქრებელ აზრებს გვთავაზობს:

„...მძიმე წიგნია ცხოვრება ჩვენი... თავზარდამცემი ნაწერით და მუქი ფურცლე-
ბით... საძირკველს ქვემოთ დარჩება შენი თანდაყოლილი და შეძენილი ცოდვის
ფლასები: შური, სიცრუე და პირმშო მისი — შიში, სილაჩრე, განდიდების ფუჭი
სურვილი... — შემაპყრო ყური: თავად აინთე, გაანათე... წყლად იქეცი დამშვარლის-
თვის, ეთავშესაფარე“.

„...იქ ზარს ჩამოვკრავთ, ქვეყნისხელა ზარი დავრეკოთ... აგუგუნდეს და შეაქრ-
ქოლოს ჯადოგამქადარ ქვეყნიერებას“...

მოთხოვნა თავდება ამონაწერით საკლასო რეცეულიდან „ვინ მინდა ვიყო“. გიორ-
გი გიორგობიანი II კლასის მოსწავლე წერს: „მე მინდა ვიყო ჩიტი. აფერინდებოდი
ცაში. მამამ თქვა, დედა ცაშიაო“... უღედო ზეგნის გულშიჩამწვდომი სიტყვებია!

ნაირა გელაშვილი ნიჭიერი მწერალია, მას წერის თავისი მანერა გააჩნია, მაგრამ
ზოგი ნაკლი, ვფიქრობთ, მაინც უნდა აღინიშნოს:

ერთი წაკითხვით მკითხველი ვერ ჩაწვდება მოთხოვნის შინაარსს. თითოეული
ფრაზა მრავალგვარ გაგებას იძლევა, მწერალი ზოგჯერ სათქმელს ბოლომდე ვერ
მიჰყვება. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს ავტორს სურს, რატომღაც, ძნელად
გასაგები გახადოს ნათქვამი; ასეთი ტენდენცია საერთოდ შეინიშნება თანამედროვე
მწერლობაში. მოთხოვნაში ჩართულია წერილი, რომელსაც ნინოს დედა წერს, მაგრამ
ვის სწერს, ვინაა ადრესატი, არაა ცნობილი. ან კიდევ, სრულიად გაუგებარია, იმ პირობე-
ნების ვინაობა, რომელიც კატასტროფის შემდეგ არ სცილდებოდა გიორგის. ასევე,
ერთი და იგივე ტექსტი ბიბლიოთეკის ძველი წიგნიდან ორჯერაა მოტანილი.

ამ შენიშვნების მიუხედავად, ნაირა გელაშვილის „ჩვენება (ანაბეჭდები)“ მეტად
მაინტერესო პრობლემატური მოთხოვნაა.

ასკანო გელაშვი.

ღავით სახუტაიშვილი
ამირან კახიძე
სერგო გოგიტიძე

არქეოლოგიური კვლევა-ძიებანი ახალგუშენელობათა მოედნებზე

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ნ. ბერძენიშვილის სახელობის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითმა ინსტიტუტმა გეგმურ საველე სამუშაოებთან ერთად ამ ბოლო წლებში ფართო საველე კვლევა-ძიებანი განახორციელა ახალგუშენელობათა მოედნებზე. ამჯერად ჩვენ საუბარი გვექნება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ექსპედიციის 1983 წლის კვლევა-ძიების შედეგებზე. პირველ რიგში შევჩერდებით საქართველოს ზღვისპირა ზოლის ერთ-ერთი უძველესი ძეგლის — მახვილაურის ნამოსახლარის — არქეოლოგიური გათხრების შედეგებზე. მახვილაურის ნეოლითური ხანის ნამოსახლარი მიკვლეულ იქნა 1968 წელს.¹ აქ მცირე მასშტაბის სადაზვერვო სამუშაოები განხორციელდა 1969, 1971, 1977, 1980 წლებში. ფართო მასშტაბის გათხრები კი წარმოებდა 1982-1983 წლებში.

დადასტურდა, რომ ეს ტერიტორია დასახლებული ყოფილა ჯერ კიდევ ჩვენს ერამდე VI ათასწლეულში, ე. ი. ნეოლითის ხანაში. რაგვარც ცნობილია, ნეოლითური კულტურა ერთი უმნიშვნელოვანესი ეტაპია კაცობრიობის ისტორიაში. სწორედ ამ ეპოქიდან იწყება მიმთვისებლური, შემგროვებლური მენტრეობიდან მწარმოებლურ მეურნეობაზე გადასვლა. ბინადარი ცხოვრების დაწყება განაპირობა მიწათმოქმედებისა და მესაქონლეობის წარმოქმნა-განვითარებამ. საწარმოო ძალებსა და შესაბამისად წარმოებით ურთიერთობათა სფეროში მომხდარი ცვლილებები შესანიშნავად აისახა მახვილაურის მაგალითზეც. უახლესი აღმოჩენების მიხედვით ჩანს, რომ მკვიდრი მოსახლეობა კავისა და ობსიდიანის იარაღთან ერთად უკვე ფართოდ იყენებდა ბაზალტისა და რიყის ქვის იარაღებს (ძვლოვანი მასალები ჩვენამდე არაა მოღწეული), ჩნდება მიწათმოქმედებასთან დაკავშირებული იარაღები (ცულები, სათოღლები, თოხისებური და წერაქვისებური იარაღები, კავის ნამგლები, ხელსაფქვავეები, სანაყები და ა. შ.), ისახება მეთუნეობა და დეიქრობა, სამეურნეო ყოფაში დაწინაურებული ჩანს მეთევზეობა. აღმოჩენილია ზნდის საძირავებად გამოყენებული ცალგვერდამოღარული რიყის ქვის საწაფები (მსგავსი ნიმუშები საერთოდ არაა ცნობილი სამეცნიერო ლიტერატურაში). მათი რიცხვი 600-მდე აღწევს. საწაფეების ზომები მიუთითებს, რომ უძველესი ეპოქებიდან ძველი მახვილაურელი სათევზაოდ ზღვაზეც გადიოდა.

მახვილაურის ნეოლითური ხანის ნამოსახლარის ტერიტორია გვიან ბრინჯაოს ხანაში სამაროვნად გამოუყენებიათ. მიკვლეულია ამ ეპოქის 21 სამარხი. ამ ქვაყრილიან ორმოსამარხების დიდ ნაწილში თითო მიცვალებულია დაკრძალული. ზოგჯერ გვხვდება კოლექტიური სამარხებიც. სამარხეულ ინვენტარში აღსანიშნავია ბრინჯაოს

სამაჯურები, სასაფეთქლე ხეები, საკინძები, მიძეები, თიხის ჭურჭლები და ა. შ. ამავე ეპოქაში ათვისებული ჩანს მახვილაურის ბორცვიც. ბორცვის წვერზე გამოვლენილია უძრავი კულტურული ფენა და რაღაც ნაგებობების ნაშთები. აქ ქვის საძირკვლიანი ხის ნაგებობა რამდენიმე უნდა ყოფილიყო, რომლებიც ხანძარში განადგურებულან. გათხრებისას კარგად შეინიშნებოდა ხანძრის ნაკვალევი (დამწვარი-დღეფორმირებული თიხის ჭურჭლის ნატეხები, შენობის შეღესილობის წიღებდაცეული ფრაგმენტები და ა. შ.) დიდი რაოდენობითაა მოპოვებული კოლხური კულტურისათვის დამახასიათებელი სადა თუ მდიდრულად შემკობილი თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები.

მახვილაურის დასახლება განსაკუთრებით გავრცობილია ანტიკურ ხანაში. გათხრებისას მოპოვებულია დიდძალი არქეოლოგიური მასალა. კოლხური ქვევრის, სამზარეულო და სუფრაზე მოსახმარი ჭურჭლების, ამფორების და სხვა სახის კერამიკული ნაწარმის ნატეხები, თიხის საბეჭდავები და პირამიდული საწაფები, ხელსაფეხავები, სალესები და რიყის ქვის საწაფენი. გვხვდება უცხოური ნაკეთობანიც. მახვილაურის ბორცვის ფერდობებზე გადანაყარ მასალებს 1,5-2 მ სისქის კულტურული ფენა შეუქმნია.

მახვილაურის ნამოსახლარის გათხრებისას მოპოვებულია ადრეფეოდალური ხანის მასალებიც.

ბორცვის თხემსა და სამაროვანზე ახლდამოპოვებული მასალების მიხედვით ჩანს, რომ გვიანბრინჯაოს ხანაში მოსახლეობას საცხოვრებლად შეურჩევია საფორტიფიკაციო თვალსაზრისით ხელსაყრელი მდალი ბორცვის თხემი, ხოლო სამაროვანად — მისი ძირი.

ახალმა არქეოლოგიურმა კვლევამ დაადასტურა, რომ მახვილაური გვიანბრინჯაოს, ანტიკურსა და ადრეფეოდალურ ხანაში მდ. ჭოროხის ქვემო დინების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან და დაწინაურებულ დასახლებას წარმოადგენდა.

1983 წლისათვის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ექსპედიციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკვლევი ობიექტი იყო მახარაძის რაიონის სოფ. მზიანი (ასკანის კოლმეურნეობა). აქ შეისწავლებოდა ძველი კოლხური რკინის სამთომეტალურგოული ცენტრის სუფსა-გუბაზეულის საწარმოო კერის სახელოსნოები.² სოფ. ასკანა-მზიანი შემოგარენით ქმნიდა სუფსა-გუბაზეულის საწარმოო კერის ცენტრს. არქეოლოგიური სამუშაოები განხორციელდა სოფ. მზიანის ოთხ ძეგლზე. მათ შორის ერთ-ერთზე სამი ჭურა-სახელოსნოს არსებობის კვალი დადასტურდა. როგორც წესი, რკინის საღნობი ჭურები წვეროზე მდგარი წარკვეთილი პირამიდის მოყვანალო ბისაა. ჭურის კედლები ფლეთილი ქვიშა-ქვებითაა მოპირკეთებული. ერთ-ერთი ჭურის კედლები ძირამდე იყო მოპირკეთებული და ცეცხლგამძლე თიხით შეღესილი; პირველად დადასტურდა აგრეთვე ჭურის იატაკად ბრტყელი რიყის ქვის გამოყენებაც. ჭურის გადარჩენილი ნაწილის სიმაღლე 80-დან 130 სმ-მდე მერყეობს, სიგანე: ორმოს ზედაპირთან 70-დან 90 სმ-დე, შუა წელზე — 50-დან 65 სმ-დე, ძირზე 30-დან 40 სმ-დე. კონუსისებური მოყვანილობის თიხის საბერველებით ხდებოდა ჟანგბადის მიწოდება. ზოგიერთ საქშენი მილის გაფართოებულ ბოლოზე დატულია ამოღარული სარტყელი საბერველის ტყავის ყელის თიხის მიღზე დასამაგრებლად. შეგვხვდა თიხის საქშენი მილის იხეთი ნიმუშებიც, რომელთაც სალამურის მსგავსად ნახვრეტები აქვთ დატანებული. ღნობის პროცესში საბერველის საქშენი მილის პირის გაღლიბილი მასით ამოქოვის შემთხვევაში ჟანგბადის მიწოდების ერთადერთ არხად სწორედ ეს ნახვრეტი რჩებოდა. ჭურის ირგვლივ წითლად შეფერადებული გრუნტის სისქე (მდალი ტემპერატურის მოქმედების კვალი) 15-20 სმ შეადგენს. ჭურებთან ახლოს აღმოჩნდა ე. წ. მაგიდისა (საქებელა) და ჭურიდან ამოღებული მასის დასაყრელი მოედნები.

არქეოლოგიური გათხრების პროცესში ხშირად ჩნდებოდა სანაყები, წიდეწი, თიხის შეღესილობის, საქშენი მილებისა და იშვიათად თიხის ჭურჭლის ნატეხები, აგრე-

თვე ხის ნახშირი. კერამიკული ნაწარმის შესწავლისა და რადიოკარბონული მეთოდით ნახშირის ანალიზის მონაცემებით, მზიანში აღმოჩენილი რკინის სადნობი ქუთხის ნახევარი ლოსნობები ძვ. წ. II ათასწლეულის მეორე ნახევრითა და ძვ. წ. I ათასწლეულის პირველი მეოთხედით თარიღდება. ეს კიდევ ერთი დასტურია იმისა, რომ ძველი კოლხეთი მეტალურგიის ერთ-ერთი დაწინაურებული და უძველესი ცენტრთაგანი ყოფილა.

მეტად საინტერესო საველე არქეოლოგიური სამუშაოები განხორციელდა ბობოყეთის მიდამოებში, კერძოდ ბათუმ-ქობულეთის საავტომობილო გზის მარცხენა მხარეს, ზღვის თანამდებროვე ნაპირიდან 200-250 მ-ის მოშორებით, მდ. ღებვას ძველი კალაპოტის ახლოს. ამ ადგილებში უნდა აშენდეს ტურიზმისა და ექსკურსიების აპარის საოლეო საბჭოს ტურისტული სასტუმროების კომპლექსი. ამ არქეოლოგიური სამუშაოები ჯერ კიდევ 1982 წელს დაიწყო და გასულ წელს კიდევ უფრო ფართო მასშტაბით გაგრძელდა. შესწავლილ იქნა თითქმის 12.000 კვ. მ. ფართობი, სადაც გამოვლინდა ძველი კოლხური კულტურის მრავალფეროვანი და საინტერესო ძეგლები. გათხრების ერთ უბანზე აღმოჩნდა ქვიშაში ჩადგმული ბაზალტის ქვისგან ნაგები ოთხკუთხა ნაგებობის ნაშთები. ცეცხლის ზემოქმედების შედეგად ნაგებობების შიდა ნაწილი შავად იყო შებოლილი. მოედნის სამხრეთ-დასავლეთ კუთხეში აღმოჩნდა ერთმანეთში ჩადგმული ნაწილობრივ დაზიანებული ორი საშუალო ზომის დერგი. ოვალური ფორმის წითლად შეფერილი მოედანი მსუბუქი კონსტრუქციის „ფაცხისებური“ ნაგებობის ნაკვეთად შეიძლება მივიჩნიოთ. არანაკლებ საყურადღებო ჩანს ბაზალტისგან მასიური ქვებისაგან ნაგები ოვალური ფორმის, წითლად შეკრული ნაგებობის ნაშთი (ზომები: $2,1 \times 1,3$ მ, სიმაღლე — 0,2 სმ.) აქაც ცეცხლის ხანგრძლივი ზემოქმედების შედეგად კედლის ქვები დაშლადარია. ნაგებობის ახლოს აღმოჩნდა სპეციალურად მომზადებული თიხის მოზრდილი გუნდა. ნაგებობის შიგნით, განსაკუთრებით კედლის გასწვრივ, მიმობნეული იყო ე. წ. „აბაზანისებური“ ჭურჭლის მოზრდილი ნატეხები. როგორც ჩანს, ამ ტიპის თიხის ნაქეთობათა ღია ცეცხლზე გამოწვა აქვე ხდებოდა. სამწუხაროდ, ქვიშაზეინულების ნამოსახლართა საკმაოდ ფართო მასშტაბის არქეოლოგიური გათხრების პრაქტიკაში ე. წ. აბაზანისებრი ჭურჭლების არც ერთი მთლიანი ეგზემპლარი ჯერჯერობით აღმოჩენილი არ ყოფილა.

ბობოყეთის ამ ახალშენებლობის ცალკეული უბნების გათხრებისას გამოვლენილ ძველკოლხურ ძეგლებს შორის განსაკუთრებით ყურადღებას იქცევს წარმართული ხანის სამსხვერპლოები. აღვწერთ ერთ-ერთ მათგანს: სამსხვერპლო ოვალური მოყვანილობისა და დამხრობილია სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ, მისი ზომებია: $2,4$ მ. $\times$ $1,2$ მ. $\times$ $0,35$ მ. ჩვენ წინაშეა სამსხვერპლო ქვიშნარ ნიადაგში ჩაუდგამთ. კედლები შედგენილია ქვიშნარევი თიხისაგან ნაქერწი მასიური, მართკუთხა განივკვეთიანი ძირწაწვეტიებული რქისებრშვერილიანი სადგრების გამოყენებით. ზოგჯერ კედლის ამოსაყვანად რიყისა და ბაზალტის დამუშავებული ქვებიცაა გამოყენებული. თიხის სადგრებითა და ქვებით ამოყვანილ კედელს მთელ სიგრძეზე ზემოდან ადევს რამდენიმე ფენად განლაგებული ე. წ. აბაზანისებური ჭურჭლის სხვადასხვა ზომის ნატეხები. სამსხვერპლო შუაში გადატირებულია 6 რქისებრი სადგრი. ტიხარის სამხრეთით, სადგრების პარალელურად, ფიქსირებული იქნა ოთხ ფენად ერთმანეთზე დაწყობილი ე. წ. აბაზანისებური ჭურჭლების საკმაოდ მოზრდილი ფრაგმენტები. სშირად მსგავს სამსხვერპლოებთან ახლოს ჩნდება კერამიკული ნატეხების ნაყარი, სადაც დიდი რაოდენობითაა წარმოდგენილი ე. წ. აბაზანისებრი ჭურჭლის ნატეხები და შედარებით მცირე რაოდენობით რქისებრი სადგრების და საყოფაცხოვრებო ჭურჭლის ფრაგმენტები. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ბობოყეთის ამ უბნის გათხრებისას საკმაოდ ხშირად ჩნდება კუთხეებმომრგვალებული, ზოგჯერ ფოსობითა და ტა-

ლისებური სახეებით დაფარული საკულტო დანიშნულების კერამიკული ფილები. ბო-
ზოყვათის ნასახლარის წინა წლების გათხრებმა გვიჩვენა, რომ ზოგჯერ რქისებრი
დგრებისა და მსგავსი ფილების გამოყენებით საკურთხეველებსაც აგებდნენ. სამეც-
ნიერო ლატერატურაში თინის რქისებრი სადგრები ხარის სტილიზებული გამოსახუ-
ლებდაც არის მიჩნეული (ნ. ხოშტარია). იგი, თავის მხრივ, ქართულ წარმართულ
ღვთებათა პანთეონში ნაყოფიერებისა და სიუხვის სიმბოლოდ გვევლინება (ე. ბარ-
დაველიძე, ო. ჯაფარიძე).

ჩვენი ექსპედიციის მიერ მოპოვებული ფილები თავისი ფორმით და შემკულო-
ბით ქართველ და, საერთოდ, კავკასიელ ხალხთა ეთნოგრაფიაში კარგად ცნობილი ხა-
ყოფიერების კულტთან დაკავშირებული რიტუალის ერთ-ერთ ყველაზე ძირძველ და
გავრცელებულ კომპონენტს — სარიტუალო პურებსა და კვერებს ესადაგება და შესა-
ძლოა სულაც ამგვარი ნაწარმის თინის იმიტაციებს წარმოადგენს. როგორც ცნობილია,
საქართველოს ზღვისპირეთის დიუნური ძეგლები ძირითადად ძვ. წ. I ათასწლეულის
პირველი ნახევრით არის დათარიღებული. ჩაქვის, ბოზოყვათისა და ფიჭვნარის გათხ-
რებმა უფრო დააკონკრეტა ქრონოლოგიური ჩარჩოები და ამ ტიპის ძეგლების თარი-
ღი ძვ. წ. VIII-VII საუკუნეებით განისაზღვრა (ა. რამიშვილი).

ბოზოყვათის უახლესი აღმოჩენები ერთხელ კიდევ გვიდასტურებს, რომ ძვ. წ.
II ათასწლეულის ბოლოს და I ათასწლეულის დასაწყისისათვის საქმოდ შორს წავი-
და დასავლურ-ქართული (კოლხური) ტომების კულტურისა და რელიგიური მსოფლმხედ-
ველობის ფორმირების პროცესი.

როგორც ჩანს, ზღვისპირა ქვიშაქვინულები გამოიყენებოდა არა მარტო სამეურ-
ნეო დანიშნულებით (ა. რამიშვილი), არამედ აქ რელიგიური რიტუალიც სრულ-
დებოდა.

ბოზოყვათის დიუნურ დასახლებებზე ჩატარებულმა არქეოლოგიურმა სამუშაოებ-
მა გარკვეული წარმოდგენა შეგვიქმნა ადგილობრივი მოსახლეობის სულიერი კულ-
ტურისა და სამეურნეო საქმიანობის შესახებ, დაგროვდა ახალი მნიშვნელოვანი მასა-
ლები ამ ტიპის ძეგლების ხასიათის გარკვევისათვის.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ 1983 წ. გააგრ-
ძელა არქეოლოგიური გათხრები ფიჭვნარის ნაქალაქარსა და მასთან უშუალოდ და-
კავშირებული სამაროვნის ტერიტორიაზე.⁴ მნიშვნელოვანი კვლევა-ძიება წარმოებდა
მდ. ჩოლოქის მარცხენა სანაპიროზე (ფიჭვნარის ნაქალაქარის II უბანი); დადასტურ-
და, რომ ამ უბანზე უძველესი კულტურული ფენები გვიანბრინჯაოს ხანის ადრეულ
საფეხურს განეკუთვნება. მომდევნო ეპოქის კულტურული ფენები წინანტიკური და
ანტიკური ხანის სხვადასხვა საფეხურით თარიღდება.

ჩოლოქისპირა უბანი მდიდარი აღმოჩნდა არქეოლოგიური ნაშთებით. თანამედ-
როვე ზედაპირიდან 1,6 მ სიღრმეზე გამოვლინდა ხის ნაგებობათა ნაშთები. ჩოლოქის-
პირა დასახლების გათხრები ჯერ კიდევ არაა ბოლომდე მიყვანილი, ამიტომ ჯერჯერო-
ბით ვერაფერს ვიტყვით ნაგებობათა ფორმებისა და არქიტექტურის შესახებ. აქაც,
როგორც ჩანს, საქმე უნდა გვექონდეს კოლხური კულტურისათვის აგრე რიგად დამახა-
სიათებელი ჯარგვალური ტიპის ნაგებობებთან. ამასვე ადასტურებს ფიჭვნარის ნაქალა-
ქარის პირველ უბანზე, კერძოდ, ნაშუქედურის ნამოსახლარის გათხრებისას აღმოჩენი-
ლი შესანიშნავად დაცული ხის შენობათა ნაშთები.

ჩოლოქისპირა თხრილების გათხრებისას ჩვენი ყურადღება მიიქცია ხის მესერმა,
რომელიც ფარების — ე. წ. აგვარას ნაშთებს უნდა წარმოადგენდეს. აქვე დიდი რაო-
დენობით ჩნდება წიწიბოს, რკოსა და წაბლის ნაყოფისა და ორგანული ნივთიერებების
შემცველი ნაშთები. განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით ჩნდება ძვლოვანი მასალები.
ამ სახის მასალებით გვიანბრინჯაოს ხანის კულტურულ ფენაში შექმნილია მთელი შრე.

წამყვანია კოლხური ჯიშის ტანმოპოვითი ძროხის, შინაური და ზოგჯერ გარეული ღორის, ცხვრისა, და თხის ძვლები. ამ მონაცემების მიხედვით ირკვევა, რომ კოლხეთის ბარის მოსახლეობის სამეურნეო საქმიანობაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა მესხეობას.

ჩოლოქისპირა თხრილში მოპოვებულია, აგრეთვე ნადირობასთან და თევზჭერასთან დაკავშირებული მასალები. ესენია: შურდულის ქეები, კაყის ისრისპირი, ბადის საძირავე-ებად გამოყენებული ქვის საწაფები. დელფინის ძვლების დიდი რაოდენობით აღმოჩენა უნდა ადასტურებდეს ძვ. წ. V საუკუნის ბერძენი ავტორის ქსნოფონტეს ცნობას იმის შესახებ, რომ კოლხები დიდ ქილეზში ინახავდნენ ზღვის ღორის (დელფინის) დამარი-ლებულ ხორცს. ისპანის აღმოჩენების მიხედვით ჩანს, რომ დელფინის ქონის რეწვას კოლხები უძველესი დროიდან (ჩვენს ერამდე III ათასწლეული) მისდევდნენ.

ფიჭვნარის უძველესი მოსახლეონა არანაკლებ დაწინაურებული ჩანს ლითონ-დამუშავებაში. ამის დადასტურებას უნდა წარმოადგენდეს ჩოლოქისპირა თხრილებში მოპოვებული კოლხური ცულის, სამკაულის, საბრძოლო იარაღისა და სხვა სახის ნაწარმის ყალიბთა ფრაგმენტები, თიხის ციცხვი და საბერველის საქშენი მილის ნატეხები. ყურადსაღებია ის გარემოება, რომ ამ სახის მასალების ასეთი სიმრავლე კოლხეთის სხვა ძეგლებზე ჯერჯერობით არ შეინიშნება. ეს გასაგებიცაა, სამეცნიერო ლიტერატურა-ში აღიარებულია, რომ მდ. კოროხის აუზი და, როგორც ჩანს, მისი მიმდებარე ტერიტორიები წარმოადგენდა ბრინჯაოს მეტალურგიის წამყვან კერას.

მიწათმოქმედების, მესაქონლეობის, მეთევზეობის, ლითონდამუშავების გვერდით აღ-მავლობას განიცდის ხელოსნობის მთელი რიგი სხვა დარგები. პირველ რიგში აღსანიშნა-ვია მეთუნეობა. ფორმების მრავალგვარობასთან ერთად ყურადღებას იქცევს თიხის ჭურ-ჭელთა შემკობის სინატიფე, აქაურ კერამიკოსთა დახვეწილი გემოვნება. მოპოვებულია ძვლის ნემსი, თიხის კვირისტავეები, თანდათანობით გროვდება მდიდარი ნივთიერი მასალები საფეიქრო ხელოსნობის შესასწავლად. პირველად გამოჩნდა მედურგლეობა-მეაფევეობასთან დაკავშირებული მასალებიც. ამ მიმართულებით ყურადღებას იქცევს ექსპედიციის მიერ მოპოვებული ხის კოთხოსა და კოვზის ფრაგმენტები. მსგავსი ინვენ-ტარი დღესაც ფართოდაა გავრცელებული აჭარის მკვიდრი მოსახლეობის ეთნოგრაფიულ ყოფაში.

კულტურულ ფენებში წარმოდგენილი იყო, აგრეთვე, აქაურ მკვიდრთა სულიერი კულტურის ამსახველი ძეგლებიც. წამყვანია ფალოსის და ხარის კულტთან დაკავში-რებული თიხის სადგრები, მრავალგვანოფილებიანი სამსხვერპლოები და ა. შ.

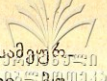
პარალელურად სწარმოებდა სხვლე სამუშაოების ფიჭვნარის ძვ. წ. V ს. ბერძნული ნეკროპოლის ტერიტორიაზე. როგორც ცნობილია აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ამ უმნიშვნელოვანესი ძეგლის არქეოლოგიური გათხრები 1967 წლიდან წარმოებს (გა-მოვლენილი იყო 94 სამარხი და რამდენიმე სარიტუალო მოედანი). საანგარიშო წელს გაითხარა 10 სამარხი და 5 სააღაპო მოედანი. ყველა სამარხი ინჰუმაციურია (ადრე, იშვიათად, კრემაციული სამარხებიც ჩნდებოდა). მიცვალებულნი დამხრობილნი ყოფი-ლან გაშობილ პოზაში თავით აღმოსავლეთისაკენ (მეტნაკლები გადახრებით). სამარ-ხეულ ინვენტარში გვხვდება ქიოსური და თაზოსური ამფორები, იონური სადა ზოლე-ბიანი და ათენური შავლაკიანი კერამიკული ნაწარმი. ანტიკურ კერამიკულ ნაკეთობათა შორის ყურადღებას იქცევს მაღალი გემოვნებით ორნამენტირებული და მოხატული წითელფიგურული ცალები. ფიჭვნარის ელინურ წრეებს შორის დიდ მოწონებას იმსა-ხურებს კოლხური თიხის ჭურჭელი, განსაკუთრებით კი ოქროსა და ვერცხლის სამ-კაულები.

მოპოვებულ იქნა საიუველირო ხელოვნების უბრწყინვალესი ნიმუშები. ესენია ცეკრათი დაფარული დიდი ზომის ე. წ. ნახევარმთვარისებური საყურეები, პატარა ზო-

მის ყურსაყიდების სრულიად ახალი ფორმები, ნახევარმთავრისებური საკიდები და მძივები. აღმოჩენილია ვერცხლის შესანიშნავი სამაჯურები, რომელთა ბოლოებზეც ველთა თავების სკულპტურული გამოსახულებებითაა შემკული. ფიჭვნარის კოლექცია გამდიდრდა ფინიკიური ფერადი მრნის ახალი ნიმუშებით, ბრინჯაოს სარკეებითა და ა. შ. შეგვხვდა უინვენტარო სამარხებიც, რაც აქ დაკრძალულ პირთა რთულ სოციალურ სტრატეგიაზე უნდა მიუთითებდეს. ბერძნულ ნეკროპოლზე აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალების მეცნიერული მნიშვნელობა მეტად დიდია. ელინურ ეთნოსთან დაკავშირებული ეს სამაროვანი ჯერჯერობით ერთადერთია ამიერკავკასიაში.

ანტიკური ხანის საინტერესო სამოსახლო იქნა მიკვლეული 1983 წელს აჭარის-წყლის ხეობაში.⁵ ბოლო დრომდე ამ ხეობიდან უპირატესად ცნობილი იყო მხოლოდ შემთხვევითი აღმოჩენები. 1977 წლიდან ინსტიტუტის არქეოლოგიური ექსპედიცია საქართველოს არქიტექტორთა კავშირის აჭარის ორგანიზაციასთან თანამშრომლობით შეუდგა ჩვენი ავტონომიური რესპუბლიკის მთავარი ხეობის ერთ-ერთი საინტერესო მონაკვეთის — სხალთისწყლის ხეობის — თანმიმდევრულ არქეოლოგიურ შესწავლას. თვალსაჩინო შედეგები მოგვცა სხალთის, ვერნების, ხიხაძირისა და თხილვანის საეკლესიო და საფორტიფიკაციო კომპლექსების გათხრებმა. არქეოლოგიურად დღემდე სრულიად შეუსწავლელი იყო აჭარისწყლის ხეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილი — ქედის რაიონი. პირველი ნაბიჯი გადაიდგა გასულ, 1983 წელს. ადრე გაზაფხულზე ზვარეს კოლმეურნეობის თავმჯდომარის მამია სირაბიძის ცნობის მიხედვით, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ექსპედიციის თანამშრომელთა ჯგუფმა სადაზვერვო სამუშაოები განახორციელა ს. კვაშტაში, კერძოდ, სირაბიძეების უბანში, „ჭოლოებისა“ და „საყორნიას კლდისთავის“ მიდამოებში. რამდენადაც ძეგლის ადგილმდებარეობამ და ზედაპირულმა მასალებმა დიდი ინტერესი გამოიწვია, გადაწყდა ამ ადგილებში სავიდეო სამუშაოების დაწყება. გარდა ამისა, საქართველოს სსრ მელიორაციისა და წყალთა მეურნეობის სამინისტრო ზვარე-ვაიო-კვაშტის ზონაში იწყებდა სარწყავი-სისტემის მშენებლობას. აუცილებელი იყო არქეოლოგიური ძეგლების წინასწარი შესწავლა.

მესასწავლ ობიექტად არჩეული იქნა სოფ. კვაშტის სირაბიძეების უბნის განაპირას მდებარე ე. წ. „საყორნია კლდის ქედი“. იგი წარმოადგენს აჭარა-შავშეთის მთების ერთ-ერთი განშტოების — ჯვარისქედის — უშუალო გაგრძელებას. მისი ორივე კალთა მკვეთრად დაქანებულია. აღმოსავლეთი ნაწილი მიუვალ ვერტიკალურ კლდეზე წარმოადგენს. „საყორნია კლდის“ სერი თავის მხრივ შემოზღუდულია მთების სისტემით და მცირე მდინარეთა ხეობებით. თვით „საყორნიას კლდის“ სერი მთების სისტემიდან რამდენადმე წინაა წამოწეული. ძვ. წ. V საუკუნისათვის აქაურ მკვიდრთა ყურადღება მიუქცევიათ ამ გორაკის მეტად ხელსაყრელი მდებარეობისათვის: „საყორნია კლდე“ შეეძლო კონტროლი გაეწია აჭარისწყლის ხეობას მოზრდილი ნაწილისათვის. ამ ხიდავზე დაახლოებით 2.500 წლის წინათ აქ გაჩენილა გამაგრებული კოლხური დასახლება. როგორც ჩანს, მსგავსი დასახლების წარმოქმნა უნდა უკავშირდებოდეს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მთის ზოლში ბარის ზემოქმედების გაძლიერებას. ახლად აღმოჩენილი ძეგლი პირველი ტერასული დასახლებაა, რომელიც ადრეანტიკური ხანით თარიღდება და, ამდენად, კოლხური კულტურის შემდგომი შესწავლისათვის მისი მნიშვნელობა მეტად დიდია. ჯერჯერობით გათხრილია ორი და დაიწყო მესამე ტერასის გათხრა. ჩანს, რომ თითოეულ ტერასაზე მდგარა ხის ნაგებობანი, რომელთაც საძირკვლად გამოყენებული ჰქონიათ კლდის მასივი, ზოგან კი ქვის წყობა. ტერასებზე გაიწმინდა კლდეში ნაკვეთი სადარეწაფო არხები და ქვის კედლების ნაშთები, აგრეთვე ნახანძრალი მონაკვეთები, ძეგლთა სახლის შეღესილობის ნატეხები. იქვე, ერთ-ერთი ნაგებობის იატაკზე, ქვის მოზრდილი სანაყიც იდგა.

კულტურულ ფენებში განსაკუთრებით დიდი როლდენობით აღმოჩნდა სამეურნეო წიგნების — კოლხური ქვევრების და ღერგების ფრაგმენტები. ზოგიერთი რქველი დაფარული ყოფილა ნაირნაირი დეკორით. როგორც ცნობილია, ქვევრები ძირითადად ღვინის შესანახად გამოიყენებოდა, მაგრამ ზოგიერთ ქვევრს ყელის არეში გაკეთებული ნახვრეტი იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ ამ ტიპის ჭურჭლები მარცვლეულის შესანახად გამოიყენებოდა.

სამზარეულო და სუფრის ჭურჭელი (დოჩები, ქოთნები, სასმისები, ჯამები, ხუფები) უმეტესად სადაა. მათი შემკობისას ზომიერადაა გამოყენებული წიწვოვანი, ტალღისებური და ნაქლევი ორნამენტი, რელიეფური სახეები და ა. შ. საყურადღებოა, რომ ზღვისპირა ზოლიდან ასე მოშორებულ ობიექტზედაც აღმოჩნდა ბერძნული ნაწარმის მიხედვით დამზადებული ადგილობრივი ელინიზებული ფორმები, კერძოდ, ჭრაქი. კვაშტის მონაპოვარში წარმოდგენილია აგრეთვე იმპორტული კერამიკის რამდენიმე ნატეხი, ესენია: ე. წ. სასმისებრი ძირიანი ამფორის ნატეხები, ათენური შეკვლიანი და იონიური კერამიკის ფრაგმენტები.

რთვა-ქსოვასთან დაკავშირებული სამეთუნეო ნაწარმიდან აღსანიშნავია თიხის ბრტყელი კვირისტაყები. ყურადღებას იქცევს თიხის საბეჭდავები, რაც კერძო საკუთრებისა და კლასობრივი საზოგადოების არსებობის მანიშნებელი უნდა იყოს.

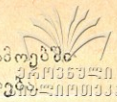
საგანგებო ყურადღებას იმსახურებს დაუნიაგებლად დაცული თიხის კონუსისებური პატარა ზომის ჭურჭელი (სიმაღლე 6,5 სმ, პირის დიამეტრი 4 სმ). მისი ფორმა და ზომები გვევარაუდებინებს, რომ იგი გამოყენებული უნდა ყოფილიყო ხალხურ მელიცინაში, ავადმყოფისათვის წამლის ზუსტად განსაზღვრული ოდენობის მისაწოდებლად.

კვაშტის მონაპოვარში მცირერიცხოვან ჯგუფს ლითონის ნაკეთობა შეადგენს. პირველ რიგში აღსანიშნავია რკინის მუჭარის — ხელშუბისა და რკინის წალღის ფრაგმენტები. ნამოსახლარის გათხრებისას აღმოჩნდა აგრეთვე შესანიშნავად დაცული ბრინჯაოს ორნამენტირებული სამაჯური, სპირალისებური ორმაგი ხვია და წნული სამკაულით დაფარული ბრინჯაოს ქეაბის ყურ.

კვაშტის ნამოსახლარის გათხრებისას ხშირად ჩნდებოდა ხელსაფქვაკები. მიუხედავად იმისა, რომ ჭირჭირობით შესწავლილია არც თუ ისე დიდი ფართობი, უკვე მოპოვებულია 20-ზე მეტი ხელსაფქვაკი. კოლხური სამარცვლე ქვევრებისა და ხელსაფქვაკების სიმაღლე იმისი მანიშნებელი უნდა იყოს, რომ სირაბიძე-კვაშტის მკვიდრი მოსახლეობა ძვ. წელთაღრიცხვის V საუკუნეში მარცვლეულის მარაგს „საყორნის კლდე“ სამოსახლოში ინახავდა. მრავალფეროვნებით ხასიათდება შერღულის ქვებიძე. ყურადღებას იქცევს სათევზაო ბადის საძირაგებლად გამოყენებული რიყის ჩქის საწაფები. მსგავსი ინვენტარი ამ ხეობიდან ადრე უცნობი იყო. კვაშტაში აღმოჩენილი საწაფები ზღვისპირა ზოლის ძველი საწაფებისაგან განსხვავებით პატარა ზომისაა. ეს გასაგებია — ზღვაზე სათევზაოდ დიდი ზომის ბადეები და შესაფერისი საწაფები გამოიყენებოდა.

განათხარ მასალებში საკმაოდ დიდი როლდენობითაა წარმოდგენილი სხვადასხვა ზომისა და ფორმის სალესები. მათი ერთი ნაწილი ქვისაგანაა ნაკეთები, ნაწილი კი გაქვავებული ხისაგან. და, ბოლოს, ნამოსახლარის II ტერასაზე ერთი მოზრდილი და ერთი პატარა ზომის სარდინის მძივიც იქნა მოპოვებული.

კვაშტის ნამოსახლარზე არქეოლოგიური მასალები დიდ ფართობზეა წარმოდგენილი. გასარკვევ-დასაზუსტებელია ბევრი საკითხი. საძებნია სამოსახლოს თანადროული სამაროვანი, ჯერ კიდევ ცოტა რამ ვიცით სამოსახლოს საფორტიფიკაციო სისტემის შესახებ, არ არის გარკვეული სამოსახლოს დაცემის მიზეზები, არ ვიცით აგრეთვე საიდან ემუქრებოდა თავდასხმის საფრთხე კოლხეთის ამ რეგიონს და ა. შ.

ამგვარ კითხვებზე პასუხის გაცემის მიზნით სოფ. კვაშტასა და მის მიდამოებში გახორახულია ფართო მასშტაბის არქეოლოგიური სამუშაოების განხორციელება. 1983 წელს ყველაზე ფართო მასშტაბის არქეოლოგიური სამუშაოები განხორციელდა პეტრა-ციხისძირის მიდამოებში (ქობულეთის რაიონი).⁵ პეტრას შიდაციხის ჩრდილოეთით ძდებარე ზღვისპირა დაბლობი და იქვე მასლობლად აღმართული ბორცვების ფერდობები მდიდარია არქეოლოგიური ძეგლებით, რამაც დიდი ხანია მიიქცია მკვლევართა ყურადღება. 60-იანი წლების დასაწყისში ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ, რომელიც სწავლობდა პეტრას შიდაციხეს, დაზვერა შიდაციხის შიშვებარე ტერიტორიაც. 1966 წელს შიდაციხის ჩრდილო-აღმოსავლეთით ნაქალაქარის ტერიტორიაზე ნაწილობრივ გათხარა V ს. საეკლესიო ნაგებობა — სამნავისი ბაზილიკა, რომელსაც ნალისებური ავსიდა და ქვიშაქვის კაპიტულებით შემკული სვეტები გააჩნია. აღსანიშნავია აგრეთვე ბაზილიკის გათხრებისას აღმოჩენილი მარმარილოს არქიტექტურული დეტალები და მოზაიკის ფრაგმენტები. ყურადღებას იქცევდა ის ფაქტიც, რომ აღნიშნული ტერიტორიის გასწვრივ, ზღვის სანაპიროზე, ადგილობრივი მცხოვრებლები ხშირად პოულობდნენ ძველ მონეტებს, რაც იმითაც აიხსნება, რომ ამ ადგილებში ზღვა ინტენსიურად უტეგს ნაპირს და შლის ნაქალაქარის კულტურულ ფენებს. გასულ წელს ჩვენმა ექსპედიციამ ადგილობრივ მოსახლეობაში შეაგროვა 150 მონეტა, მათ შორის — რომაული, ბიზანტიური, არაბული და ა. შ. დაზვერვის შედეგად დადასტურდა, რომ პეტრას ქალაქური ნაწილი შიდაციხის ჩრდილოეთით ყოფილა გაშენებული.

1983 წელს დაიწყო პეტრას ნაქალაქარად მიჩნეული ტერიტორიის გეგმაზომიერი არქეოლოგიური შესწავლა. საველე სეზონის განმავლობაში გამოვლენილი არქეოლოგიური ძეგლები დიდი მეცნიერული ღირებულებისაა.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია გათხრების შედეგად აღმოჩენილი არქიტექტურული ძეგლი — აბანოები. ერთი მათგანი შედარებით დიდი ზომისაა (20 მ.×10 მ.) და საკმაოდ კარგადაა დაცული. აბანო შედგება ერთ რიგში განლაგებული ხუთი განყოფილებისაგან. პირველი განყოფილება წარმოადგენს მოსაცდელ-გასახდელს. აგი განყოფილებათაგან ყველაზე მორიდლია, რაც აბანოს საზოგადოებრივ დანიშნულებაზე მიუთითებს. შემდეგი სათავსო ცივაუზიანი განყოფილებაა. აუზი ნათავსოს დასავლეთის მხარეს მიშენებული ნახევარწრიული მოყვანილობის აფსიდაში იყო მოწყობილი. კარგადაა შემონახული აუზის ჰიდრაულიკურხსნარია იატაკი, რომელსაც დასავლეთის მხარეს მცირედი დაქანება აქვს, რომ ნაწმარი წყალი კედელში ჩაშენებული კერამიკული მილის საშუალებით გარეთ გამოდენილიყო. ცივაუზიანი განყოფილებიდან მობანავანი შედიოდნენ ჯერ თბილ, ხოლო შემდეგ ცხელ განყოფილებაში. თითოეულ მათგანს აფსიდებში მოწყობილი ორი აუზი გააჩნდა. ცხელ განყოფილებას გარედან მიშენებული ჰქონდა საქვაბე.

აბანოს თბილ და ცხელი სათავსოები შემდეგნაირად თებოდა: აღნიშნული სათავსოების იატაკები განლაგებული იყო ერთმანეთისაგან თანაბარი მანძილით დაცილებულ აგურის სვეტებსა და სპეციალურ კერამიკულ მილისებურ ღრუ სადგრებზე, რომელთაც კედლებში გამჭოლი ნახვრეტები გააჩნდა. ღრუბის გასათბობად გამოიყენებოდა აგრეთვე კედლების შიდა პირსა და შელესილობას შორის განლაგებული ოთხკუთხა მოყვანილობის, შიგნიდან ღრუ და გვერდით წახნაგებში გამჭოლი ნახვრეტების მქონე აგურები. იატაკქვეშა სივრციდან ცხელი ჰაერი ამგვარ აგურებში შედიოდა და კედლებს ათბობდა.

საქვაბე განყოფილების ის ნაწილი, რომელიც საცეცხლურის ზემოთ იყო განლაგებული და რომელშიც წყალი თებოდა, არ გადარჩენილა. ცნობილი რომაელი აგ-

ტორის ვიტრუვიუსის აღწერილობითა და ამავე დროის სხვა აბანოების ანალოგიით დგინდება, ორი წყლის გასაცხლებელი ქვაბის იატაკი სპილენძისაგან მზადდებოდა. ცეცხლი ქვაბს უშუალოდ ეხებოდა და აცხლებდა წყალს, რომელიც მილების საშუალებით სათავსებში ნაწილდებოდა. წყალგაყვანილობის სისტემა არაა შემორჩენილი, თუმცა სათავსების გაწმენდისას აღმოჩნდა 3-4 სმ. დიამეტრის მქონე წყალსადენი კერამიკული მილების ფრაგმენტები. აღსანიშნავია აგრეთვე კერამიკული მილებისა და გვერდებზეცელი კრამიტებისაგან შედგენილი კოლექტორი, რომელშიც ცხელი სათავსოს ერთ-ერთი აუზიდან გამოსული ნახშირი წყალი მიედინებოდა.

აბანო ნაგებია ბაზალტის ქვით. მშენებლობისას გამოყენებულია აგრეთვე აგური და კირხსნარი. ნაგებობას კრამიტის სახურავი ჰქონია, რაზედაც მიუთითებს გვერდებზეცელი კრამიტის ფრაგმენტების სიმრავლე.

აბანოს ნანგრევების გაწმენდისას აღმოჩნდა კონსტანტინე დიდის (306-337 წ. წ.) ექვსი ცალი სპილენძის მონეტა, მინის ნაწარმისა და კერამიკის ფრაგმენტები. ამ მონაოვრის მიხედვით აბანო ახ. წ. IV ს-ით თარიღდება.

დიდი მეცნიერული მნიშვნელობისა იყო აგრეთვე სამაროვნის აღმოჩენის ფაქტი, რომლის შესწავლა მომავალ წლებშიც გაგრძელდება. ჯერჯერობით ექვსი სამარხისა გათხრილი, მათგან სამი იხვეწტარიანი. ისინი სილნარ გრუნტში ჩაჭრილი ორმოსამარხებია. ჩონჩხები არაა შემორჩენილი. ერთ-ერთი სამარხი, მისი ინვენტარის მიხედვით (სამტუჩა დოქი, კანთაროსი, ბრინჯაოს სამაჯურები, ოქროსსარჩულიანი მძივები და ა. შ.), ძვ. წ. II ს-ით თარიღდება. დანარჩენ ორ სამარხში აღმოჩნდა: ამფორა, დოქები, წითელლაკიანი ლანგარი, მინის სურა-ძალზე მოხდენილი და ორიგინალური ფორმისა, მინის სასმისი, რკინის იარაღები (შუბისპირი, ცული, სატევრისპირები, სამკაული — რკინისა და ბრინჯაოს მშვილდსაკინძები, მინისა და პასტის მძივები, რკინის ბეჭედი, რომლის თვალბუდეში ჩასმულ ქვის საბეჭდავზე გამოსახულია წყვილი თავთავი — ნაყოფიერებისა და დოვლათის სიმბოლო). ზემოჩამოთვლილი ნივთები ახ. წ. IV ს-ით, ხოლო მთლიანად ხუროთმოძღვრული ძეგლები და სამარხების დიდი ნაწილი ახ. წ. IV-V საუკუნეებით თარიღდება.

გარდა ორმოსამარხებისა, აღმოჩნდა ორი ამფორასამარხიც. ერთ მათგანში დაცული იყო ჩვილი ბავშვის ჩონჩხი. ახალშობილთა დაკრძალვა ამფორაში ფართოდ გავრცელებული წესი იყო ელინურ სამყაროში. ამფორასამარხები აღმოჩენილია ფიჭვნარის ძვ. წ. V ს. ბერძნულ ნეკროპოლზეც. საყურადღებოა, რომ ბერძნების მიმაძეით ელინისტურ ხანაში (ძვ. წ. IV ს. ბოლო-III.) დაკრძალვის ამ რიტუალს ფიჭვნარის ადგილობრივი მოსახლეობის წარმომადგენლებიც მიმართავენ. ციხისძირის აღმოჩენების მიხედვით ჩანს, რომ ეს ტრადიცია გვიანანტიკურ ხანამდე შემორჩა.

სამაროვნის ტერიტორიაზე აღმოჩნდა კარგად დაცული ქვევრი, რომლის მხარის არეში ორი ასოსაგან შედგენილი მოწოვრამაა დაცული. როგორც ჩანს, მიცვალებულისათვის ამ ქვევრით ღვინო თუ სხვა სახის პროდუქტი ჩაუყოლებიათ. მსგავსი ფაქტები სხვა სამაროვნებიდანაცაა ცნობილი.

უახლესი არქეოლოგიური მასალების მეცნიერული მნიშვნელობა დიდია, ძვ. წ. II ს. სამარხებისა და ადრე აქვე მახლობლად გათხრილი ანტიკური ხანის სამოსახლოს მიხედვით ჩანს, რომ პეტრა-ციხისძირის მიდამოებში ადრეფეოდალური ციხე-ქალაქის წარმოშობას ღრმა ისტორიული ფესვები გააჩნდა. თუ ადრე წერილობითი ტრადიციების შესაბამისად (მხედველობაშია პროკოპი კესარიელის ცნობები), ციხე-ქალაქ პეტრას ისტორია VI საუკუნიდან იწყებოდა, ახალი აღმოჩენების შემდეგ დასავლეთ საქართველოს ეს უმნიშვნელოვანესი საქალაქო ცენტრი უფრო ადრეულ პერიოდშიც, კერძოდ, IV საუკუნეშიც მოქმედებდა, აქ, როგორც ირკვევა, საქალაქო ცხოვრებას საკმაოდ მაღალ დონისათვის მიულწევია და მას შესაბამისი კომუნალური მეურნეობაც

პქონია, რაც სანიტარიული კულტურის მაღალი დონის მაუწყებელიცაა. პირველად აღმოჩნდა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ნაქალაქართან უშუალოდ დაკავშირებული გვიანანტიკური ხანის სამაროვანიც.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში სავსეა არქეოლოგიური კვლევა-ძიებანი მიმდინარე წელსაც განახლდა. წინასწარი მონაცემების მიხედვით, ახლო მომავალში ჩვენ კვლავაც მრავალი საყურადღებო აღმოჩენის მოწმენი ვიქნებით.

შენიშვნები

1. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ექსპედიციის ქვის ხანის შემსწავლელი რაზმი მუშაობდა ს. გოგიტიძის (უფროსი), შ. მამულაძის (უმცრ. მეცნ. თანამშრ.), ა. ჯაველიძის (არქიტექტორი) და ე. კვირიკაძის (ფოტოგრაფი) შემადგენლობით.

2. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ექსპედიციის მეტალურგიის შემსწავლელი რაზმი მუშაობდა დ. ხახუთაიშვილის (ექსპედიციის ხელმძღვანელი), ს. გოგიტიძის (რაზმის უფროსი), ა. ჯაველიძის (მხატვარ არქიტექტორი), ე. კვირიკაძის (ფოტოგრაფი) და რ. ქათამაძის (მძღოლი) შემადგენლობით.

3. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ექსპედიციის ბოზოყვანის რაზმი მუშაობდა ნ. ვაშაკიძის (რაზმის უფროსი), გ. თავამაიშვილის (უმცრ. მეცნ. თანამშრ.), ი. იაშვილის (უმცრ. მეცნ. თანამშრ.), ა. ჯაველიძის (მხატვარ-არქიტექტორი), ე. კვირიკაძის (ფოტოგრაფი) და რ. ქათამაძის (მძღოლი) შემადგენლობით.

4. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ექსპედიციის ჩოლოქ-ფიჭვნარის რაზმი მუშაობდა ა. კახიძის (ექსპედიციის ხელმძღვანელის მოადგილე), ი. ჩაღლიშვილის (უმცრ. მეცნ. თანამშრ.), ა. ჯაველიძის (მხატვარ-არქიტექტორი), ე. კვირიკაძის (ფოტოგრაფი), ვ. ფერსელიძის (ლაბორანტი), თ. ინაიშვილის (მძღოლი) შემადგენლობით.

5. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ექსპედიციის აჭარის-წყლის ხეობის შემსწავლელი რაზმი მუშაობდა შ. მამულაძის (რაზმის უფროსი), ბ. დიასამიძის (უმცრ. მეცნ. თანამშრ., მოწვევით), ა. ცეცხლაძის (უმცრ. მეცნ. თანამშრ., მოწვევით) შემადგენლობით.

6. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ექსპედიციის ციხისძირის რაზმი მუშაობდა ნ. ინაიშვილის (რაზმის უფროსი), ს. გოგიტიძის (უფროსი მეცნიერ თანამშრ.), ლ. ჩხაიძის (უმცრ. მეცნ. თანამშრ.), ა. ჯაველიძის (მხატვარ-არქიტექტორი), ე. კვირიკაძის (ფოტოგრაფი) და რ. ქათამაძის (მძღოლი) შემადგენლობით.

ზოგადსაგანმანათლებლო და პროფესიული სკოლის რეფორმის ძირითადი მიმართულებანი, რომელიც მოიწონა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1984 წლის აპრილის პლენუმმა და სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს სესიამ, ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ორგანული და განუყოფელი ნაწილია.

სწორედ ამიტომ აღიქმეს ის ჩვენი ქვეყნის მშრომელებმა პარტიის იმ ღონისძიებათა შემადგენელ ნაწილად, რომლებიც ხორციელდება განვითარებული სოციალიზმის სრულყოფისათვის. აჭარის მშრომელები მთელ საბჭოთა ხალხთან ერთად დიდი ინტერესით ეცნობოდნენ და განიხილავდნენ რეფორმის პროექტს. განხილვის პროცესი ჭეშმარიტად საყოველთაო-სახალხო ხასიათს ატარებდა.

რეფორმის ძირითად მიმართულებებში ნათქვამია: „სკოლის რეფორმის მიზანია დახსლიოს მის საქმიანობაში არსებული მთელი რიგი ნეგატიური მოვლენები, სერიოზული ნაკლოვანებები და ხარვეზები. უნდა სრულდებოდეს განათლების სტრუქტურა. არსებითად ავამაღლოთ ზოგადსაგანმანათლებლო, შრომითი და პროფესიული მომზადების ხარისხი. უფრო ფართოდ გამოვიყენოთ სწავლების აქტიური ფორმები და ნეთოდები, ტექნიკური საშუალებანი, მიზანმიმართულად განვახორციელოთ სწავლებისა და აღზრდის ერთიანობის პრინციპი, ოჯახის, სკოლისა და საზოგადოებრიობის მჭიდრო კავშირი“.

სკოლის რეფორმას ჩვენ ყამირზე არ ვიწყებთ, გავაანია გარკვეული წანამდგრები სასწავლო-სააღმზრდელო მუშაობაში, მოსწავლეთა შრომით მომზადებასა და პროფორიენტაციაში. სრულყოფილად განხორციელდა საყოველთაო საშუალო განათლება, შესრულდა ძირითადი საფეგმო დავალებები. გარკვეულად განმტკიცდა მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, მოსწავლეთა ჯანმრთელობის დაცვის მდგომარეობა. ხელშესახები ძვრები შეინიშნება მოსწავლეთა კვების ორგანიზაციის საქმეში. გამრავლდეროვნდა მოსწავლეთა იდეურ-პოლიტიკური, ზნეობრივი, შრომითი, სამხედრო-პატრიოტული, ინტერნაციონალური აღზრდის ფორმები და მეთოდები. უფრო მიზანსწრაფული და კონკრეტული გახდა ამ მიმართებით გაწეული მუშაობის ხარისხი.

სასკოლო რეფორმა მოითხოვს ზოგადი საშუალო და პროფესიული განათლების სტრუქტურის შეცვლას. იგი ითვალისწინებს, რომ ბავშვების სწავლა სკოლაში დაიწყოს ექვსი წლის ასაკიდან. 6 წლის ბავშვი რომ უკვე მომზადებულია სკოლისათვის სკოლამდელი აღზრდის სისტემის განვითარებამ დაადასტურა. ამდინად, ამ ამოკანის გადაჭრა, შეიძლება ითქვას, ნაკლებ სიმნელებთან იქნება დაკავშირებული, მაგრამ ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ყველაფერი მარტივად გადაწყდება, რეფორმა ითვალისწინებს დაწყებითი განათლების შინაარსისა და ამოკანების მნიშვნელოვან ცვლილებებს, რისთვისაც საჭიროა სკოლებმა ყველაფერი გააკეთონ სწავლების ხარისხის ამაღლების, მისი მატერიალური ბაზის განმტკიცებისათვის. იმის პარალელურად, რომ დაწყებით სკოლაში ბავშვებს საფუძვლიანად უნდა შევასწავლოთ წერა, კითხვა და ანგარიში, აუცილებლად უნდა მივცეთ მათ ელემენტარული შრომითი ჩვევები, უფრო მეტად უნდა ვიზრუნოთ მათს ფიზიკურ აღზრდაზე.

არასრული საშუალო სკოლა ითვალისწინებს მეცნიერებათა საფუძვლების შესწავლას ხუთი წლის განმავლობაში. ცხრა კლასის დამთავრების შემდეგ მოსწავლეები იღებენ არასრულ განათლებას, ძირითადად წყდება აგრეთვე მოზარდთა შრომითი მომზადებისა და პროფესიული ორიენტაციის ამოკანა.

რეფორმა ითვალისწინებს მეცხრე კლასების კურსდამთავრებულთა შემდგომი

სწავლების ნაკადებს შორის თანაფარდობის შექმნას სახალხო მეურნეობის მოთხოვნების, მოსწავლეთა მიდრეკილებისა და ნიჭის შესაბამისად, საშუალო პროფესიულ სასწავლებლებში შემოსვლელ მეცხრე კლასის კურსდამთავრებულთა რაოდენობის ზევდრითი წილის დაახლოებით ერთიორად გაზრდას. უმთავრესი კი ის არის, რომ პროფესიულ-ტექნიკურ სასწავლებელში მოსწავლეთა პროფესიული მომზადების დონე მკვეთრად ამაღლდეს იმ თვალსაზრისით, რომ მეცხრე კლასის კურსდამთავრებული იქ მიდიოდეს ხალისით და მოწოდებით და არა იძულებით, როგორც არც თუ ისე იშვიათად ხდება.

რეფორმა შესაძლებლობას მისცემს VIII-XI კლასების მოსწავლეებს, თავიანთი არჩევანით, უფრო ღრმად შეისწავლონ ცალკეული ციკლის საგნები ფაქულტატური მეცადინეობის მეოხებით. ჩვენ ვარკვეული გამოცდილება გვაგვაჩინა ფაქულტატური მეცადინეობისა, მაგრამ მისი ამჟამინდელი დონე სრულეებითაც არ გვაკმაყოფილებს. საჭიროა, სათანადოდ მოვაზნადოთ მატერიალური ბაზა და პედაგოგიური კადრები ამ საკითხის გადასაჭრელად. ყველა ახალგაზრდას, შრომითი საქმიანობის დაწყებამდე, შესაძლებლობა უნდა შეეძქმნას დაეუფლოს პროფესიას.

ზოგადსაგანმანათლებლო და პროფესიული სკოლის მუშაობის გაუმჯობესებამ, ამ სკოლების კურსდამთავრებულებისათვის უმაღლეს სასწავლებლებში შესვლის თანაბარი პირობების შექმნამ ახალი შესაძლებლობები უნდა მოგვცეს უმაღლესი განათლების მქონე სპეციალისტების მომზადებისათვის. ჩვენი ვალია, უმაღლეს სასწავლებლებს სათანადოდ მოვუზნადოთ და მივაწოდოთ საჭირო კონტინგენტი. უაღრესად დროული იყო უმაღლეს სასწავლებლებში მიღებისას საშუალო განათლების ატესტატის ქულების გათვალისწინების გაუქმება. უაღრესად მალაქულიანი ატესტატის მაძიებლობამ ხელი შეუწყო იმას, რომ ზოგიერთი მოსწავლისა და მშობლისათვის სწავლამ დაკარგა თავისი უმთავრესი დანიშნულება და ვიწრო მერკანტილურ-უტილიტარული ხასიათი მიიღო.

ჩვენი პედაგოგები უდიდესი კმაყოფილებით გაცნენ და გააანალიზეს რეფორმის მესამე თავი, რომელშიაც სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ხარისხის ამაღლებაზეა ლაპარაკი.

აბა, რაიმე პედაგოგს არ უოცნებებია, რომ დაზუსტებულიყო შესწავლილი საგნები და მათი მოცულობა, აღმოგვჩრილიყო სასწავლო პროგრამებისა და სახელმძღვანელოების გადატვირთვა, კარგა ხანია ცხოვრებამ დღის წესრიგში დააყენა საკითხი, რომ უაღრესად ზუსტად ჩამოყალიბდეს სასწავლო დისციპლინების ძირითადი ცნებები და წამყვანი იდეები, მოხდეს მათში მეცნიერებისა და ტექნიკის ახალი მიღწევების ასახვა. ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლაში ძირეულად უნდა გაუმჯობესდეს შრომითი აღზრდა, სწავლებისა და პროფესიული ორიენტაციის წარმართვა. პარტია უაღრესად დროულად ჩაწვდა ამ პრობლემების გადაჭრის აუცილებლობას.

სასწავლო პროგრამების განტვირთვა და შესწავლილი მასალის კონკრეტუზაცია სრულებითაც არ ნიშნავს მუშაობის გაადვილებას ან შესუსტებას. პირიქით, საჭიროა, სრულეყოთ სწავლების ფორმები, მეთოდები და საშუალებები, რათა უზრუნველყოთ სწავლებისა და აღზრდის მემკვიდრეობითობა, ზოგადსაგანმანათლებლო მომზადების ერთიანი დონე.

მისასაღმებელია, რომ რეფორმა გვაეალებს, მუშაობაში გავითვალისწინოთ ეროვნული სასწავლებლების თავისებურებანი, გავაუმჯობესოთ მუშაობა მშობლიური ენის შესასწავლად. ამასთან ერთად დამატებითი ღონისძიებანი უნდა განხორციელდეს რუსული ენის შესასწავლად. ჩვენ რუსული ენის სწავლებაში მნიშვნელოვანი წარმატებები გვაქვს. ამ საქმეში დაგროვილი გამოცდილება უნდა გამოვიყენოთ მუშაობის

ახალ მოთხოვნათა შესაბამისად წარმართვისათვის საშუალო სკოლადამთავრებულ ყველა ახალგაზრდა ღრმად უნდა ფლობდეს დიდი ლენინის ენას.

სკოლის რეფორმის ძირითად მიმართულებებში მოსწავლეთა კომუნისტური აღზრდის ურყევ საფუძვლად მიჩნეულია მათში მარქსისტულ-ლენინური მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბება, მყარი მატერიალისტური წარმოდგენების, ბუნებისა და საზოგადოებრივი მოვლენების სწორი ახსნის უნარის გამომუშავება, მეტრქოლი ათვისების სულისკვეთების ჩანერგვა. განსაკუთრებით საზგასმულია საზოგადოებრივ-პუბლიტარული ციკლის საგნების სწავლების მნიშვნელობა თანამედროვე საზოგადოებრივი მოვლენების არსში წვდომის უნარის გამომუშავებისათვის. იგი მიჩნეულია, როგორც მოსწავლეებში კომუნისტური რწმენის ჩანერგვისა და ყოველგვარი ნეგატიურის მიმართ შეურიგებლობის გრძნობით აღზრდის საშუალება. ძირითად მიმართულებებში წამოყენებულია ამოცანა, რომ იდეურ-პოლიტიკური აღზრდის ქვაკუთხედი უნდა გახდეს ახალგაზრდობის აღზრდა მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეებით, კ. მარქსის, ფ. ენგელსის, ვ. ი. ლენინის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მაგალითებით, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის გამოცდილებით. ჩვენ ამ მიმართებით მუშაობის საკმაო გამოცდილება გვაქვს, მაგრამ ჯერ კიდევ სრულად ვერ ვიყენებთ ყველა შესაძლებლობას.

რეფორმა მოგვიწოდებს, რომ აღმზრდელობითს მუშაობაში უფრო სრულად გამოვიყენოთ საბჭოთა სახელმწიფოს სიმბოლოები — სსრ კავშირის ჰიმნი, დროშა და გერბი, მოკავშირე რესპუბლიკების ჰიმნები, დროშები და გერბები, სახელმწიფო ჯილდოები და წარჩინების ნიშნები, პიონერული და კომკავშირული ორგანიზაციების სიმბოლოები.

ახალი ადამიანის ჩამოყალიბებაში, როგორც ძირითად მიმართულებაშია ნათქვამი, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ზნეობრივ და სამართლებრივ აღზრდას, სკოლა ვალდებულია მოსწავლეებს გამოუმუშაოს იმის შინაგანი მოთხოვნილება, რომ იცხოვრონ და იმოქმედონ კომუნისტური მორალის პრინციპებით, განუხრელად დაიცვან სოციალისტური საერთო ცხოვრების წესები, საბჭოთა კანონები. მოსწავლეთა სამართლებრივ აღზრდაში ჩვენ ჯერ კიდევ სერიოზული ნაკლოვანებები გვაგანია. რა თქმა უნდა, როცა მოზარდი დანაშაულს სჩადის, უპირველესად სკოლას მოეთხოვება პასუხი, მაგრამ მინც არ შეიძლება არ აოინიშნოს, რომ არასრულწლოვანთა დანაშაულის პროფილაქტიკისათვის აუცილებელია სრულწლოვანთა დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერება. მოზარდთა დამნაშაევობის პროფილაქტიკა უაღრესად ძნელი საქმეა.

პარტია უმნიშვნელოვანეს ამოცანად წიიჩნევს მოსწავლეთა მხატვრული განათლებისა და ესთეტიკური აღზრდის გაუმჯობესებას. საჭიროა ბავშვებს განუვითაროთ მშვენიერების გრძნობა, ჩამოვეყალიბოთ ჯანსაღი მხატვრული გემოვნება. ამასთან ერთად რეფორმის ძირითად მიმართულებებში სათანადო ადგილი ეთმობა ახალგაზრდა თაობის ფიზიკური განვითარების საკითხს, როგორც ფიზკულტურის გაკვეთილებზე, ისე კლასგარეშე საქმიანობაში

ჩვენ დიდი მუშაობა მოგვიხდება, რათა უზრუნველვეყოთ ზოგადსაგანმანათლებლო და სპორტული სკოლები სათანადო ბაზებით, ინვენტარით. სათანადო ყურადღება უნდა მიექცეს მწვრთნელთა მაღალკვალიფიციური კადრებით სპორტული სკოლების დაკომპლექტების საკითხს.

რეფორმის ძირითადი მიმართულებების მეოთხე თავი ეხება მოსწავლეთა შრომით აღზრდას, სწავლებასა და პროფესიულ ორიენტაციას. სწორად დაყენებული შრომითი აღზრდა, სწავლება და პროფესიული ორიენტაცია, მოსწავლეთა უშუალო მონაწილეობა საზოგადოებრივად სსარგებლო შრომაში განსაზღვრულია როგორც შრომისადმი შეგნებული დამოკიდებულების გამომუშავების, პროფესიების მოქალაქეობრივი ჩამოყა-

ლიბების, ზნეობრივი და ინტერნაციონალური ფორმირების, ფიზიკური განვითარების შეუცვლელი ფაქტორები.

რეფორმის მეხუთე თავში — ბავშვთა და მოზარდთა საზოგადოებრივი აღზრდა ზაზვასმულია, რომ კომუნისტური პარტია და საბჭოთა სახელმწიფო სიდავ ზრუნავენ მოზარდთა საზოგადოებრივი აღზრდის განვითარებისათვის. გათვალისწინებულია გაუმჯობესდეს სკოლამდელი ასაკის ბავშვთა აღზრდისა და განათლების ორგანიზაცია.

კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს დიდ ჰუმანურობაზე მერყველვებს ის ფაქტი, რომ რეფორმაში დიდი ყურადღება ეთმობა იმ ბავშვებისა და მოზარდების საკითხებს, რომლებიც ჯანშრთელობის მდგომარეობის გამო მოკლებულნი არიან ჩვეულებრივ პირობებში სწავლის შესაძლებლობას. ჩვენი ვალია დროულად გამოავლინოთ და აღვრიცხოთ ასეთი ბავშვები, აზ მოვაკლოთ მათ ყურადღება და მზრუნველობა.

რეფორმა აყენებს ამოცანას—მკვეთრად ამაღლდეს მშობელთა პასუხისმგებლობა მოზარდი თაობის აღზრდაში, საჭირთა გავაძლიეროთ დახმარება ოჯახებისადმი, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდა ოჯახებისადმი. აღზრდის ეფექტიანობის ამაღლება დიდად არის დამოკიდებული მოსწავლის მიმართ ოჯახის, სკოლის, საზოგადოების და შრომითი კოლექტივების მოთხოვნების ერთიანობასა და შეთანხმებულ ღონისძიებებზე.

რეფორმის მეექვსე თავი — მასწავლებელი საბჭოთა საზოგადოებაში — გამსჭვალულია იმ ბრძნულე დებულებით სახალხო მასწავლებლის შესახებ, რომელიც ვ. ი. ლენინმა გვიანდერბა: სახალხო მასწავლებელი ჩვენში ისეთ სიმაღლეზე უნდა დავაყენოთ, რომელზედაც იგი არასოდეს არ მდგარა, არ დვას და არც შეიძლება იდგეს ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში. ეს ისეთი ჭეშმარიტებაა, რომელიც დამტკიცებას არ საჭიროებს.

რეფორმის მიმართულებებში ზუსტადაა განსაზღვრული ის მიზნები და ამოცანები, რომელიც თანამედროვე პირობებში სახალხო მასწავლებელს ეკისრება. გათვალისწინებულია მთელი რიგი ღონისძიებები, რომლებიც უდაოდ შეუწყობს ხელს პედაგოგთა კვალიფიკაციის ამაღლებას, მეთოდურ დაწელოვნებას, გაზრდის მათს ავტორიტეტს საზოგადოებაში.

მეშვიდე თავში ლაპარაკია სასწავლო-მეტერიალური ბაზის განმტკიცების საკითხებზე. რეფორმა მოითხოვს რომ უფრო ფართოდ გამოვიყენოთ სახელმწიფო და კოოპერაციული საწარმოების შესაძლებლობანი სასწავლებლების მშენებლობისათვის, მათი რემონტისა და აღჭურვისათვის.

როგორც სასკოლო რეფორმის დასკვნით ნაწილში ნათქვამია, „რეფორმის მიზნები კეთილშობილური, მაღალზნეობრივი და ჰუმანური. მათ რელიზაციას უდიდესი მნიშვნელობა ექნება საბჭოთა ადამიანების განათლებისა და კულტურის ღონის ამაღლებისათვის. იგი შექმნის მოზარდ თაობათა სწავლისა და აღზრდის, ცხოვრებისა და შრომისათვის, აქტიური საზოგადოებრივი საქმიანობისათვის მათი მოზადების საუკეთესო პირობებს, ყოველივე ეს სასიკეთო გავლენას მოახდენს ქვეყნის იდეურ-პოლიტიკური, ეკონომიკური და თავდაცვითი პოტენციალის განმტკიცებაზე, ჩვენი საზოგადოების ყოველმხრივ პროგრესზე, კომუნისმისაყენ მის წინსვლაზე“.

ზურაბ კომასიძე,

ბათუმის სახალხო დეპუტატების საქალაქო
საბჭოს აღმასკომის განათლების განყოფი-
ლების გამგე.

ტ ბ ე ლ ი ს მ ნ ა

XIII საუკუნის ცნობილი ქართველი მწერლისა და მოაზროვნის — ტბელ აბუსერისძის ცხოვრებითა და ლიტერატურული მემკვიდრეობით ბევრი მეცნიერი დაინტერესებულია (მ. ბროსე, თ. ჟორდანი, ივ. ჯავახიშვილი, კ. კეკელიძე, მ. ჩიქოვანი, პრ. რატიანი, ხ. ახვლედიანი). მისი ერთ-ერთი შესანიშნავი თხზულებაა „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი და ანდერძი მთქუშელისაჲ“, რომელიც პირველად (1897 წ.) გამოცა თ. ჟორდანიამ, შემდეგ (1941 წ.) ისტორიკოსმა დ. მუსხელიშვილმა. („ბოლოკ-ბასილის მშენებლობა შუარტყალში და აბუსერისძეთა საგვარეულო მატრიანე“ (თბილისი, 1941): ავტორი ტექსტს ურთავს ლექსიკონსა და ვრცელ გამოკვლევას, რომელშიაც ყურადღებას ამახვილებს ძეგლის ენის ზოგიერთ მხარეზე. ის ფაქტი, რომ 1981 წელს ხელახლა გამოიცა ეს თხზულება, ერთხელ კიდევ მოწმობს მის დიდ მნიშვნელობას (ი. სიხარულიძე, „ცხოვრება ქვეთხუროდსა ბასილისა“ ბათუმი, 1981). ამ გამოცემას წინა გამოცემისაგან განსხვავებით დართული აქვს ხელნაწერის ფოტოაბრეგები. შევნიშნავთ, აღნიშნულ ძეგლს, როგორც საყურადღებო საისტორიო წყაროს, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ აკადემიკოსები ივ. ჯავახიშვილი, კ. კეკელიძე, ამ თვალსაზრისით საგანგებოდ განიხილავს მას პრ. რატიანი.

დიდა ამ ძეგლის მნიშვნელობა ენათმეცნიერული თვალსაზრისითაც. იგი კარგ მასალას გვაწვდის მაშინდელი პერიოდის სალიტერატურო ქართულისა და ცოცხალი მტკყველების ურთიერთობის გასარკვევად.

ორთოგრაფია ძეგლისა ძირითადად მისდევს ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელ ნორმებს, მაგრამ გვაქვს ზოგიერთი გადახვევა.

ფონეტიკა. გვხვდება თითქმის ყველა ფონეტიკური მოვლენის მაგალითები. გავრცელებული ჩანს ბგერათა დაკარგვის შემთხვევები (მაგალითებს ვუთრებთ პროფ. ი. სიხარულიძის გამოცემის მიხედვით). ახოვანი (12, 23), ახოანისანი (14, 3), შდრ.: ახოვნისაჲ (3, 1); ბძანე (14, 23), ბძანებული (7, 37). განსაკუთრებით საინტერესო უნდა იყოს ზმნის ფორმა „აკმაა“, რომელიც ლ. მუსხელიშვილმა ახსნა როგორც „აკმარა“. რ-ს დაკარგვა ნიშანდობლივი მოვლენაა ქვემოაჭარულისათვის.

ბგერათა დაკარგვის გვერდით გვხვდება ბგერათა ჩართვის შემთხვევებიც. ჩუქვების სახედ (7, 17).. ეს ფორმა ჩვეულებრივია აჭარულ დიალექტში.

საინტერესოა ხელნაწერის ფორმა მამადმთავარი, რომელიც ლ. მუსხელიშვილს გაუწერებია როგორც უსწორო ფორმა: გამოცემაში შეუტანია „მამათმთავარი“. ი. სიხარულიძეს ტექსტში დაუტოვებია მამადმთავარი. მამადმთავარი მრავლად გვხვდება სხვა ძეგლებშიც. ც. ქუტუციაძეს იგი ასიმილაციის ნიმუშად მიაჩნია, ე. იმნაიშვილი დისიმილირებულ ფორმად თვლის. მ. ძიძიშვილს შესაძლებლად მიაჩნია ეს ფორმა ჩაითვალოს უძველესი ვითარების გადმონაშთად და ამდენად მრავლობითი რიცხვის თ სუფიქსის დ-საგან მომდინარეობის საბუთად. როგორც ცნობილია, გამოთქმულია მოსაზრება, რომ სახელისა და ზმნის მრავლობითი რიცხვის თ სუფიქსი მომდინარეობს დ-საგან. ეს მტკიცდება სვანურის ჩვენებით: ქართ.: ვართ, ხართ — სვან.: ხვარი-დ, ხარი-დ. თ. სუფიქსი ზმნაში არის სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში

დაყრუებული და გაფშვინებული და სუფიქსი (ა. ჩიქობავა. მრავლობითობის სუფიქსთა გაგებისათვის ქართულში 1954).

ჩვენს ძეგლში ჯერ არ არის დაყრუებული გ თანხმოვანი ზმნაში შთადევ (8, 30); დისიმილაცია არ არის მომხდარი სიტყვაში ლბილსა (8, 21), მაგრამ ჭურჭელნი უკვე დისიმილირებულია.

ანალოგიის ნიმუშია შე და ჩამო ზმნისწინებიანი ფორმები: „ქვეთურთ შევლო შედმართიცა დიდი“ (6, 34), „შთამოვლო საზარელი იგი და მყათარი ჩამოლმართი“ (6, 29). ხაზგასმულ სიტყვებში ჩართულია აღ ზმნისწინისეული თანხმოვანი.

ფორფოლიზმი. მოთხრობითის ნიშანი გამარტივებულია, მაგრამ ეს პროცესი მხოლოდ დაწყებულია. მოკვეცილია ნ ხმოვანფუძიან სახელთან. „ძამა ჩემან აბუსერი მრავლნი კარგნი ზატნი დაასუენა“ (13, 21). საინტერესოა, რომ მა დაბოლოება ხმოვანფუძიან სახელებთან ახლაც დაწახასიათებელია ქვემო აჟარის ზოგიერთი სოფლის მეტყველებისათვის.

შეუკვეცილია ბიძა მოქმედებითში: „დიდებულ ყოს ღმერთმან პატრონით ჩუენით, ერისთავთ-ერისთავით, ბიძაჲთ ჩუენით, გრიგოლითურთ“ (14, 6). ეს ფორმაც ჩვეულებრივია ამჟამად აჟარულ დიალექტში.

საკუთარი სახელის ბრუნება ძირითადად ძველი ქართული ენის ნორმებს მისდევს, მოთხრობითსა და წოდებითში ფუძის სახით არის წარმოდგენილი. უმრავლეს შემთხვევაში საკუთარ სახელს არა აქვს ემფატიკური ხმოვანი (ნახის, ბასილის, იოსების, რუსუდანს, ივანეს და ა. შ.), მაგრამ გვაქვს გავრცობილი ფორმებიც.

მრავლობითი რიცხვის მაწარმოებლად ძირითადად არის — ნ, თ სუფიქსები. ორ შემთხვევაში გვაქვს — ებ ნიშანი.

ვითარებითში -მდე თანდებულთან შენარჩუნებულია ბრუნვის ნიშნისეული დეჟამადე (11, 8), პირტყუამდე (5, 14). საინტერესოა, რომ ხელწაწერში ამ სიტყვაში დ ჩამატებულია. ამიტომაც, ალბათ, რომ ლ. მუსხელიშვილი დ-ს წერს მაშინაც, როცა ეს ფორმები ხელწაწერში ქარაგმითაა წარმოდგენილი:

წარმოქმნილ სახელთაგან საინტერესოა სადევე: „ხელთა შინა ჩემგან იყენს სადევენი იგი ცხენითურთ“. (9, 24). სადევე ძველ ქართულში იშვიათია. ლ. მუსხელიშვილს იგი დიალექტობად მიაჩნია. ამ ფორმაზე ყურადღება გაამახვილა პროფ. ზ. სარჯველაძემ. აქ უნდა გვქონდეს -ევ თემის ნიშანი. საინტერესოა, რომ ზმნის აწმყოს წრის ფორმებში -ევ თემის ნიშანი ქვემო აჟარულში ჩვეულებრივია (ხედევ, ზიდევ).

საინტერესოა „სახლოვანი“. „ძველი სახლოვანი დაშლილი იყო“ (12, 34), ძირეული, რასაკვირველია, არის „სახლი“. ლ. მუსხელიშვილი ამ სიტყვას განმარტავს, როგორც სადგომს, ბინას, თუმცა იქვე კითხვის ნიშანს უსვამს. შეიძლება აქ სიმრავლის, კრებითობის შინაარსი იყოს გადმოცემული.

მიცემით ბრუნვაში დასმული ჩუენ ნაცვალსახელით გადმოცემული ობიექტი ზმნაში მხოლოდ -გუ ნიშნით აღინიშნება: „ყოველთა დღესასწაულთა დაგულოცე-ლით“ (14, 15). „მუქუს ჩუენ“ ტიპის ფორმები ამ ძეგლში არ გვხვდება.

-ოდ სავრცობიანი ზმნები ჯერ კიდევ უღლების ძველ წესს მიჰყვებიან: „ვითარცა ეკლესიასა შინა ვიქცეოდე, ჰონე იგიცა ჩემთანავე ვიდოდის“ (9, 25), მაგრამ უკვე დაწყებულია ასეთი ზმნების ღონიანებთან გათანაბრების პროცესი: „და ესრეთ იტყოდით“... (14, 16).

ზმნისწინიან ფორმებს მყოფადის მნიშვნელობა აქვთ, ხოლო -მცა ნაწილაკიანი აწმყოს ფორმები ძველი ქართული ენის სხვა ძეგლების მსგავსად ბრძანებითს გამოხატავენ.

უწყვეტელში მხოლოდითი რიცხვის I და II პირის ფორმას ერთვის ი ხმოვანი, რაც ძველ ქართულში იშვიათია: „მე ოდენ ვხედვედი“ (9, 27).

ენებითი გვარის — 5 სუფიქსის ნაცვლად გვაქვს — დ: „დასცვიდეს რკინანი“ (9, 15). ქუან (ქონა) ზმნას დაცული აქვს აწმყოში 5 თანხმოვანი: „ნუ გაქუნს მოცლებად“ (4, 26). ასეთი ფორმები იშვიათად გვხვდება ძველ ქართულში. სახარებაში: „წინასწარმეტყველურად აქუნს“ (მათ, 21, 26 c), „პური არა გუაქუნს“ (მათ. 16,7 c).

მთელი ძეგლისათვის ნორმა II ხოლმეობითის ფორმები: მრავალგზისობა საერთოდ მკვეთრად გამოხატული კატეგორია ჩანს ამ თხზულებაში.

სინტაქსი. საინტერესოა მასდარის ვითარებითი, მიცემითი და სახელობითი ბრუნვების მონაცვლეობა: „შემძლებელ იყენიან შეძრვად“ (4, 16); „რა შემძლებელ ვართ ჯეროვნად დიდებისმეტყუელებასა“ (11, 25).

ვითარებითში დასმული მასდარი გვხვდება მიზნის გარემოებად: „მივიდა შუელად“ (7, 10). მაგრამ საინტერესოა, რომ ამ ფუნქციით ქარბობს მომავალი დროის მიმღებობები ვითარებით ბრუნვაში: „მეცა მომანიტოს სრულქმნა ჩემგან სამუშაოდ“... „მრავალნი სასწაულნი აღესრულნეს დასაცემელად განზრდებულისა, მრავალთა არღარა მოსაწყუფედელად გარეუკუნქცევანი“ (11, 33), ზოგჯერ ერთ წინადადებაში ორივე კონსტრუქცია გვაქვს: შეიძლება ვთქვათ, რომ მომავალი დროის მიმღებობა ნორმა აღნიშნული ძეგლისათვის. ახალი ქართულის ნორმების მიხედვითაა საერთოდ ნაწარმოები მომავალი დროის მიმღებობები: შესაარაცხავი, შესაქმნელი, სატკრავი, მოსაფარებელი, ნაცვლად ფორმებისა: შეარაცხავდი, შექმნადი და სხვ.

იშვიათია მასდარული კონსტრუქცია დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების ნაცვლად. საინტერესოა საწყისის უჩვეულო ფორმები, რომლებიც მიმღებობასაგან არის თავის მხრივ ნაწარმოები: „მღღელმან ბძანე ერისაგან ამინის მთქუმელობითა ორსავე დღესასწაულს ცისკრად“.

სახელისა და ზმნის რიცხვში შეთანხმების თვალსაზრისით ძეგლში დაცულია ძველი ქართულის ნორმები, რამდენადაც მრავლობით რიცხვს აწარმოებს 5, თ სუფიქსები. საინტერესოა, რომ გეოგრაფიული სახელი ხიზანი მრავლობითის ფორმად არის გაგებული და ზმნაშიც აჩენს შესაბამის ნიშანს: „წაიზუნეს ხიზანი, მტერზედა გაეცემუნნი“ (12, 21), შდრ.: „სრულქმნად.. ხიზათა ეკლესიისაჲ...“ (11, 31).

აღმოჩნდა ზმნაში ზოგჯერ დაცულია უფუნქციო 5: „გაზნიდნა მას განაპებსა ქვათასა“ (8, 34).

საგანგებოდ გვინდა გავამახვილოთ ყურადღება ერთ მაგალითზე, სადაც ზმნა მრავლობითშია, კონტექსტით მოსალოდნელია მხოლოდითი რიცხვი: „და უკუეთუ ენების რაიმე ბასილის, მომთხოველსა მახლობელთა მიმართ მისთა, გინა სხუთთა მიერ არა მომცემელთა, მეყსეულად შერისხვით ამხილის და იძულებით წინაშე მისსა მოაწიიან და არავის მიუტევის ესევითარი წმიდამან“ (8, 2). აქ ლაპარაკია იმაზე, რომ წმ. გიორგი იმათ, ვინც ბასილის არ აძლევდა საქირო ნივთებს, შერისხვით ანხილდება და მის წინაშე მოიყვანდა იძულებით. ასე რომ, ქვემდებარე ამ წინადადებაში ერთია. იქნებ აქ მესამე სუბიექტური პირის ნიშნად იყო უძველესი, სუფიქსი 5, რომელიც შემდეგ გააზრებულ იქნა ჭოგორც მრავლობითის ნიშანი და ამის გამო ფორმაც „გაასწორეს“: მოაწიიან (— მოაწიინ).

ძეგლში ერთმანეთის მონაცვლედ გვხვდება ზმნების აღწერითი და ორგანული ფორმები: „სრულქმენ ტაძარი ჩემო“ (8, 36), „მწე ექმნებოდა წმიდაჲ ესე ახოვანი“ (9, 2); შდრ.: „ესრეთ განასრულა ტაძარი ესე“ (8, 25); შეილი მისი იოვანე შეიწია“ (7, 5).

ლმპსიკა. აღსაიშნავია, რომ ზოგიერთ სიტყვას ძველ მნიშვნელობასთან ერთად ახალი მნიშვნელობაც მიუღია. კადრება იხმარება მნიშვნელობით (გაბედვას ნიშნავს): „მფრინველმან ვერ იკადრის გარდაფრენად“ (8, 28), „არღარა იკადრა შეწვენად კაცთად“ (7, 12). მაგრამ შესაკადრებლად უკვე ნიშნავს შესაფერისს. „ესე არიან სასწაულნი... ამით სიტყუათა შესაკადრებლად ღირსებისაებრ მთქუმელისაჲ“ (3, 3);

ვედრების პარალელურად გვაქვს შემოხუეწა: „რომელთა ვაზირობითა და შემოხუეწითა...“ (12, 38) შდრ.: „ვედრებოდა მის თანავე იგიცა“ (12, 8).

ძველი ქართულის „კეთილის ნაცვლად გვაქვს „კარგი“: „უკუეთუ ვინმე მდღელი არ კარგი მკითხველი დახუდებოდეთ“ (14, 21); „კარგსა მკითხველსა წააქითხვებადათ“ (14, 22); „კარგნი ზატნი დასუენნა“ (13, 21). სასწაული მხოლოდ ერთი მნიშვნელობით იხმარება (საოცრება, საკვირველება): „ეს არიან სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ (3, 2).

ერთ წინადადებაშია ცხენი და ჰუნე: „შემომავედრა ცხენი და მერმე წარიყვანა ჰუნე...“ (9, 40); ერთმანეთის გვერდითა ჰრქჳნ და ეწოდების.

დასარჩენელი, საკვებს, საზრდოს ნიშნავს. „რაჲთა მოვირეწო დასარჩენელი სახლელულთა ჩემთაჲ“ (4, 38). თანანადების პარალელურად გვაქვს ვალი: „ვალისა მისისა წილ ერთი ძელი წარულო ვინმე კაცმან“ (8, 6); დასტურდება ძველი ქართულის ლექსიკისათვის უჩვეულო ზმნისართი მეტისმეტად: „ბაკოელთა მეტისმეტად მოიჭირეს“ (12, 37).

ცალკე გვიჩვენა გამოცემით ზოგიერთი ლექსიკური ერთეული, რომლებიც დღეს აჭარბულ დიალექტში არის დაცული: აღწევა — აღებას ნიშნავს „...აღწევად ქვისა მძიმისა“ (4, 18), აჭარბულში გვაქვს „აწევა“, დამართება შემთხვევას ნიშნავს: „მას აქადთ მრავალთა... დამართებათაგან, ვერცა მათ მოიცალეს“ (12, 28). ჩაჭრა ჩავარდნას, გადავარდნას, ნიშნავს: „შთასაჭრელად განშზადებულთა კაცთა...“ (11, 40).

ძეგლის ლექსიკა მეტად მრავალფეროვანია, თუნდაც ადამიანის საკუთარი სახელები და ტოპონიმია, რომლებიც ცალკე კვლევის ობიექტი შეიძლება იყოს.

ჩვენ მოკლედ წარმოვადგინეთ ტბელ აბუსერისძის თხზულების ენობრივი ანალიზი. მასში ძველი ქართულის ნორმების გვერდით მკვეთრად იგრძნობა ახალი სალიტერატურო ქართულის გავლენაც. განსაკუთრებით საინტერესოა დიალექტიზმები, რომლებიც დღეს აჭარბულ კილოშია დაცული. საერთოდ, ეს ძეგლი ენობრივად მდიდარია. ამ თვალსაზრისით მისი სრულყოფილი შესწავლა ბევრ საინტერესო საკითხს წარმოაჩენს.

ჩვენი საერთო საქმა

ჩვენმა წინაპრებმა, განუწყვეტელი ძალადობისა და რბევის მიუხედავად, მფეთქავი გულივით ჩაგვაბარეს მრავალჭირანხელი ენა, ენა — სიმბოლო ქართველი კაცის გაუტეხლობისა, მშობლიური მიწისადმი ერთგულებისა, ჩაგვაბარეს მყარი, შეუღებლავი და ჩვენც მოვალენი ვართ დავიცვათ მისი სიწმინდე.

რესპუბლიკაში, განსაკუთრებით ბოლო წლებში, მნიშვნელოვანი ღონისძიებები ხორციელდება ქართული ენის სიწმინდის დასაცავად. ამაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა და მინისტრთა საბჭომ

მიიღეს დადგენილება „რესპუბლიკის სასწავლებლებში ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების მდგომარეობისა და გაუმჯობესების ღონისძიებათა შესახებ“.

ეს უმნიშვნელოვანესი დადგენილება კიდევ ერთი ნათელი დადასტურებაა იმისა, თუ როგორ თანმიმდევრულად ურუნველყოფენ საქართველოში კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი და რესპუბლიკის მთავრობა ქართული ენის სიწმინდისათვის. იგი სრული პრინციპულით მიუთითებს იმ დიდ პასუხსავე, მოვალეობაზე, რომელიც ენის წინაშე ატევს ყველას, ვინც მოწოდებულია ამისათვის. დადგენილებაში აღნიშნულია ამ დარგში მოპოვებული წარმატებანი, აგრეთვე ნაკლოვანებანი, უპირველეს ყოვლისა, ის ფაქტი, რომ ჯერ კიდევ დაბალია მოსწავლეთა წერითი მეტყველების კულტურა. ჩვენც სწორედ ამ საკითხზე გვექნება საუბარი.

დავიწყოთ იმით, რომ უმაღლეს სასწავლებლებში მისაღებ გამოცდებზე წერითს ნამუშევრებში დაშვებული შეცდომების გამო პროფესორ-მასწავლებლები ხშირად ესაყვედურებიან საშუალო სკოლას და სამართლიანადაც.

ენის გრამატიკული კატეგორიების ცოდნა ჯერ კიდევ არ ნიშნავს წერის კულტურის დაუფლებას, აზრის მწყობრი, განსაგები ფორმით ჩამოყალიბებას. მდიდარი ლექსიკა, დახვეწილი სტილი, გრამატიკული კატეგორიების ღრმა ცოდნა, მხატვრული ნაწარმოების ანალიზის უნარი სწორად წერის და მეტყველების საწინდარია.

სად უნდა გამოუმუშავდეს მოზარდს ეს ჩვევები? პასუხი ერთია — სკოლაში მშობლიური ენის მასწავლებლის მზუნველობით, მისი პედაგოგიური ხელოვნებით.

ქართული ენის სასკოლო სახელმძღვანელოები იმგვარადაა შედგენილი, რომ ამა თუ იმ გრამატიკული კატეგორიის სწავლებისას, მიღებული ცოდნის განსამტკიცებლად გამოყოფილია შესაბამისი სავარჯიშოები. მასწავლებელთა ერთი ნაწილი მხოლოდ სავარჯიშოებით იფარგლება და შესწავლილ საკითხებს არ უკავშირებს საპროგრამო მხატვრულ ლიტერატურას, თავისუფალ თემას. ალბათ, სწორედ ეს არის იმის მიზეზი, რომ მოსწავლეები გრამატიკული კატეგორიების ცოდნას ვერ უსადაგებენ ლიტერატურულ აზროვნებას.

როგორც ცნობილია, სხვათა სიტყვის ნაწილაკებს „მეთქი“, „თქო“, „ო“ სწავლობენ მეოთხე კლასში, მაგრამ მეოთხეკლასელთა წერითს ნამუშევრებში აშკარად შეინიშნება მათი უმართებულო ხმარება: „მანც თუ მიდიხარ, კაცოს ნუ დაენახვები, ის ბიჭი განანებს, ტყვიასავით დაუნდობელია“. ამ წინადადებაში მეურმის დიდი ოგოი განიშნარსებულია, სხვათა სიტყვის ნაწილაკი კი უგულვებელყოფილია. სასურველი იყო მოსწავლეს ეს წინადადება ირიბ ნათქვამად დაეწერა: „მეურმემ მხედარი გააფრთხილა, რომ ტყვიასავით დაუნდობელ კაცოს არ დანახვებოდა, შეიძლება ენანებინა მასთან მისვლა“. მივიღეთ რთული ქვეყნობილი წინადადება. ჩეულებრივ, პირდაპირ ნათქვამს უსწრებს ან მოსდევს ავტორის სიტყვები, რომლებიც პირდაპირ ნათქვამიდან შესაბამისი წესებით გამოიყოფა. თუ ავტორის სიტყვები უსწრებს პირდაპირ ნათქვამს, მის შემდეგ იწერება ორი წერტილი, ამიტომ უნდა ყოფილიყო: „მეურმემ მხედარი გააფრთხილა: მაინც თუ მიდიხარ, კაცოს ნუ დაენახვები, ის ბიჭი განანებს, ტყვიასავით დაუნდობელია“.

პირდაპირ ნათქვამთან სასვენ ნიშანთა მართებული ხმარება ნათქვამს უფრო ნათელსა და გასაგებს ხდის, მოსწავლეთა მეტყველებას ხვეწავს.

იგივე მდგომარეობაა ზმნისწინებისა და თანდებულების ხმარებისას. ზმნისწინების უმართებულო გამოყენება მეტყველებას გაუგებარს ხდის, ვერ აზუსტებს მოქმედების მიმართულებას. მოსწავლეთა ნაწერებში ვკითხულობთ: „ლეიტენანტმა მათარიდან წყალი გადაღვარა და მდინარესთან მივიდა“. ან ასე: „...მდინარისაკენ გასწია“, და კიდევ: „მან მაშინვე მიაქცია ყურადღება მის დაწამებულ სახეს“. ამ წინადადებ-

ბაში მონაცვლეობს და-და გა-ზმნისწინი. უნდა იყოს: „მან მაშინვე მიაქცია დღეა მის გაწამებულ სახეს“.

თანდებულების უმართებულო ხმარება უფროსკლასელთა ნაწერებშიც შეინიშნება. მეცხრეკლასელი თავისუფალ თემაში წერს: „სპექტაკლმა ჩემში დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა“. აქ ში თანდებულიანი ფორმა უმართებულოდ არის ნახმარი, უნდა იყოს: „სპექტაკლმა ჩემზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა“.

„მათ სიყვარულს წინ უდგას მშობლების სიხარბე ფულისათვის“. როგორც ცნობილია, — თვის თანდებულიანი სახელი გარკვეულ ფუნქციურ სიახლოვეს ამჟღავნებს. მი-თანდებულთან სახელთან, მაგრამ აქ, სადაც ზმნის სემანტიკით უფრო ხელშეწყობა მიმართულების ჩვენება, — თვით თანდებულს — მი თანდებული ცვლის, ამიტომ უნდა იყოს: „მათ სიყვარულს წინ უდგას მშობლების სიხარბე ფულისადმი“.

ქვემდებარისა და შემასმენლის შეუთანხმებლობა რიცხვში გვხვდება როგორც უმცროს, ისე უფროსკლასელთა ნაწერებში. „ჩვენი ხალხი სამშობლოს დასაცავად იბრძოდნენ“, — კვითხულობთ წერითს ნამუშევარში. ქვემდებარე კრებითი სახელით არის გადმოცემული, მას შემასმენელი მხოლოდით რიცხვში უნდა შეუთანხმდეს — „...ხალხი იბრძოდა“.

„მტკვარები მორწყულია სახელოვანი წინაპრების ოფლითა და სისხლით“. მოსწავლემ არ იცის, რომ საკუთარ სახელს მრავლობითი რიცხვი არა აქვს.

ქართულში, როგორც ცნობილია, ვითარებითი ბრუნვის ნიშანია-ად(ა),-დ(ა), რომლის თანხმონებით ნაწილი-დ სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში ყრუდება და ვლდებულობით -ათ(ა),-თ(ა), მოსწავლეებისადმი სტუდენტების ნაწილი არ ითვალისწინებს ენობრივ ორთოგრაფიულ ნორმებს და წერს: „ღამეებს თეთრათ ათენებს“, „სოფლის გზაზე ურემი მიიმეტ მიჭრიალებდა“, თეატრი უმსახიობოთ არ იქნება“.

ზოგჯერ, პირიქით, იქ, სადაც მრავლობითი რიცხვის ნიშანი „თ“ უნდა იყოს, ნაწერებში ვხვდებით „დ“-ს, მაგალითად „ძმებო, დავუხზოდ ნაღური“. ან კიდევ: „...და შემდგარი ამ ქვეყნად მეფეცა ნუ გავგონებდალ“.

გარდაუვალ ზმნებთან მეორე სერიაში ქვემდებარე სახელობითს ბრუნვაში დგას. დასავლეთ საქართველოს კილოებისათვის დამახასიათებელია სინტაქსური თავისებურება, რომელიც სპეციალურ ლიტერატურაში „ერგატიული კონსტრუქციის“ სახელწოდებით არის ცნობილი — გარდაუვალ ზმნებთან ქვემდებარე მეორე სერიაში სახელობითის ნაცვლად მოთხრობით ბრუნვაშია. სწორედ ასეთი შეცდომები გვხვდება მოსწავლეთა წერითს ნამუშევრებში. მაგალითად, „გერმანელმა მივიდა ონავარასთან და უთხრა“, „მან წყლიდან ამოვიდა და ონავარას დაუწყო ძახილი“, „წითელარმიელებმა გზას გაუდგნენ“.

რთული წინადადება მარტივ წინადადებათა ერთობლიობაა, რომლის ერთ ენობრივ მთლიანობად შემკვრელ საშუალებას ინტონაცია წარმოადგენს, რთული წინადადების სტრუქტურული და ფუნქციური მხარის შეგნებული ცოდნა წერითი და ზეპირი მეტყველების მაღალი კულტურის საწინდარია. რთულ წინადადებასა და მის სახეობებს პროგრამით მერვე კლასში სწავლობენ და მას თითქმის მთელი აკადემიური წელი ეთმობა. ამის მიუხედავად, მეცხრე-მეათე კლასელთა ნაწერებში იგრძნობა მაქვემდებარებელი კავშირების უმართებულოდ ხმარება, სიტყვათა შეუსაბამობა, რის გამოც დარღვეულია კავშირი გადმოსაცემ შინაარსსა და სათანადო გადმოსაცემ საშუალებას შორის.

ნაწერში კვითხულობთ: „ზოეტს მოსწონს მღვრიე, მშფოთვარე თერგი, იმიტომ რომ მასში ჭვრეტს ადამიანთა გაღვიძებული ცხოვრების სახეს“, უმჯობესი იყო, მოსწავლეს „რომ“ კავშირის ნაცვლად ეხმარა კავშირი „რადგან“. „ზოეტს მოსწონს მღვრიე, მშფოთვარე თერგი, რადგან მასში ჭვრეტს ადამიანთა გაღვიძებული ცხოვრე-

ბის სახეს“. კითხვაზე — „რისთვის მოსწონს პოეტს მშფოთვარე თერგი?“ დამოკიდებული წინადადება უპასუხებს: „მოსწონს, რადგან მასში ჰერკულს ადამიანთა გულგებულებაა“.

„ნიკოლოზ ბარათაშვილი მზადაა მოშორდეს მეგობრებს, ნათესავებს, მამულს, სატრფოს, რომლის წილშიაც თავს ობლად გრძნობს“. ამ წინადადების წაკითხვისას იქმნება ისეთი შთაბეჭდილება, თითქმის პოეტის სულით ობლობის დაძლევა მეგობრებთან, მამულთან, სატრფოსთან განშორებით არის შესაძლებელი. ასეთი ბუნდოვანება, ტექსტის უტოლინარობასთან ერთად, რთული წინადადების სტრუქტურული და ფუნქციური უტოლინარობითაც არის გამოწვეული. წვერ-კავშირი „რომლის“ მრავლობით რიცხვში უნდა იყოს, რადგან გამოხატავს რამდენიმე ერთგვარ წვერს (იხილეთ დამატებას) და დამოკიდებულ წინადადებას აკავშირებს მთავართან. წინადადება შეიძლება ასე გასწორდეს: „ნიკოლოზ ბარათაშვილი მზადაა მოშორდეს მეგობრებს, ნათესავებს, მამულს, სატრფოს, რომელთა შორის თავს ობლად გრძნობს“.

ფუნქციური თვალსაზრისით, მთავარი წინადადების შინაარსი მოითხოვს მიზეზის გარემოების დამოკიდებულ წინადადებას, რადგან, კითხვაზე — „რატომ არის ნიკოლოზ ბარათაშვილი მზად მოშორდეს მეგობრებს. ნათესავებს, მამულს, სატრფოს?“ — დამოკიდებული წინადადება უპასუხებს: „მზადაა, რადგან მათ შორის თავს ობლად გრძნობს“. უნდა იყოს: „ნიკოლოზ ბარათაშვილი მზადაა მოშორდეს მეგობრებს, ნათესავებს, მამულს, სატრფოს, რადგან მათ შორის თავს ობლად გრძნობს“.

უზუსტობანი წინადადებებში განკერძოებული სიტყვებისა და გამოთქმების ხმა-რების დროსაც გვხვდება. ნაწერში ვკითხულობთ: „ლ. ქიჩელმა ძალიან კარგად იცოდა, როგორც სისხლსაც ტიპებისა და სახეების მძერწავმა, რომ მხატვრულ შემოქმედებაში იდეურობა ოსტატობის გარეშე გაუნადგებელი თამასუქია“. ამ წინადადებაში „როგორც“ კავშირიანი დანართი უშუალოდ არ მოსდევს ასახსნელ სიტყვას. დარღვეულია სიტყვათა რიგი. უნდა იყოს: „ლ. ქიჩელმა, როგორც სისხლსაც ტიპებისა და სახეების მძერწავმა, ძალიან კარგად იცოდა, რომ მხატვრულ შემოქმედებაში იდეურობა ოსტატობის გარეშე გაუნადგებელი თამასუქია“.

„რა თქმა უნდა სოლომონიც მეუღლის აზრს იზიარებდა“. ჩართული წინადადებაში მძიმით არ არის გამოყოფილი.

დიდმა ენათმეცნიერმა ნიკო მარმა ჩვენს მშობლიურ ენას ასეთი შეფასება მისცა: „ქართული ენით გამოთქმება ყველაფერი, რის გამოთქმაც შეიძლება დედამიწის რომელიც ვნებათ ენით. არცერთ ენაზე რუსეთსა და დასავლეთ ევროპაში არ მოიბოვება აზრი, რომელიც ქართულმა ენამ სრულყოფილად ვერ გამოხატოს და მხატვრულად ვერ წარმოგვისახოს. ქართული ენა, განსაკუთრებით ცოცხალი ქართული ენა მაღალ-მხატვრულად წარმოსახავს ყოველ აზრს. ქართული იმდენად მდიდარია, რომ თავისი შინაგანი თვისებებით იგი მსოფლიო მნიშვნელობის ენას წარმოადგენს“. ეს შეფასება გვაგალებს დიდი სიყვარულითა და სიფრთხილით მოვეპყრათ ჩვენს ენას, მშობლიურ ქართულს.

გულუბრი დიანამიკა

«ოტელოს» პირველი ქართული თარგმანის გამო

„ერთ კულტურას უფრო ფართოდ და ღრმად მეორე კულტურა შეიმეცნებს. ესა თუ ის აზრი მთელი სიგრძე-სიგანით სხვა აზრთან ურთიერთობასა და ურთიერთ-შეხებაში აიხსნება: ამ აზრებს შორის იმართება დიალოგი. სწორედ ამ დროს ხდება შესაძლებელი ერთი კულტურის, ერთი აზრის კარჩაეტილობისა და ცალმხრივობის გადალახვა. ჩვენ სხვის კულტურას ისეთ შეკითხვებს ვუსვამთ, როგორიც მას თავისი თავისათვის არ დაუსვამს, და მასში ვეძებთ ისეთ პასუხს, რომლითაც ის ახლებურად წარმოგვიდგება, ახალ აზრობრივ სიღრმეებს წარმოგვიჩენს. თუ ჩვენი კულტურის მიმართ შეკითხვები არ გვექნება, მაშინ შემოქმედებითად ვერ გავივებთ სხვისას. ორი კულტურის ასეთი დიალოგური შეხვედრით ისინი კი არ ერწყმიან ან ირევიან ერთ-მანეთში, არამედ ამდიდრებენ ურთიერთს და იმავე დროს ინარჩუნებენ ერთიანობას და მთლიანობას“, მ. ბახტინის ამ სიტყვების მოყვანა იმისათვის დაგვეჭირდა, რომ ხაზ-გასმით აღვნიშნოთ, თუ რა პრობლემები წყდება მთარგმნელობითი მუშაობის დროს, როდესაც ერთი კულტურა მდიდრდება მეორე კულტურის წყალობით.

ამა თუ იმ ეპოქაში შესრულებული საუკეთესო თარგმანები ქართული ლიტერატურის კუთვნილება ხდება და ხელს უწყობს ეროვნული ლიტერატურის წინსვლას. ამ აზრის უდავო დადასტურებაა შექსპირის ქართული თარგმანები. XIX საუკუნეში მოწინავე ქართული საზოგადოება ცხოველ ინტერესს იჩენს შექსპირის შემოქმედებისადმი. გაზეთი „დროება“ ეროვნული სიამაყის გრძნობით აღნიშნავდა: „ესპანელებზე აღრე შექსპირი ქართველებს გვითარგმნიო“.1

შექსპირის ხსენება საქართველოში XVIII საუკუნიდან იწყება. მას მოიხსენიებენ დავით ბატონიშვილი,2 ამის შემდეგ არაფერი აღარ ისმის მე-19 საუკუნის 40-იან წლებამდე, როცა იწყება შექსპირის თარგმნა ქართულად. 1841 წელს ნიკოლოზ ბარათაშვილი გრ. ორბელიანს სწერდა, დიმიტრი ყიფიანმა შექსპირის „რომეო და ჯულიეტა“ თარგმნა,3 ეს პირველი ცნობაა შექსპირის ქართულად თარგმნის შესახებ. მას ქრონოლოგიურად წინ უსწრებს შექსპირის სხვა თარგმანები. მათ შორის პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ „ოტელო“, გადათარგმნილი 1844 წელს სოფელ მეჯვრისხევში (მთარგმნელის ვინაობა უცნობია). ეს თარგმანი არ გამოქვეყნებულა, ინახება ხელნაწერთა ინსტიტუტში № 1084-ით. პირველ გვერდზე გაკეთებული წარწერა გვაუწყებს, რომ ეს თარგმანი ყოფილ საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებისათვის გადაუცია ბარბარე კონას ასულ ერისთავს. სხვადასხვა წყაროებში წააწყდებით მოსაზრებასაც, „რომ თარგმანი ეკუთვნის გიორგი ერისთავს“.4 ამ ვარაუდის გამო, დაგვებადა სურვილი დაგვედგინა, არის თუ არა ეს თარგმანი შესრულებული გიორგი ერისთავის მიერ. ამ ფაქტის დადგენით შექსპირის თარგმანის ისტორია ოთხი ათეული წლით უკან იწევს, რაც უინტერესო არ უნდა იყოს ქართული შექსპიროლოგიისათვის. მთარგმნელის ვინაობის გასარკვევად საჭირო შეიქმნა. გ. ერისთავის შემოქმედებითი გზის საფუძვლიანი შესწავლა.

გ. ერისთავი ცნობილია როგორც ნაშდვილი ნოვატორი, ახალი გზის გამჟღავნე ქართულ ლიტერატურაში, იგი არის რეალისტური კომედიის თეატლსაჰინო ისტატი, ქართული პროფესიული თეატრის სულისჩამდგმელი, მსახიობი, ჟურნალ „ცისკრის“ დამაარსებელი, რედაქტორი და გამომცემელი. „გ. ერისთავი 50-იან წლებში ვანაგებ-

და ქართული კულტურის, ქართველი ერის სულიერი ცხოვრების მაჯისცემას. 1832 წელს გიორგი ერისთავი შეთქმულების სხვა მთავარ მონაწილეებთან ერთად დააპატიმრეს. ცამეტი თვის პატიმრობის შემდეგ იგი გადასახლეს ვილნოში. „გადასახლებაში ყოფნას გ. ერისთავისთვის უნაყოფოდ არ ჩაუვლია. მან შეისწავლა პოლონური ენა, გაეცნო ადამ მიცკევიჩის შემოქმედებას. ყველაფერმა ამან დადებითი გავლენა მოახდინა მის განვითარებასა და შემდგომ ლიტერატურულ-საზოგადოებრივ მოღვაწეობაზე.“⁶ ამ პერიოდში გ. ერისთავი ეწეოდა მთარგმნელობით მუშაობას: პოლონურ ენაზე თარგმნა „ვეფხისტყაოსანი“, ა. მიცკევიჩის, ა. პუშკინის, ვ. პიუგოს, შილერის და სხვათა ლექსები, რომლებიც ენათესავენოდა მისი პოეზიის საერთო-რომანტიკულ ხასიათს. განსაკუთრებით ეს ითქმის ადამ მიცკევიჩის „პოლიგრამის“, „პოტოცკის საფლავზედ“.

1838 წლიდან გ. ერისთავი ახერხებს სამშობლოში შევბუღებით დაბრუნებას, საბოლოოდ კი იგი საქართველოში 1842 წელს ჩამოვიდა. ამ დროიდან მოყოლებული, გ. ერისთავი ერთ-ერთი მესვეურია ქართული თეატრისა, რომელიც ამ პერიოდში რეპერტუარის სიღარიბეს განიცდიდა. ამის გამო უცხოურ პიესებს თარგმნიდნენ, განსაკუთრებით გატაცებული იყვნენ შექსპირის დრამატურგიით.

უცხოელი ავტორების რუსულიდან თარგმნა იმ დროისათვის უცხო არ იყო. შექსპირის ბევრი ნაწარმოებში ითარგმნებოდა არა დედნიდან, არამედ რუსულიდან. „ოტკელოს“⁷ შემოხუცებული თარგმანიც შესრულებულია რუსულიდან პროზით. საეარაუდე-ბელია, რომ მთარგმნელი გიორგი ერისთავი იყო.

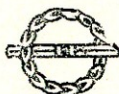
ამას გვაფიქრებინებს ის ფაქტიც, რომ ჩიკაგოს ერთ-ერთ უნივერსიტეტში აღმოჩნდა „რომეო და ჯულიეტას“ ერისთავისეული თარგმანის ხელნაწერი.⁷ ეს ფაქტი პროფ. ნ. ყიასაშვილმა აღნიშნა.

გ. ერისთავის მთარგმნელობა რომ დამტკიცდეს, საჭიროა ამ საკითხის უფრო საფუძვლიანი გამოკვლევა, რაზეც მუშაობა გრძელდება.

ცინული ჰვლივიჩი.

შენიშვნები

1. „დროება“, 1874 წ.
2. ტრიფონ რუხაძე, ძველი ქართული თეატრი და დრამატურგია, 1949 წ. გვ. 156.
3. კერძო წერილი, 1841 წ. 28 მაისი, ბარათაშვილი, თხზულებანი. თბ., 1945 წ.
- გვ. 79.
4. ქართული შექსპირიანი, 1964 წ. გვ. 131.
5. გ. ერისთავი, „თხზულებანი“, თბ., 1966 წ.
6. გ. ერისთავი, თხზულებანი, თბ. 1966 წ. გვ. 4.
7. გაზ. „კომუნისტი“, № 8, 1982 წ. ტექსტოლოგიის საკითხებზე.

მეხმედ აბაშიძის იუბილე თბილისში

ცნობილი საზოგადო მოღვაწისა და მწერლის მეხმედ აბაშიძის დაბადების 110 წლისთავი მთელმა საქართველომ აღნიშნა.

ჩვენ უკვე ვიუწყებოდით, თუ როგორ იწვიმეს აჭარის მშრომელებმა დიდი მამულიშვილის იუბილე. ბათუმიდან ზემო საქართველოს დედაქალაქში გაგრძელდა. თბილისში ა. სორავას სახელობის მსახიობის სახლში გაიმართა დიდი საიუბილეო საღამო, რომელიც გასსნა საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის მიდევანმა ჯ. ჩარკიანმა. მან თქვა:

— მეხმედ აბაშიძე, ქართველი ხალხის სახელოვანი შვილი, ერთი იმთავანია, ვინც მთელი თავისი სიცოცხლე შეაღია მშობლიური მხარის ზედწიერებისათვის ბრძოლას, ვინც სიტყვით, საქმითა და მახვილი კალმით ემსახურებოდა თავისი ხალხის განათლებას, ბედნიერ მომავალს. მეხმედ აბაშიძე ერთი იმთავანია, ვინც იდეა დღევანდელი აჭარისა, მისი დღითი-დღე მწარდი შესანიშნავი მიღწევების სათავეებთან.

საქართველოს მწერალთა კავშირის აჭარის განყოფილების პასუხისმგებელმა მიდევანმა რუსთაველის პრემიის ლაურეატმა ფ. ხალვაშმა ილაპარაკა მ. აბაშიძის როლზე აჭარის მშრომელთა ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბებაში, ქართული სიტყვის, ქართული მეტყველების აღორძინებაში.

გაბედული, მამაცი, მაღალი ერუდიციის ადამიანი, რომელმაც მშობლიური ქართულის გარდა რამდენიმე უცხო ენაც იცოდა, დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა არა მარტო აჭარის, მთელი საქართველოს მცხოვრებთა შორის, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც. — ასე დაბასიათეს მ. აბაშიძე საღამოზე გამოსულმა ორატორებმა: ნოციალინ-

ტური შრომის გმირმა მწერალმა-აკადემიკოსმა გ. აბაშიძემ, მწერლებმა ი. რურუამ, ი. ქავეარაძემ, ლ. სულაბერიძემ, საქართველოს სსრ სახალხო არტიტმა მ. სინიკაძემ, აჭარის ხელოვნების დამსახურებულმა მოღვაწემ ლ. შარაშიძემ, პროფესორმა ი. სიხარულიძემ. ამადღელებელი იყო ბათუმელი მოსწავლის, მ. აბაშიძის შვილთაშვილის დიანა აბაშიძის გამოსვლა. მან ილაპარაკა მ. აბაშიძის უფროს ვაჟზე მამულ აბაშიძეზე, რომელიც გმირულად დაიღუპა 1942 წელს ქერჩის დაცვისას. ფრონტიდან გამოგზავნილ თავის წერილებში იგი ითხოვდა, რომ ოქაზს მთელი დანაწოგი ფული გადაეცა თავდაცვის ფონდში.

ოქაზის ტრადიციებს ღირსეულად განაგრძობენ მ. აბაშიძის მეგობარები. საღამოს ესწრებოდნენ მისი ქალიშვილი, რესპუბლიკის დამსახურებული პედაგოგი ი. აბაშიძე, შვილიშვილები და შვილთაშვილები.

პოეტმა ვ. გორგანელმა წაიკითხა მ. აბაშიძისადმი მიძღვნილი ლექსი.

აჭარის ხელოვნების ოსტატთა და ანსამბლ „რუსთავის“ დიდი კონცერტით დამთავრდა მ. აბაშიძის დაბადების 110 წლისთავსადმი მიძღვნილი საღამო, რომელსაც დაესწრნენ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მიდევანი გ. ენუქიძე, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის კულტურის განყოფილების გამგე ნ. ჭანბერიძე, საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის მიდევანი ნ. გუგუზავა, აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე ა. ტაკიძე.

* * *

რესპუბლიკის დედაქალაქის გლდანის რაიონმა მიიღო ქართველი ხალხის გაერთიანებისათვის მგზნებარე მებრძოლის.

მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის მე-
მედ აბაშიძის დაბადების 110 წლისთა-
ვის აღსანიშნავი ზეიმის ესტაფეტა.
ამიერიდან მის სახელს ატარებს თბილი-
სის ახალგაზრდა რაიონის ერთ-ერთი
მთავარი მაგისტრალი.

ამ მოვლენისადმი მიძღვნილ მიტინგ-
ზე თავი მოიყარეს რაიონისა და ქალა-
ქის სტელმძღვანელმა პარტიულმა და
საბჭოთა მუშაკებმა, საზოგადოების წა-
რმომადგენლებმა, აქარიდან ჩამოსულ-
მა სტუმრებმა. აქ მოვიდნენ საქართვე-
ლოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტე-
ტის კულტურის განყოფილების გამგე
ნ. ჯანაშვიტი, პარტიის აქარის საოლქო
კომიტეტის მდივანი ნ. გუგუშვილი, აქარის
ასსრ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის
მოადგილე ა. ტაყიძე.

საქართველოს მწერალთა კავშირის
გამგეობას მდივანმა რ. მინინოვილმა,
თბილისის № 80 პროფესიულ-ტექნიკუ-
რი სასწავლებლის პედაგოგმა ზ. ლორთ-
ქიფანიძემ თავიანთ გამოსვლებში აღნი-
შნეს მემედ აბაშიძის უდიდესი წვლილი
სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მო-
სახლეობის ეროვნული თვითშეგნების
გამოღვიძებისა და სწორი პოლიტიკური
ორიენტაციის შემუშავების საქმეში.

მიტინგზე აგრეთვე სიტყვები წარმო-
თქმეს გლდანის სახალხო დეპუტატთა
რაიონული საბჭოს აღმასკომის თავმჯ-
დომარემ მ. ნიკოლაიშვილმა, საქართვე-
ლოს მწერალთა კავშირის აქარის გან-
ყოფილების პასუხისმგებელმა მდივან-
მა ფ. ხალვაშმა.

მიტინგი დამთავრდა. სამახსოვრო და-
ფას, რომელზეც წერია, რომ ქუჩას მიე-
ნიჭა ცნობილი ქართველი მწერლისა
და საზოგადო მოღვაწის მემედ აბაში-
ძის სახელი, მაღლიერი შთამომავალნი
თავიფულებით ამკობენ.

მესხეთის მიწაზე

ტრადიციად დამკვიდრდა აქარის მწე-
რლების შეხვედრები მკითხველებთან
განახლებული მესხეთის მიწა-წყალზე,

განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც აქ
აქარის მაღალმთიანი რაიონებიდან ჩა-
მოსულნი დასახლდნენ.

წილს მესხეთის სტუმრები იყვნენ პო-
ეტები ფრიდონ ხალვაში, მამია ვარშა-
ნიძე, შოთა როყვა, ზურაბ გორგილაძე,
ჯემალ ქათამაძე, შოთა ზოიძე, დავით
თედორაძე.

— მეოცრემეტე ხუთწლივს დამდე-
ვამდე 180-ზე მეტი ოჯახი დამკვიდრდა
აღდგენილ სოფლებში, — აღნიშნა მწე-
რლებთან საუბრისას აღიგენის რაიონის
პარტიული ორგანიზაციის სტელმძღვანე-
ლმა ჯემალ ნაკაშიძემ, — მომავალში 25
ნახევარსადაც დაუბრუნდება სიცოცხ-
ლე. აღდგენილი სოფლების მშრომელთა
წვლილი სასურსათო პროგრამის გან-
ხორციელებაში თვალსაჩინო გახდება.

იმედე დღეს მნიშვნელოვანი მოვლენის
მოწმენი გახლენ სტუმრები. სოფელ
უდესში, ძველი ეკლესიის შენობაში ეთ-
ნოგრაფიული მუზეუმი გაიხსნა. საინტე-
რესოა აქ წარმოდგენილი მესხეთის ყო-
ფა-ცხოვრების ამსახველი ნიმუშები.

მუზეუმიდან სტუმარ-მასპინძლები
სოფელ ზაზალოს ახალმშენებლობებს
ეწვივნენ. აქ 25 სახლის მშენებლობა
დამთავრების პროცესშია. ენ ნიშნავს,
რომ მრავალრიცხოვან სოფელ უდეს
მკვიდრთაგანი 25 ოჯახი ზაზალოს ბინა-
დარი გახდება. მათ მომავალში სხვებიც
შეუერთდებიან. აღდგენილ სოფელში
დასახლების მსურველთა რიცხვი მატუ-
ლობს.

შემდეგ მწერალთა ჯგუფი ეწვია ას-
პინძის რაიონს. სოფელ რუსთათან შე-
ეგებნენ აქარის მწერლებს მასპინძლები.

ხულოს რაიონიდან გადმოსახლებული
75 ოჯახი ახლად აღორძინებულ უკვე
საკუთარ სოფელ ივერიის კარიბჭესთან
შეეგება მწერლებს. მასპინძელთაგან
ყველაზე უმცროსი—წლინახერის ივე-
რი იაკობიძე თავისი სოფლის თანატო-
ლია. იგი პირველი ბავშვია, რომელიც
ახალ სოფელში დაიბადა. პოეტებს გულ-
თბილად მიესალმა სოფლის უზუცესი,
85 წლის მემედ ჩოგანე.

მან პოეტები მიიწვია თავისი შვილის
ორსართულიან ლაშაზ სახლში და ბედ-
ნიერი კაცის ღიმილით თქვა, რომ საძი-
რკველის პირველი ქვა ამხანაგმა
ელჟარდ შევარდნაძემ ჩადო, რომ ეს
ექვსოთხიანი, ორსართულიანი კაპი-
ტალური შენობა 45 დღეში აიგო.

— ახალ ჩამოსახლებულს ბინის ასა-
შენებლად დახმარების სახით ვაძლევთ
სესხად 4500 მანეთს, — თქვა პარტიის
ასამბლეის რაიონის პირველმა მდივანმა
თენგიზ პატიაშვილმა.

იმავე დღეს ისტორიული ვარძიდან,
საქართველოს სამხრეთით, აღორძინების
პროცესში მყოფ ახალ სოფელს —
მტკვარს ესტუმრა მწერალთა ჯგუფი, აქ
ხულოს რაიონიდან, ჩამოყვანილი 30
ოჯახი საძირკველს უყრის ახალ სახ-
ლებს, აშენებს ბალებს.

მესხეთის მიწაზე გატარებული დღე-
ები აჭარის მწერალთა მომავალი ნაწარ-
მოებების წამყვან თემად იქცევა.

„საბჭოთა აჭარა“ 50 წლისაა

გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარა“
არსებობის ნახევრასაუკუნოვან იუბილეს
ზეიმობს. საქართველოს სსრ უმაღლესი
საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულებით
მშრომელთა კომუნისტური სელიუკვე-
თებით აღსაზრდელად ნაყოფიერი მუშა-
ობისათვის, აჭარის ასს რესპუბლიკაში
საგამომცემლო საქმის განვითარებაში
დიდი წვლილისათვის და ღაბრუნების 50
წლისთავთან დაკავშირებით იგი საქარ-
თველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზი-
დიუმის საპატიო სიგელით დაჯილდოვ-
და.

ბევრი კარგი წიგნი დაიბეჭდა ამ მეო-
თხედი საუკუნის მანძილზე ბათუმში.
ამ წიგნებთან ერთად უნდა აღინიშნოს
ერთი კარგი წამოწყება — უკვე დაიბეჭ-
და რამდენიმე უძველესი საწარმოს, კო-
ლმეჟურნოების, საბჭოთა მეურნეობის
ისტორია, მათი დღევანდელი მიღწევე-
ბი, პერსპექტივები. მკითხველმა შეიყვარა
„წიგნი შუქურების“ სერიით გამოცე-
მული წიგნები, რომლებიც რესპუბლი-
კის მოწინავე აღამიანებზე, მათ ყოველ-

დღიურ საქმიანობაზე მოგვითხრობს.
აქვე არ შეიძლება არ დავასახელოთ
ფრიდონ ხალვაშის პოეტური კრებული
„ასი მზე დედის გულისა“, რომელმაც
რუსთაველის პრემია დაიმსახურა.

საოლქო გამომცემლობა თითქმის
უნივერსალურია. აქ გამოდის მხატვრუ-
ლი, საზოგადოებრივი-პოლიტიკური,
სამხარეთმცოდნეო, თარგმნილი, განა-
თლების, კულტურისაღმშობი მიძღვნილი
ლიტერატურა.

მისუბედვად მრავალდარგოვნებისა,
სწორმა ტირაჟირებამ, ქაღალდისა და
სხვა მასალების ეკონომიურმა ხარჯვამ,
ხელნაწერის მოძრაობის გრაფიკის გა-
ნუსხვლამა დაცვამ, შრომის სწორმა ორ-
განიშნავი, დისციპლინამ, პარტიული
და საბჭოთა ორგანოების საქმიანმა დახ-
მარებამ გამომცემლობას შეაძლევინა,
რომ აგერ უკვე მეშვიდე წელია „საბ-
ჭოთა აჭარა“ უღოტაციოდ მუშაობს.

უურნალ „ჭოროხის“ რედაქცია და მი-
სი მკითხველები გამომცემლობა „საბ-
ჭოთა აჭარას“ (დირექტორი ა. ახვლე-
დიანი) მსურვალედ უღოტავენ ნახევარ-
საუკუნოვან იუბილეს და ახალ წარმატე-
ბებს უსურვებენ.

* * *

ახლანდელ გამომცემლობა „საბჭოთა აჭა-
რამ“ დაბეჭდა ჭემალ ჯაყელის ისტო-
რიული რომანი „მუშაჯირი“.

რომანში ასახულია 1877-1878 წლების
რუსეთ-ოსმალეთის ომი და მისი შედე-
გები, ოსმალთა ბატონობისაგან აჭარის
განთავისუფლება და დედა-სამშობლოს-
თან დაბრუნება, რაც უდიდესი მნიშვ-
ნელობის მოვლენა იყო არა მარტო აჭა-
რის, არამედ მთელი ქართველი ხალხის
ცხოვრებაში.

წიგნის ანოტაცია მკითხველებს აუ-
წყებს, რომ „რომანის პირველი ნაწილი
სახელწოდებით „მზე მალა იქნება“ და-
იბეჭდა 1969 წელს, 1971 წელს გამოვი-
და ორივე ნაწილი ერთად. 1973 წელს

კი რომანი რუსულ ენაზე გამოსცა „სო-
ვეტსკი პისატელმა“.

ქ. ჭაუელის რომანი მკითხველებს აც-
ნობს აჭარის ცხოვრების იმ პერიოდს,
მუშაჯირობა რომ წარმოიშვა.

„ატვინიერებენ მიმინოს“

ხეზონის პოლო პრემიერად ი. ჭავ-
ჭავაძის სახელობის ბათუმის თეატრმა
მაყურებელს უჩვენა ი. თაბუკაშვილის
პიესა „ათვინიერებენ მიმინოს“.

სპექტაკლი დადგა მ. ლებანიძემ, მხა-
ტვრულად გააღორმა ი. კუხიანიძემ,

სცენური პლასტიკა ეკუთვნის საქართვე-
ლოს სსრ ხელოვნების დამსახურებულ
მოღვაწეს, საქართველოს კომკავშირისა
და კ. მარჯანიშვილის სახელობის პრე-
მიების ლაურეატს ა. შალიკაშვილს.

როლებს ასრულებდნენ: საქართვე-
ლოს სსრ დამსახურებული არტისტები
გ. გოვიბერიძე, ი. ცანავა, საქართველოს
სსრ დამსახურებული არტისტი ც. აბუია-
ნიძე, აჭარის ასსრ დამსახურებული არ-
ტისტი რ. კაკაურიძე, მსახიობები ლ.
აბულაძე, ბ. მუვანაძე, შ. ბეჟანიძე, კ.
კოხალაძე, ნ. თავართქილაძე, დ. მუგ-
რელიძე, ა. სულიაური, ლ. ზაქარიაძე,
ა. ქარჩავა, ნ. ძიძიგური და სხვები.

მთავარი რედაქტორი ალექსანდრე სამსონიო

სარედაქციო კოლეგია:

აზიზ ახვლედიანი, ბიორგი ბაჩიჩილაძე, ჯურაბ გორგოლაძე, მამია
მარუხანიძე (პასუხისმგებელი მდივანი), შოთა ჯორიძე, დავით თედორაძე,
ბიორგი სულუშვაძე, ჯემალ ქათამაძე, ალექსანდრე ჩხაიძე, ფრიდონ
ხალვაში, დავით სხუშანიშვილი, ჯემალ ჯაფარი.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21. ტელ. 3-33-71

გადაეცა წარმოებას 6. 8. 84, ხელმოწერილია დასაბეჭდად 21. 8. 84, საგამო-
მცემლო თაბახი 5, შეკვეთის № 2522 ემ 00667, ქაღალდის ზომა
60X90/16, ტირაჟი 5.000.

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის
საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის აჭარის ასსრ პოლიგრაფიული საწარმოო
გაერთიანება, ბათუმი, ლუქსემბურგის, 20.

Государственный комитет Грузинской ССР по делам изда-
тельств, полиграфии и книжной торговли. Полиграфическое
производственное объединение Аджарской АССР. Батуми.
ул. Р. Люксембург, 20.

6 30/121

3360 40 333.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 78118